

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Diplomová práce

2016

Miloš Zlesa

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Atentát na Hitlera z 20. července 1944 a jeho
místo v německém odboji proti nacismu**

Miloš Zlesa

Plzeň 2016

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Moderní dějiny

Diplomová práce

**Atentát na Hitlera z 20. července 1944 a jeho
místo v německém odboji proti nacismu**

Miloš Zlesa

Vedoucí práce:

PhDr. Dipl. - Pol. Martin Jeřábek, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2016

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2016

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu mé práce PhDr. Dipl. - Pol. Martinu Jeřábkovi, Ph.D. za cenné rady při zpracování této diplomové práce při našich pravidelných setkáních.

OBSAH

1. Úvod.....	1
2. Německý odboj a odpor proti nacistickému režimu	6
2.1. Teoretické vymezení boje proti režimu.....	7
2.2. Formování odporu a odboje v Německu.....	9
2.3. Političtí odpůrci režimu.....	10
2.4. Anarchisté a Rudá kapela.....	11
2.5. Círky a náboženské společnosti	12
2.6. Středeční společnost.....	14
2.7. August Landmesser	15
2.8. Bílá růže	15
3. Neúspěšné atentáty na Adolfa Hitlera.....	19
3.1. Osamělý atentátník J. G. Elser	21
3.2. Plánované atentáty skupinou Černá kapela.....	23
4. Atentát na Adolfa Hitlera z 20. července 1944	26
4.1. Plán akce s krycím názvem „Walküre“	27
4.2. Claus Schenk von Stauffenberg	30
4.3. Friedrich Olbricht.....	32
4.4. Carl Friedrich Goerdeler	34
4.5. Ludwig Beck	39
4.6. Friedrich Fromm	42
4.7. Helmuth Stieff.....	43
4.8. Průběh atentátu.....	44
4.8.1. Průběh dne 20. července do výbuchu bomby.....	45
4.8.2. Výbuch bomby a spuštění plánu „Walküre“	46
4.8.3. Zatčení účastníků atentátu, odsouzení a poprava.....	49
4.8.4. Jaký byl další postup v případě smrti Adolfa Hitlera?	50
5. Následky a vliv atentátu z 20. července 1944	52
5.1. Politický proces	53
5.2. Odkaz hnutí 20. července v poválečném Německu	54
5.2.1. Odkaz hnutí v západním Německu	55

5.2.2.	Odkaz hnutí ve východním Německu	59
5.2.3.	Odkaz atentátníků ve sjednoceném Německu v roce 1990.....	61
6.	Závěr	62
7.	Seznam zkratk	65
8.	Seznam použité literatury a pramenů.....	66
8.1.	Nevydané prameny.....	66
8.2.	Vydané prameny	67
8.3.	Periodika	67
8.4.	Literatura.....	68
8.5.	Internetové zdroje.....	73
9.	Resumé	77
10.	Přílohy.....	78
	Příloha č. 1: August Landmesser	78
	Příloha č. 2: Plánované složení ponacistické vlády	79
	Příloha č. 4: Hitlerovi kalhoty po atentátu z 20. července 1944.....	81
	Příloha č. 5: „Walküre II“	82
	Příloha č. 6: Dr. Carl Goerdeler před lidovým soudním dvorem	84
	Příloha č. 7: Setkání Stauffenberga a Hitlera ve Vlčím doupěti 15. 7. 1944...	85
	Příloha č. 8: Rozestavení účastníků porady 20. července 1944.....	86
	Příloha č. 9: Dálnopis spiklenců pro držitele výkonné moci	88
	Příloha č. 10: Místo výbuchu bomby ve Vlčím doupěti	90
	Příloha č. 11: Pamětní deska spiklenců z 20. července 1944	91
	Příloha č. 12: Berthold Schenk Graf von Stauffenberg u soudu.....	92
	Příloha č. 13: Hannoversche Allgemeine Zeitung Nr. 58, 8. 3. 1952.....	93
	Příloha č. 14: DIE WELT 8. 3. 1952, s. 1	94
	Příloha č. 15: Hannoversche Allgemeine Zeitung Nr. 64, 17. 3. 1952, s. 2	95
	Příloha č. 16: Poštovní známky k 20. výročí 20. července 1944.....	96

1. Úvod

Atentát na Adolfa Hitlera z 20. července 1944 byl jedním z nejvíce ambiciózních a nejlépe připravených pokusů odpůrců režimu k odstranění říšského kancléře a vůdce nacistického Německa. O tomto atentátu můžeme hovořit jako o vyvrcholení snahy konspirátorů o odstranění hlavní postavy nacistické strany.

Samotný atentát i veškeré události, které měly následovat po odstranění Adolfa Hitlera, byly naplánovány opoziční skupinou vedenou konzervativním politikem Carlem Goerdelerem, generálem Friedrichem Olbrichtem, plukovníkem Clausem von Stauffenbergem a dalšími spiklenci. Je důležité říct, že aktéři tohoto spiknutí patřili k úzkému okruhu vojenských důstojníků či konzervativních politiků a civilistů.

Výsledkem snažení mělo být provedení státního převratu, omezení moci nacistické strany, zatčení polovojenských jednotek SS, ale také vyjednání separátního míru se západními spojenci nebo vytvoření nového Německa. V případě úspěšného provedení atentátu neměli v plánu obnovit předchozí demokratické uspořádání tzv. Výmarské republiky ani navrátit nově získaná území připojená k Německu. V jejich plánu se počítalo také s pokračováním války proti komunistickému Sovětskému svazu, ale po boku západních spojenců.

Nejednalo se o jediný atentát na osobu Adolfa Hitlera, ale na rozdíl od všech předchozích pokusů, zde měli spiklenci připravený plán na ponacistické uspořádání Německa. Ostatní pokusy o odstranění hlavní postavy nacistické strany s dalším politickým vývojem vůbec nepočítaly a soustředili se pouze na jeho zabití.

Hlavním, ale ne jediným strůjcem atentátu, byl plukovník Claus Schenk, hrabě von Stauffenberg. Stauffenberg měl v plánu zabít Adolfa Hitlera náloží na jednání hlavního štábu armády ve městě Rastenburgu v tzv. Vlčím doupěti. Atentát z 20. července 1944 se však nepodařil, Hitler přežil a většina aktérů zapojených do přípravy nebo realizace atentátu byla později uvězněna v koncentračním táboře nebo odsouzena k trestu odnětí svobody nebo popravena.

Tato diplomová práce analyzuje německý odboj, v období před vypuknutím i během druhé světové války, s důrazem na neúspěšný atentát z 20. července

1944 provedený skupinou kolem plukovníka Clause von Stauffenberga a odkaz atentátníků z 20. července v rozděleném poválečném Německu.

Hlavním cílem této diplomové práce je zodpovězení souboru otázek týkajících se atentátu z 20. července 1944 a jeho odkazu po roce 1945 ve Spolkové republice Německo a v Německé demokratické republice. V první řadě je důležité si položit otázky, jaké byly významné odbojové skupiny a kdo představoval protinacistický odpor v tehdejším Německu.

Aby bylo možné na tyto otázky odpovědět, je potřeba si v první části ujasnit, jaké odbojové či skupiny nenásilného odporu v nacistickém Německu působily. Dále je důležité vědět z jakého okruhu obyvatel Německa se odpůrci režimu rekrutovali a proč se proti nacistickému režimu postavili. A také si musíme ujasnit, v jakém časovém období byl protinacistický odboj nejsilnější a jak do tohoto odboje spiklenci z 20. července zapadají. Na tuto otázku lze nalézt odpověď v první kapitole této práce, v níž je popsán německý odboj a odpor proti nacistickému režimu. V kapitole je věnován dostatečný k popisu účastníků, jejich osudu a případného konce v koncentračním táboře, ve vězení nebo na popravišti.

Po zařazení atentátníků mezi další protinacistické skupiny bude zodpovězena otázka, co vedlo strůjce atentátu k jeho přípravě a jaké kroky měly následovat v případě odstranění Adolfa Hitlera. Zda bylo možné alespoň teoreticky vyjednat separátní mír se západními spojenci 1944. Odpovědi na tyto otázky by měly přinést dostatek informací k zodpovězení hlavní a nejdůležitější hypotézy, tedy jaký byl odkaz atentátu a atentátníků na Adolfa Hitlera z 20. července 1944 v poválečném Německu. Jak je možné, že se ze zrádců a spiklenců stali národní hrdinové dnešního sjednoceného Německa.

V rozděleném poválečném Německu byl postoj ke spiklencům a aktérům atentátu z 20. července 1944 značně smíšený. Členové odbojového hnutí byli širokou veřejností chápáni jako zrádci, kteří porušili přísahu Adolfu Hitlerovi a zradili svůj národ i stát. Tento názor sdílelo dlouhá léta mnoho Němců po skončení druhé světové války v obou částech rozděleného státu. Německé vyrovnání s nacistickou minulostí bylo zdlouhavé, bolestivé a pro většinu

německého obyvatelstva bylo snazší se vyrovnat s holokaustem nežli se skupinou spiklenců, kteří se postavili proti vlastnímu národu a vůdci.

Tento atentát bude zasazen do kontextu dalších odbojových skupin, ale opomenuti nebudou ani jednotlivci a protinacistický nenásilný odpor. Opomenut nemůže být celý průběh atentátu včetně časové osy, jelikož události 20. července jsou důležité pro následný poválečný vývoj Německa.

Stěžejní část této práce přesto představuje výše zmíněný atentát, který byl mnohokrát zpracován v celé řadě odborných prací, například v díle kanadsko-německého historika Petera Hoffmanna¹, v publikacích německých historiků Kurta Finkera², Jürgena-Klause Müllera³, Joachima Festa⁴ nebo britského historika Davida Welche⁵. Dílo Petera Hoffmanna představuje hlavní zdroj informací pro tuto práci, jelikož je autor odbornou veřejností považován za hlavního odborníka na německý vojenský odpor proti nacismu ve Třetí říši.

Téma této práce, tedy atentát z 20. července 1944, se později dočkalo i mnoha filmových zpracování, kupříkladu v německém filmu z roku 1978 s názvem *Operation Valküre* a americkém snímku z roku 2008 *Valkyrie*.

Diplomová práce vychází nejen z výše zmíněné sekundární literatury v anglickém, německém a českém jazyce, ale také z vědeckých časopisů věnujících se tématu druhé světové války, jako jsou například vědecký časopis *Die Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte* nebo odborné periodikum *Securitas Imperii*.

Diplomová práce rovněž vychází z děl věnujících se problematice německého odboje, atentátům na Adolfa Hitlera nebo Hitlerovým spolupracovníkům a straníkům. Dále také z publikací vydaných různými novináři

¹ HOFFMANN, Peter, *Claus Schenk von Stauffenberg. Životopis*, Praha 2010.

HOFFMANN, Peter, *Stauffenberg. A Family History, 1905–1945*, New York 1995.

HOFFMANN, Peter, *The History of the German Resistance, 1933–1945*, Montreal 1996.

² FINKER, Kurt, *Atentát na Hitlera. Stauffenberg a 20. červenec 1944*, Praha 1972.

³ MÜLLER, Klaus-Jürgen, *Generaloberst Ludwig Beck*, Paderborn 2008.

⁴ FEST, Joachim, *Staatsstreich. Der lange Weg zum 20. Juli*, Berlin 2004.

FEST, Joachim, *Plotting Hitler's Death. The German Resistance to Hitler, 1933–1945*, New York 1996.

⁵ WELCH, David, *Němci proti Hitlerovi, Opozice v třetí říši 1933–1945*, Praha 2005.

a spisovateli, například z díla německého spisovatele Wolfganga Venohra⁶ a Guida Knoppa⁷ nebo Iana Kershawa.⁸

Problematicke atentátu se věnuje celá řada autorů už od počátku 60. let⁹ až po současnost, ale omezují se zejména na popis operace Valkýra, na německý odboj nebo jednotlivé osobnosti atentátu. Nereflektují odkaz atentátníků po druhé světové válce ani vývoj postoje německého národa k otázce atentátu z 20. července 1944. Tato práce rovněž vychází z pramenů získaných v hlavním německém státním archivu a bavorském zemském archivu. Dále z publikovaných pramenů, mezi které patří závěrečná řeč generálního prokurátora Dr. Fritze Bauera v procesu s Ottou-Ernstem Remerem z roku 1953 a rozsudkem ze stejného procesu editovaným Herbertem Krausem a vydaným v Hamburku v roce 1953.

Předkládaná práce je rozdělena do čtyř hlavních kapitol tvořících jednotlivé tematické bloky. První část pojednává o německém protinacistickém odboji i odporu jako celku. Nejdříve je popsán stav v Německu před vypuknutím druhé světové války v září 1939. Jsou přiblíženy jednotlivé skupiny, které se proti režimu otevřeně postavily nebo působily z podzemí, ať už šlo o církevní hodnostáře, náboženské spolky, politiky, jednotlivce, studentské skupiny nebo armádu. První podkapitola této části popisuje formování protinacistického odboje i odporu, řeší odkud se jednotlivci i skupiny rekrutovali a jaké byly jejich důvody k zapojení do boje proti novému režimu. Dále už jsou rozebrány nejdůležitější odbojové a odporové skupiny, jejich akce proti nacismu a v závěru každé podkapitoly i reakce režimu proti dané skupině nebo jednotlivci.

⁶ VENOHR, Wolfgang, *Patrioti proti Hitlerovi*, Praha 2008.

VENOHR, Wolfgang, *Stauffenberg. Muž, který chtěl zabít Hitlera*, Líbeznice 2008.

⁷ KNOPP, Guido, *Hitlerovi válečníci*, Praha 2002.

KNOPP, Guido, *Atentáty na Hitlera*, Praha 2007.

KNOPP, Guido, *Hrabě von Stauffenberg. Pravdivý příběh*, Praha 2011.

⁸ KERSHAW, Ian, *Příběh Operace Valkýra. Stauffenbergův atentát na Hitlera a jeho následky*, Praha 2009.

KERSHAW, Ian, *Hitler Nemesis*, New York 2001.

KERSHAW, Ian, *Hitler. A Biography*, New York 2008.

⁹ RITTER, Gerhard, *The German Resistance*, Londýn 1958.

ROTHFELS, Hans, *The German Opposition To Hitler*, Londýn 1961.

Ve druhé kapitole jsou zmíněny neúspěšné atentáty na Adolfa Hitlera. V poslední době se objevují zprávy o desítkách pokusů o atentát, které měly vůdce nacistického Německa odstranit za pomoci nastražené výbušniny, sebevražedných atentátů, otravy jídlem nebo jiným pokusem. Ověření těchto neúspěšných atentátů je však, více jak 70 let po událostech druhé světové války, složité. Přestože se někteří autoři snaží popsat víc jak čtyřicet atentátů na Hitlera, tak ty opravdu provedené byly pouze dva. Z tohoto důvodu je druhá kapitola zaměřena pouze na pokus atentátníka Elsera a poté je zbytek kapitoly věnován událostem předcházejícím 20. červenci 1944 a vzniku odbojové skupiny kolem generála Olbrichta, von Tresckowa a plukovníka Stauffenberga.

Třetí kapitola rozebírá do detailu atentát na Adolfa Hitlera z 20. července 1944. První část této kapitoly je zaměřena na přípravu atentátu, úpravu tajného armádního plánu s názvem „*Walküre II*“, který sloužil k nasazení rezervní armády pro vyřešení vnitřních nepokojů proti státní moci, násilí vůči osobám i majetku, potlačení demonstrací nebo odvrácení nasazení nepřátelských vojáků na území nacistického Německa. Tento plán byl upraven pro potřeby atentátníků, kteří chtěli využít rezervní armádu pro provedení státního převratu, zatčení čelních představitelů nacistické strany a odstranění nebezpečí, které jim hrozilo ze strany polovojenských jednotek SS. V další části druhé kapitoly jsou představeny nejdůležitější osobnosti konspirátorů, kteří stáli v čele celého odbojového hnutí a kteří po neúspěchu atentátu a státního převratu skončili v koncentračním táboře nebo na popravišti.

Poslední kapitola této diplomové práce je zaměřena na následky atentátu a přibližuje jejich odkaz v poválečném Německu od konce druhé světové války po přelom 80. a 90. let. Je zde rozebráno, jak na atentát a spiklence nahlíželi obyvatelé rozděleného Německa. Kapitola obsahuje výsledky průzkumů veřejného mínění ve společnosti a rozebírá, jak se ze zrádců stali během desetiletí němečtí hrdinové a jak se pohled na spiklence v průběhů desetiletí měnil.

2. Německý odboj a odpor proti nacistickému režimu

Jednotlivce a skupiny, kteří se v letech 1933–1945 v nacistickém Německu postavili na odporu režimu, nelze charakterizovat jako jednotné a organizované odporové hnutí. Spíše se jednalo o roztráštěné skupiny a jednotlivce, kteří z různých důvodů a osobních pohnutek vystupovali proti novému režimu. Společným prvkem všech těchto odbojových hnutí a pokusů jednotlivců bylo neúspěšné provedení atentátu. Žádný plán nepočítal s dobou po Hitlerovi. To se však netýká pokusu o atentát z 20. července 1944, který byl na rozdíl od všech předchozích velmi dobře organizovaný a spiklenci měli naplánované i ponacistické období. Struktura odpůrců režimu byla různorodá, od dělníků, šlechty, přes inteligenci, důstojnický sbor v armádě, mládež, církev a duchovní. Členové odporu byli motivováni různými faktory, šlo například o týrání Židů, omezování církví, nasazení německých vojáků do nesmyslných válečných operací nebo intenzivní používání tajné policie vůči vlastnímu obyvatelstvu.¹⁰

V centru odporu proti nacistickému režimu byla německá generalita a nejvyšší vojenští důstojníci. Vojenské kruhy pod vedením generála Ludwiga Becka plánovaly odstranění Adolfa Hitlera již v roce 1938, před plánovanou válkou s Československem. Armáda byla postavena před hrozbu vypuknutí války a podle generality v této době na válku nebyla připravena. Útok proti Československu by, v případě dodržení spojeneckých smluv, vedl k útoku Velké Británie a Francie proti Německu. Tomu se chtěla generalita vyhnout, protože Německo nebylo na válku na více frontách připravené. V září roku 1938 vyvrcholil odpor v kruhu nejvyšších důstojníků v tzv. zářijovém spiknutí. Podle plánu měli kapitán Friedrich Wilhelm Heinz a velitel Franz Maria Liedig zatknout Hitlera v kancléřství, odvést ho na bezpečné místo, aby mohl být později souzen, ale pokus se nezdařil.¹¹

Už v této době se do opozice proti Hitlerovi zapojil admirál Canaris, generál Hans Oster, generál Ludwick Beck a mnozí další, kteří byli později strůjci atentátu z 20. července 1944. Plány spiklenců však narušila dohoda

¹⁰ WELCH, s. 184.

¹¹ FEST, *Staatsstreich*, s. 94.

Hitlera s Chamberlainem, Daladierem a Mussolinim ze dne 28. září 1938 podepsaná v Mnichově.¹² Adolf Hitler využil Mnichovské dohody k posílení své vlastní pozice v čele země a odpůrci ztratili širokou podporu ve válečných kruzích. Už v této době se do spolupráce s armádou zapojil bývalý politik a primátor města Lipska Carl Friedrich Goerdeler spolu s dalšími konzervativními politiky.¹³

Další odbojové skupiny nebo odpůrci z řad jednotlivců se objevovali od roku 1933 až do konce války. Za dobu působení nacistického režimu bylo z politických důvodů uvězněno ve věznicích nebo koncentračních táborech více jak 3 milionů občanů Německa.¹⁴ Přibližně 77 000 německých občanů bylo odsouzeno k trestu smrti a zabito za pomoci speciálních i civilních soudů. Kanadský historik Peter Hoffman se zmiňuje i o dalších blíže neupřesněných desítkách tisíc mrtvých Němců v koncentračních táborech, kteří byli podezřelí nebo se do opozice vůči režimu skutečně zapojili.¹⁵

2.1. Teoretické vymezení boje proti režimu

Hnutí odporu, případně odbojové hnutí, představuje organizovanou snahu určité části obyvatelstva země proti legálně zvolené vládě nebo okupační mocnosti s cílem narušit civilní pořádek a stabilitu. Hnutí odporu se snaží dosáhnout svých cílů, a to buď prostřednictvím použití nenásilného odporu nebo použitím síly. Odporu vůči režimu může používat obě metody. Obvykle odboj a odpor funguje v rámci organizací, ale může se jednat i o akce jednotlivců. Protirežimní skupiny působí v různých oblastech v rámci daného území jako koordinované partizánské hnutí nebo bez vzájemné koordinace mezi jednotlivými odbojovými uskupeními.¹⁶

¹² KERSHAW, *Hitler*, s. 181.

¹³ WELCH, s. 148–150.

¹⁴ CLAY, David Clay, *Contending with Hitler: Varieties of German Resistance in the Third Reich*, Cambridge 1994, s. 122.

¹⁵ HOFFMANN, *The History*, s. 13.

¹⁶ SKODVIN, Magne, *Norwegian Non-violent Resistance during the German Occupation*. In: ROBERTS, Adam (ed.), *The Strategy of Civilian Defence: Non-violent Resistance to Aggression*, Faber, London, 1967, s. 136–138.

V mezinárodním právu se hnutí odporu objevuje od roku 1899, kdy došlo k první kodifikaci válečného práva v řadě mezinárodních smluv. Ve IV. článku Haagské konvence z roku 1907 je ustanoveno, že se s partyzány bude zacházet jako s válečnými zajatci, pokud budou mít řádné velení, budou dodržovat válečné konvence, budou na dálku dostatečně rozpoznatelní a budou nosit viditelně zbraně. Tím se dostalo nejnásilnější formě odboje zákonné úpravy.¹⁷

V roce 1977 byl přijat dodatkový protokol k Ženevské úmluvě z 12. srpna 1949, který se týká ochrany obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů. Tento dodatek obhajuje skupiny, které bojují proti koloniální nadvládě, cizí okupaci nebo proti rasistickým režimům. Proto nemůže být hnutí odporu označeno za teroristickou skupinu, ale z pohledu mezinárodního práva se jedná o zákonné bojovníky, kteří mají právo na odpor proti totalitě, okupaci nebo koloniální nadvládě.¹⁸

Boj proti státnímu režimu v Německu můžeme rozdělit do několika skupin a forem, od nejméně agresivního například odmítnutí vstoupit do nacistické strany, přes rizikové šíření protirežimních letáků až po nejagresivnější formu, a to spáchání atentátu. Existuje celá řada možností, jak vyjádřit odpor vůči vládě. Důležité je si stanovit pojmy, se kterými můžeme u boje proti nacistickému režimu pracovat.

Nejaktivnější protirežimní skupinou je *odboj* nebo *podzemní hnutí*. Odboj je forma boje proti státní moci, vedená ozbrojenou či neozbrojenou formou s cílem režim destabilizovat či svrhnout a nastolit režim nový, který moci proti níž je odboj veden předcházet či nastolení zcela nového státního uspořádání. Odbojové hnutí může být organizovanou či neorganizovanou ozbrojenou i neozbrojenou skupinou nebo jednotlivcem a může působit přímo ve státě jako domácí odboj, případně může působit i ze zahraničí.¹⁹

¹⁷ TICEHURST, Rupert, *The Martens Clause and the Laws of Armed Conflict*. In: International Review of the Red Cross 317, 1997, s. 14.

¹⁸ KHAN, Ali, *A Theory of International Terrorism*. In: Social Science Research Network Connecticut [online], [cit. 2016-04-20]. Dostupné z: https://papers.ssrn.com/sol3/Data_Integrity_Notice.cfm?abid=935347.

¹⁹ HRBEK, Jaroslav, SMETANA, Vít, KOKOŠKA, Stanislav, *Draze zaplacená svoboda – Osvobození Československa 1944–1945*, Praha 2009, s. 15.

Dalším důležitým pojmem je *opozice*. Hlavním cílem opozice bojovat proti vládnímu režimu a nahradit jej jiným. Opozice zahrnuje celou řadu aktivit s různými cíli. Někteří opoziční představitelé mohly s režimem sympatizovat nebo z něj přímo vycházet a pouze nesouhlasí s následným vývojem.²⁰

V nacistickém Německu v omezené míře existoval i *disent*. Jednalo se převážně o jednotlivce smýšlející a odmítající názory nacionálního socialismu, kteří otevřeně nepodnikali žádné násilné akce proti režimu a spíše se snažili na zločinnost upozornit nenásilnou formou. Za své přesvědčení byli pronásledováni a trestáni. Ať už odnětím svobody nebo trestem smrti.²¹

2.2. Formování odporu a odboje v Německu

Jak už bylo řečeno v úvodu této kapitoly, uvnitř válečného Německa byl odboj, a ve většině případů i odpor, vůči režimu značně omezený. Přesto se objevoval. K protistátním akcím patřili, jak nekoordinované akce jednotlivců, tak profesionálně připravená odbojová hnutí s plánem změnit celý režim. Nejaktivnější byly odbojové skupiny krátce po nástupu NSDAP k moci v roce 1934. Proti nacistům se stavěli především komunisté, socialisté a další levicové skupiny. Tlak gestapa, jednotek SA a SS jejich vliv v následujících letech výrazně oslabil. Část Němců se tak zaměřila pouze na pomoc Židům přežít nacistický holocaust jejich ukrytím, získáním výjezdních dokumentů, případně jim pomáhali jinak. V dalších letech už se objevovaly pouze sporadicky nábožensky motivované skupiny a jednotlivci, kterým jejich svědomí nedovolilo v totalitním státě mlčet.²²

Masovější akce veřejnosti proti režimu nebyly možné z důvodu vysoké loajality Němců vůči vládě i vlastnímu národu ve válečné době, vycházející z odkazu císařského Německa. Každý odpor vůči vládě byl chápán jako znevážení všech národních hodnot i umírajících vojáků na frontě. Odpůrce odrazovala i brutalita tajné státní policie. Do roku 1937 bylo za politické zločiny odsouzeno před lidovým soudem víc jak 17 000 německých občanů. Akce gestapa byly

²⁰ WELCH, s. 54.

²¹ Tamtéž.

²² HAMEROW, Theodore, *On the Road to the Wolf's Lair - German Resistance to Hitler*, Harvard 1997, s. 217–218.

namířeny nejen proti vlastnímu obyvatelstvu, ale i podrobeným národům, které se nacistům podařilo připojit k tzv. Třetí říši. Gestapo se po celou dobu vlády nacistů v Německu snažilo absolutně zničit politický odboj, ale ještě v roce 1941 bylo za ilegální činnost a rozvracení státu zatčeno přes 11 000 sociálních demokratů a komunistů.²³

Zlom nastal až po drtivé porážce u Stalingradu v zimě 1942. Armádní představitelé zjistili, že vyhrát válku proti spojencům je nemožné²⁴ a intenzivněji se zapojili do přípravy atentátu. Tyto přípravy vyvrcholili atentátem z 20. července 1944 v rámci komplexního hnutí odporu. Konspirátoři zapojení do atentátu z 20. července 1944 se v různé intenzitě snažili o změnu režimu a odstranění nacistů už od roku 1938. Do tohoto hnutí se zapojili nejvyšší politické i vojenské elity Německa, které chtěli režim změnit.²⁵

2.3. Politicřtí odpůrci režimu

Před vypuknutím druhé světové války patřili k nejevřaznějším odpůrcům režimu členové zakázaných politických stran. Jednalo se o členy komunistické strany (KPD) a sociálních demokratů (SPD). SPD byla zakázána v létě 1933, mnozí z jejich členů byli uvěznění a posláni do koncentračních táborů. Někteřt členové SPD založili v Praze exilovou organizaci SoPaDe, která se později přesunula do Paříže a poté do Londýna.²⁶

Ze členů sociálních demokratů se do protinacistické činnosti v Německu zapojil především aktivista a politik Julius Leber. Julius Leber byl členem parlamentu (*Reichstag*) od roku 1924. V roce 1933 byl pod tlakem donucen odejít z aktivní politiky. Následovalo jeho zatčení a od roku 1933 do roku 1937 byl umístěn v koncentračním táboře Sachsenhausen jako nebezpečný oponent režimu. V roce 1937 byl propuštěn a pracoval jako dodavatel uhlí v Berlíně, čímž zamaskoval svou důležitou roli v odporu vůči nacistickému režimu. V roce 1940 byl v osobním kontaktu s Clausem von Stauffenbergem. Spiklenci počítali s

²³ WELCH, s. 72–73.

²⁴ BELLAMY, Chris, *Absolute War. Soviet Russia in the Second World War*, New York 2007, s. 550.

²⁵ HAMEROW, s. 217–218.

²⁶ NOAKES, Jeremy, PRIDHAM, Geoffrey, *Nazism, 1919–1945 Volume 2. State, Economy and Society 1933–1939*, Exeter 2000, s. 179–180.

Leberem v novém režimu jako s ministrem vnitra.²⁷ Od roku 1944 byl v kontaktu i s podzemním komunistickým hnutím, které chtěl zapojit do plánovaného státního převratu. Jednal především s Antonem Safkowem.²⁸

Julius Leber byl zatčen gestapem 5. července 1944, tedy patnáct dní před Stauffenbergovým pokusem o atentát ve Vlčím doupěti ve východním Prusku. 20. října 1944 byl odsouzen lidovým soudem spolu s Adolfem Reichweinem, Hermannem Maassem a Gustavem Dahrendorfem k trestu smrti. Julius Leber byl popraven 5. ledna 1945 ve vězení Plötzensee v Berlíně.²⁹

2.4. Anarchisté a Rudá kapela

Proti režimu se aktivně postavili i anarchisté například z uskupení FAUD, kteří pomáhali lidem v útěku ze země a šířili antinacistickou propagandu.³⁰ Další odbojovou skupinou byla organizace Rudá kapela (*Rote Kapelle*), komunistická skupina vedená Harro Schulzem-Boysenem, důstojníkem v německém letectvu a Arvidem Harnackem, pracovníkem ministerstva hospodářství. Název skupině dalo gestapo.³¹

Odbojová organizace byla založena ze Stalinova přímého pověření Leopoldem Trepperem v Bruselu. Aktivována byla po vyhlášení války Sovětskému svazu. Trepper spolupracoval s německými antifašisty a zřídil pobočky v Haagu, Marseille, Nice, Ženevě, Bernu, Basileji, ve Švédsku a Německu. Rudá kapela se zabývala šířením a tiskem letáků upozorňujících na osud odváděných Židů. Organizovat se měl i bojkot dělníků a sabotáže namířené proti nacistickému režimu. Nejdůležitější však byla špionáž pro Sovětský svaz. Celkem bylo do Moskvy odesláno víc jak 1500 radiotelegramů.³² Tato organizace měla přímé spojení s Moskvou. Zprávy o vývoji politiky, změnách v armádě i vývoji hospodářské situace předávala přes bezdrátové vysílačky.

²⁷ WHEELER-BENNETT, John, *The Nemesis of Power The German Army In Politics, 1918–1945*, Londýn 1967, s. 622–623, viz příloha č. 2.

²⁸ *Julius Leber 1891–1945*. In: Lebendiges Museum Online [online], [cit. 2016-02-05]. Dostupné z: <https://www.dhm.de/lemo/biografie/julius-leber>.

²⁹ DAHRENDORF, Ralf, *Über Grenzen. Lebenserinnerungen*, Mnichov 2002, s. 43.

³⁰ WELCH, s. 69–70.

³¹ BEDÜRFTIG, Friedemann, *Třetí říše a druhá světová válka. Lexikon německého nacionálního socialismu*, Praha 2004, s. 423.

³² Tamtéž.

Nejaktivnější byla skupina po vypuknutí operace Barbarossa v červnu 1941. V srpnu roku 1942 byla Rudá kapela zničena Abwehrem. Ze 118 zatčených členů skupiny bylo 49 lidí popraveno a zbylý počet odvezen do koncentračních táborů.³³

Odbojové organizace Nový počátek, Rudá pomoc a Rudý úderný oddíl se zaměřovaly na tišení a šíření letáků, manifestů a volaly po vzniku lidové fronty, která by se dokázala postavit nacismu. Jejich cílem byla revoluce, ale jejich práce spočívala v pomoci opatřit falešné pasy, pomoc s vycestováním a tisk protirežimních materiálů. Do roku 1937 bylo za velezradu a delikty politické povahy souzeno 17 168 lidí.³⁴

2.5. Církev a náboženské společnosti

Odpor vůči nacistickému režimu se nestal v církvích a náboženských společnostech nikdy dominantním tématem. Ani Hitler neměl vyhraněný názor na téma církví a náboženství. Veřejně prohlašoval, že církve jsou integrální součástí života každého Němce, ale při osobních schůzkách se zapřísahal, že z Německa křesťanství vymýtí.³⁵

Veřejně nemohl Hitler proti církvím otevřeně vystoupit, protože v roce 1933, tedy v době jeho nástupu k moci, se k některé z křesťanských církví hlásilo víc jak 68 milionů Němců. K protestanským církvím se hlásilo přes 40 milionů Němců a k římskokatolické církvi téměř 20 milionů členů.³⁶ Nejvlivnější protestanskou církví tzv. Německá evangelická církev (*Deutsche Evangelische Kirche*), která sdružovala téměř všechny německé protestanty. Mimo tuto církev působili v Německu i metodisté nebo baptisté.

Protestantské církve byly velice rychle ovládnuty pronacistickým smýšlením, jelikož řada vysokých duchovních souhlasila se sociálními a politickými cíli nacistů, ale také v těchto církvích existovali odpůrci. To vedlo k vytvoření Vyznavačské církve (*Bekennende Kirche*).

³³ SELIGMANN, Mathew, DAVISON, John, MCDONNALD, John, *Ve stínu hákového kříže. Život v Německu za nacismu 1933–1945*, Český Těšín 2008, s. 31.

³⁴ WELCH, s. 72.

³⁵ CORNWELL, John, *Hitlerův papež. Tajný příběh Pia XII.*, Praha 2008, s. 103.

³⁶ WELCH, s. 99.

Vyznavačská církev byla hnutím uvnitř německé luteránské církve, které se brzy dostalo do konfliktu s nacistickým režimem. Vyznavačská církev v sobě sdružovala většinu protinacisticky smýšlejících protestantů, kteří odmítali antikřesťanskou a rasistickou ideologii nacismu. Někteří z členů Vyznavačské církve byli uvězněni nebo popraveni.

K Vyznavačské církvi patřili například zakladatel Martin Niemöller, Karl Barth nebo Dietrich Bonhoeffer. Luteránský farář Martin Niemöller z počátku Hitlera podporoval. Jednalo se o umírněného nacionalistu, který sloužil v jednotkách Freikorpsu, ale postupně začal nacismus vnímat zcela odlišně. Za to byl Niemöller vězněn v několika vězeních a koncentračních táborech. Konce války se tento luteránský farář nakonec dočkal se.

Další stoupenec Vyznavačské církve Dietrich Bonhöffer zastával názor, že povinností církve je pomáhat obětem nacistického režimu. Bonhöffer byl později zatčen a poslán do koncentračního tábora Buchenwald, odkud byl v dubnu 1945 převezen do tábora Flossenbürg. V táboře Flossenbürg byl na výslovný rozkaz Adolfa Hitlera zastřelen, jakožto jeden z posledních odpůrců režimu spojovaných s neúspěšným atentátem z 20. července 1944.³⁷

Římskokatolická církev se odhodlala pouze k jedinému aktivnímu vyslovení odporu a nedůvěry nacistickému režimu. Tímto jediným aktem bylo vydání encykliky papeže Pia XI. s názvem *S palčivou starostí (Mit brennender Sorge)* vydanou 14. března 1937, jako reakci na nacistickou vládu v Německu. Jedná se o jednu z mála encyklik vyhotovených v němčině namísto běžně používané latiny. Encyklika rozebírala situaci katolické církve v Německu a kritizovala její těžkou situaci po změně režimu porušováním konkordátu³⁸ ze strany nacistického režimu. Velká kritika katolické církve směřovala proti Akci T4 (*Aktion T4*), kde se angažoval Clemens August von Galen. Po zbytek války se jednalo pouze o pasivní nenásilnou opoziční sílu. Přesto prošlo koncentračními

³⁷ WELCH, s. 118–119.

³⁸ Konkordát z latinského *concordatum* je mezinárodní smlouva uzavřená mezi Svatým stolicem a jiným suverénním státem. Katolická církev je jedinou církví na světě, která má vlastní stát a má tak mezinárodněprávní subjektivitu. Jako stát může katolická církev s jinými státy uzavírat mezinárodní smlouvy, které se pak řídí mezinárodním právem. Většinou řeší práva ovlivňující katolickou církev a svobodu vyznání v daném státě. METZ, René, *What is Canon Law?*, New York 1960, s. 137.

tábory 400 katolických kněží.³⁹ Dále bylo odsouzeno 50 protestantských duchovních a 35 evangelických farářů.⁴⁰

Na otevřený odpor vůči nacistickému režimu se po celou dobu války stavěla jediná náboženská organizace a to Svědci Jehovovi. Ti odmítali přísahat věrnost vůdci, vstupovat do nacistické strany či organizací nebo používat nacistický pozdrav. Za jejich odporu vůči režimu bylo asi 10 000 příslušníků této skupiny uvězněno v koncentračních táborech, odhaduje se, že 1200 jich zemřelo ve vazbě včetně 250 popravených. Byli to první křesťané perzekuováni během nacistické vlády a ti nejvíce pronásledováni. Mohli se vyhnout pronásledování, kdyby se vzdali svého náboženského přesvědčení a zřekli se své víry, podřídili se nacistické vládě a vstoupili do německé armády. Většina z nich tuto možnost zavrhl.⁴¹

2.6. Středovní společnost

Proti novému režimu nevystupovali pouze levicovní aktivisté, socialisté a komunisté, ale také konzervativci. Jednou z národně konzervativních skupin byla tzv. Středovní společnost (*Mittwochsgesellschaft*), která fungovala od roku 1863 do roku 1944. Do této skupiny patřili například fyzik Werner Heisenberg, chirurg Ferdinand Sauerbruch, ministr financí Johannes Popitz, bývalý velvyslanec Ulrich von Hassell, generálplukovník Ludwig Beck a další. V čele této skupiny brzy stanul generálplukovník Ludwig Beck.⁴²

Jednalo se spíše o debaťní kruh nežli odbojovou skupinu, která by se snažila provést akci ke změně režimu. Na svých debatách se snažili vymyslet jaké bude státní zřízení Německa, až dojde k odstranění nebo zhroucení nacistického režimu. V roce 1944 bylo členem této společnosti 16 lidí, vynikajících a uznávaných odborníků ve svých oborech se zvláštním postavením ve veřejném

³⁹ WELCH, s. 103–117.

⁴⁰ Tamtéž, s. 118–119.

⁴¹ DETLEF, Garbe, *Between Resistance and Martyrdom. Jehovah's Witnesses in the Third Reich*, Madison 2008, s. 100–101.

⁴² SCHOLDER, Klaus, *Die Mittwochsgesellschaft. Protokolle aus dem geistigen Deutschland 1932–1944. 2. Auflage*, Berlin 1982, s. 13.

životě. Skupina byla ve spojení s politikem Carlem Goerdelerem, který byl nejdůležitější civilní postavou atentátu z 20. července 1944.⁴³

2.7. August Landmesser

Kromě politických a vojenských kruhů se do odboje a odporu vůči nacistické ideologii zapojili také jednotlivci nebo studenti. Zajímavou osobou byl německý dělník August Landmesser. Ten jako jediný v davu tisíců Němců 13. června 1936 v Hamburku „nezvedl pravici a nehajloval“ a nepřipojil se k oslavě spuštění nové válečné lodi *Horst Wessel* na vodu. Tento odpor jednotlivce byl vyfocen novináři a až do roku 1991 nebylo přesně jasné o koho šlo.⁴⁴

V roce 1931 Landmesser vstoupil do nacistické strany, protože dlouho nemohl sehnat žádnou práci. Avšak už v roce 1935 byl ze strany vyloučen za vztah se židovkou Irmou Ecklerovou. Jejich sňatek byl měsíc po uzavření na základě norimberských zákonů anulován. Po této události se spolu se svojí těhotnou ženou a dcerou Ingrid pokusil uprchnout do Dánska, ale byl zadržen.⁴⁵

Za znevažování rasy byl odsouzen a uvězněn v koncentračním táboře Börgermoor. Z něho byl propuštěn v roce 1941 a byl donucen narukovat do německé armády. Zemřel roku 1944 na balkánské frontě v Chorvatsku. Jeho žena Ingrid byla zavražděna 28. dubna 1942 v Bernburgu v rámci nacistického programu Akce T4 (*Aktion T4*). Obě děti válku přežili. Manželství Ingrid a Augusta bylo obnoveno v roce 1951.⁴⁶

2.8. Bílá růže

Odpor vůči režimu probíhal i nenásilnou formou. Nejznámější nenásilnou skupinou byla Bílá růže (*Weißer Rose*), kterou tvořili studenti a členové akademické obce Mnichovské univerzity. Odkud název pochází není příliš jasné.

⁴³ SCHOLDER, s. 13.

⁴⁴ *August Landmesser, Hamburg Shipyard Worker Who Refused To Make Nazi Salute (PHOTO)*. In: THE HUFFINGTON POST [online], [cit. 2016-04-07]. Dostupné z: http://www.huffingtonpost.co.uk/2012/02/08/august-landmesser-hamburg-shipyard-worker-who-refused-to-make-nazi-salute-photo_n_1262876.html, viz příloha č. 1.

⁴⁵ ERPEL, Simone, *Zivilcourage. Schlüsselbild einer unvollendeten „Volksgemeinschaft“*. In: GERHARD, Paul (ed.), *Das Jahrhundert der Bilder, Bd. 1: 1900–1949*, Göttingen 2009, s. 494.

⁴⁶ ECKLER, Irene, *Die Vormundschaftsakte 1935–1958. Verfolgung einer Familie wegen „Rassenschande“*. *Dokumente und Berichte aus Hamburg*, Horneburg 1996, s. 34–35.

K boji proti nacistickému režimu je motivovaly nejen jejich morální zásady, ale také jejich víra.⁴⁷

V letech 1942 a 1943 rozšiřovali v Mnichově letáky obsahující antifašistická a protirežimní hesla. Letáky ponechávali v telefonních seznamech ve veřejných telefonních budkách, rozesílali je profesorům a studentům, dostaly se i na jiné univerzity. Letáky volaly po pasivním i aktivním odporu proti nacistické vládě. Podařilo se jim rozšířit šest letáků v počtu 9000 kopií.⁴⁸

Ve všech letáčích poukazovali na zločiny vůči Židům, okupovaným národům a vybízeli občany k odporu proti režimu. Poukazovali na to, že spoluvinu na zločinech nacismu nese každý Němec. Po dobu aktivní činnosti se snažili navázat kontakt i s dalšími stejně smýšlejícími skupinami v hlavním městě nebo zkontaktovat opoziční kruhy Wehrmachtu.⁴⁹

Do skupiny Bílá růže patřili sourozenci Hans a Sophie Scholl, Alexander Schmorell, Cristoph Probst, Willi Graf a univerzitní profesor Kurt Huber. K podporovatelům patřili Traute Lafrenz, Hans Conrad Leipelt, Marie-Luise Jahn, Hanz Hirzel, Heinz Brenner, Franz Müller a mnoho dalších. Dnes se jedná o německé národní hrdiny, kteří jsou dáváni za vzor morální integrity, odvahy a obětování se svým humanistickým a křesťanským ideálům. Neméně pak bezmezná víra v demokracii a boji za ní položili život.⁵⁰

K akci je přiměly zkušenosti z prvních let druhé světové války, kdy se k nim dostaly zprávy od přátel na frontě, kteří byli sami svědky nebo se doslechli o masových vraždách v Polsku, na Ukrajině a v Rusku. V červnu 1942 začali Alexander Schmorell a Hans Scholl jednat. Napsali první čtyři letáky a poslali je anonymně poštou na různé adresy v oblasti Mnichova. V této době se do aktivit skupiny zapojila Sophie Scholl a Willi Graf. Od 23. července do 30. října 1942 museli Graf, Scholl a Schmorell jako medicí odjet na východní frontu. Po jejich

⁴⁷ *White Rose Leaflets „Translations of the 6 printed leaflets“*. In: Holocaust Education & Archive Research Team [online], [cit. 2016-04-07]. Dostupné z: <http://www.holocaustresearchproject.org/revolt/wrleaflets.html>.

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ SCHOLL, Inge, *The White Rose. Munich, 1942–1943*, Middletown 1983, s. 74.

⁵⁰ MICHALCZYK, John, MÜLLER, Josef Franz, *The White Rose Student Movement in Germany. Its History and Relevance Today*. In: MICHALCZYK, John J. (ed.), *Confront! Resistance in Nazi Germany*, New York 2004, s. 211.

návratu byla odbojová činnost obnovena. Připravili pátý leták nazvaný „*Výzva pro všechny Němce!*“ („*Aufruf an alle Deutsche!*“)⁵¹, který byl rozšířen mezi 27. a 29. lednem 1943 v jižním Německu a v příhraničních rakouských městech. Po svých zkušenostech z východní fronty byli studenti přesvědčeni, že válka nemůže být vyhrána. V letáku bylo napsáno „*Hitler nemůže vyhrát válku, jen ji prodloužit*“. Vyzývali k odsouzení nacistického nadčlověka, imperialismu a pruského militarismu jednou provždy.⁵²

V letácích citovali z Bible a Aristotela, stejně jako z Goetheho a Schillera. Apelovali na německý národ a věřili, že je protihitlerovský. Měli vizi federálního Německa ve sjednocené poválečné Evropě. Porážka 6. armády u Stalingradu inspirovalo členy Bílé růže ke zvýšení aktivity. Oznámení o konci bojů o Stalingrad bylo impulsem k šestému listu s názvem „*Kolegové! Spolužáci!*“ („*Kommilitoninnen! Kommilitonen!*“). Tento vlastenecky vyznívající text se za pomoci právníka Helmutha von Moltkeho podařilo propašovat přes Skandinávii do Anglie. Stovky tisíc jich bylo na konci roku 1943 vypuštěno z britských letadel nad Německem. Letáky měly výrazný dopad na obyvatele Mnichova a spustily intenzivní pátrání gestapa po vydavatelích. V noci ze 3., 8. a 15. února 1943 se na stěnách univerzity a dalších objektech v Mnichově objevily slogany „*svoboda*“, „ *pryč s Hitlerem*“ a další. Nápisy namalovali barvou na bázi dehtu Alexander Schmorell, Hans Scholl a Willi Graf. Jejich nápisy se pak objevovaly po celém městě od různých napodobitelů.⁵³

Dne 18. února 1943 Hans a Sophie Scholl přišli v 10:45 ráno k hlavnímu vchodu do univerzitní budovy. Měli s sebou kufr a aktovku, které obsahovaly nakopírovaný pátý a šestý leták. Ve spěchu umísťovali stohy letáků všude po podlaze školy. Když akci ukončili, uvědomili si, že v kufru mají stále velký počet letáků, které by měli využít. Vrátili se proto od zadního východu zpět do atria a vyběhli do horního patra. Tam Sophie rozhodla zbývající letáky do vzduchu

⁵¹ *White Rose Leaflets „Translations of the 6 printed leaflets“*. In: Holocaust Education & Archive Research Team [online], [cit. 2016-04-07]. Dostupné z: <http://www.holocaustresearchproject.org/revolt/wrleaflets.html>.

⁵² WITTENSTEIN, George, *The White Rose. A Commitment*. In: MICHALCZYK, John J. (ed.), *Confront! Resistance in Nazi Germany*, New York 2004, s. 199–203.

⁵³ Tamtéž.

právě ve chvíli, když ostatní univerzitní studenti opouštěli přednášky. Byli spatřeni Jakobem Schmidem, který je udal gestapu. Při zatčení gestapem měl u sebe Hans Scholl ručně psaný návrh sedmého letáku, který připravil Christoph Probst. Hans se ho při výslechu snažil zničit, ale kousky dopisu vyšetřovatelé našli. Tento rukopis je brzy dovedl k identifikaci Probsta a zatkli ho spolu se sourozenci Schollovými.⁵⁴

22. února 1943 byl svolán tzv. Lidový soud (*Volksgerichtshof*), kde byli Schollovi a Probst shledáni vinnými z politických trestných činů soudcem Rolandem Freislerem. Hans Scholl prohlásil před soudem „*Kdybyste Hitler a vy neměli z našich názorů strach, tak bychom tu nestáli*“.⁵⁵

Byli odsouzeni k trestu smrti stětím a všichni tři ještě 22. února odpoledne popraveni gilotinou ve věznici Stadelheim. Poté následoval soud s Grafem, Schmorellem, Huberem a jedenácti dalšími, kteří byli spjati s organizací. Graf, Huber a Schmorell byli rovněž odsouzeni k trestu smrti, popravy byly vykonány 13. července a 12. října. Ostatní byli odsouzeni k trestu odnětí svobody v délce 6 měsíců až deset let. Třetí soud s členy Bílé růže začal 13. července 1943. Odsouzen byl pouze Josef Soehngen, ostatní byli zproštěni obžaloby pro nedostatek důkazů. 29. ledna 1945 byl popraven Hans Conrad Leipelt, který distribuoval šestý leták v Hamburku.⁵⁶

⁵⁴ WITTENSTEIN, s. 203.

⁵⁵ PODANÝ, Petr, *Neskončila pod gilotinou. Odešla bojovnice Bílé růže*. In: Týden [online], [cit. 2016-04-05]. Dostupné z: http://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/den-d/neskoncila-pod-gilotinou-odesla-bojovnice-bile-ruze_173571.html?showTab=nejtenejsi-24.

⁵⁶ WITTENSTEIN, s. 205.

3. Neúspěšné atentáty na Adolfa Hitlera

Řada historiků i spisovatelů se zabývala atentáty na Adolfa Hitlera už od konce druhé světové války.⁵⁷ Na vůdce nacistického Německa byly provedeny dva atentáty, při nichž došlo k výbuchu a zranění nebo úmrtí osob na místě spáchání pokusu o vraždu. Oba dva pokusy přežil Hitler bez úhony, případně byl lehce zraněn.⁵⁸

Všechny ostatní atentáty skončily vždy v části plánování, selhalo výbušné zařízení nebo Adolf Hitler změnil na poslední chvíli plány cesty. Je překvapivé, že žádný z nich nebyl úspěšný a Hitler z každého vyvázl téměř nezraněn. Pokusit se odstranit Hitlera zkoušely nejen odbojové skupiny, ale i důstojnický sbor armády, tajné služby i jednotlivci. Podporu našli důstojníci na Ministerstvu zahraničí a v Abwehru. Po nástupu nacistů k moci bylo atentátů pouze nepatrné množství, protože Adolf Hitler se v této době těšil všeobecné podpoře německého obyvatelstva. Vojenští důstojníci se přesto snažili Hitlera odstranit už v roce 1938 a 1939, ale z různých důvodů nemohli své plány realizovat.⁵⁹

V americkém dokumentu z roku 2008 s názvem *42 Ways to Kill Hitler* bylo řečeno, že na Hitlera bylo uskutečněno čtyřicet dva neúspěšných atentátů. Podle historika a politologa Jana Berwida-Buquoy je takové číslo přehnaně vysoké a musí být výrazně nižší. Na počátku norimberského procesu s nacisty z 20. 11. 1945 byla řeč pouze o dvou provedených atentátech, které jsou doložitelné. První z nich je atentát z 8. listopadu 1939 v mnichovské pivnici *Bürgerbräukeller* uměleckým truhlářem Georgem Elsnerem. Druhý byl pak výbuch bomby ukryté do kožené brašny Clause von Stauffenberga. Do začátku vyšetřování norimberského procesu nebyly další atentáty zaznamenány.⁶⁰

⁵⁷ RITTHALER, Anton, KLUKE, Paul, *Der deutsche Widerstand Eine kritische Literaturübersicht*. In: *Historische Zeitschrift* 169, 1949, 1, s. 136.

⁵⁸ *Führerhauptquartier „Wolfsschanze“ bei Rastenburg, Ostpreußen, Hose Hitlers nach dem Attentat*. In: Bundesarchiv Bild 146-1972-025-64 [online], [cit. 2016-02-10]. Dostupné z: http://www.bild.bundesarchiv.de/archives/barchpic/search/_1461278327/?search%5Bform%5D%5BSIG%5D=NATUR%5D=Bild+146-1972-025-64, viz příloha č. 4.

⁵⁹ MOORHOUSE, Roger, *Atentáty na Hitlera*, Praha 2007, s. 60–61.

⁶⁰ BERWID-BUQUOY, Jan, *S atentáty na Hitlera se roztrhl pytel*. In: Reflex [online], [cit. 2016-04-14]. Dostupné z: http://www.reflex.cz/clanek/zpravy/47272/s-atentaty-na-hitlera-se-roztrhl-pytel.html?utm_source=reflex.cz&utm_medium=copy.

S tímto názorem souhlasí i publicistka Petruška Šustrová a historik Josef Mlejnek z Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze. Oba hovoří pouze o dvou atentátech, kdy došlo k výbuchu bomby. Tedy atentáty v pivnici a z 20. července 1944. K tomu přidávají pokus o zabití Hitlera připravený vojenským odbojem v roce 1943. Nástražné zařízení bylo umístěno v Hitlerovo osobním letadle, ale bomba nevybuchla. Dalším je pokus z 21. března 1943. Generál von Gersdorff se rozhodl k sebevražednému útoku, ale k výbuchu nikdy nedošlo. 11. února 1944 se poručík von Kleist odhodlal provést stejný plán. Atentát měl provést při předvádění nových uniforem Hitlerovi, ale předvádění uniforem se z neznámých důvodů neuskutečnilo a ani k tomuto útoku nedošlo.⁶¹

Postupně se však začala objevovat další svědectví a zprávy o tom, že se někdo z nejvyššího vedení nacistické strany, armády nebo jednotek SS pokusil spáchat atentát na Adolfa Hitlera. Například Albert Speer, ministr zbrojního průmyslu a hlavní Hitlerův architekt, jemuž hrozil trest smrti, se během výpovědi snažil hájit tím, že se cítí vinen a že připravoval atentát na Hitlera na konci druhé světové války. Příprava atentátu u jednoho z nejuvěrnějších nacistů je těžko představitelná.⁶²

Britský historik Roger Moorhouse ve svém díle *Killing Hitler* z roku 2008 dokonce zpracoval čtyřicet dva různých atentátů, ale u většiny z nich se jedná o pouhé spekulace, těžko ověřitelné události nebo atentáty ve fázi přípravy.⁶³

Proti Hitlerovi byly tedy provedeny dva atentáty, první spáchaný uměleckým truhlářem a druhý skupinou vojenských důstojníků 20. července 1944. Druhý atentát byl vyvrcholením delší snahy skupiny důstojníků, gestapem zvané Černá kapela (*Schwarze Kapelle*), která se i před 20. červencem pokoušela o provedení atentátů, ale bez úspěchu. Nikdy nedošlo k detonaci výbušnin,

⁶¹ ŠUSTROVÁ, Petruška, MLEJNEK, Josef, *Atentát na Adolfa Hitlera z 20. července 1944*. In: Moderní dějiny [online], [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/atentat-na-adolfa-hitlera-z-20-cervence-1944/>.

⁶² OVERY, Richard, *Nuremberg. Nazis On Trial*. In: BBC [online], [cit. 2016-04-14]. Dostupné z: http://www.bbc.co.uk/history/worldwars/wwtwo/nuremberg_article_01.shtml.

⁶³ BERWID-BUQUOY, Jan, *S atentáty na Hitlera se roztrhl pytel*. In: Reflex [online], [cit. 2016-04-14]. Dostupné z: http://www.reflex.cz/clanek/zpravy/47272/s-atentaty-na-hitlera-se-roztrhl-pytel.html?utm_source=reflex.cz&utm_medium=copy.

případně někdo z účastníků z provedení akce vycouval nebo se nekonala schůzka s Adolfem Hitlerem.⁶⁴

Problematická byla i samotné usmrcení Adolfa Hitlera. Atentátníci se museli vyrovnat s otázkou, zdali je morální někoho zabít, i když se jedná o osobu jakou byl právě Adolf Hitler. Spiklenci museli vyřešit také problém vlastní morálky, protože se jednalo o zradu, což je pro vojáka něco nepředstavitelného. V jejich myslích vyvstávaly otázky, co bude s Německem, pokud se podaří Hitlera odstranit. Jednotlivci, kteří se do atentátů pouštěli, se příliš nezabývali tím, jaké můžou být důsledky jejich činu a zda to nezpůsobí koloběh represí a politických vražd.⁶⁵

Organizovanější skupiny zvažovaly, jak velký zásah bude mít smrt Hitlera do myslí jeho největších příznivců, vojáků a straníků. Není jisté jestli by odstranění Hitlera, jako symbolu nacistického Německa, nepřispělo k rozkladu morálky vojska, zhroucení víry ve vítězství a jestli by to pomohlo ukončit válečný konflikt dřív než v roce 1945 absolutní porážkou. Odstranění Hitlera ještě před válkou mohla být cesta, jak se konfliktu vyhnout, ale na jejíž konci už prohranou válku nešlo zvrátit. Konec bojů by nenastal, protože Sovětský svaz se západními spojenci požadoval absolutní porážku a bezpodmínečnou kapitulaci. Na to by případní atentátníci nikdy nepřistoupili.⁶⁶

3.1. Osamělý atentátník J. G. Elser

Johann Georg Elser byl německý odpůrce nacismu a atentátník Adolfa Hitlera z roku 1939. Jedná se o příklad jednotlivce, který nebyl napojený na žádné podzemní hnutí nebo odbojovou skupinu a přesto se pokusil Adolfa Hitlera odstranit.⁶⁷

⁶⁴ MOORHOUSE, s. 11–12.

⁶⁵ Jako příklad odvety režimu je důležité uvést události, které se odehrály v tehdejším protektorátu Čechy a Morava, kde po zavraždění Reinharda Heydricha bylo zatčeno, deportováno nebo uvězněno víc jak 13 000 lidí a minimálně 1 300 z nich bylo popraveno. KERSHAW, Ian, *Hitler. A Biography*, New York 2008, s. 714.

⁶⁶ MOORHOUSE, s. 11–12.

⁶⁷ Dnes bychom mluvili o útoku tzv. *osamělého vlka*, podobně jako útočí současní teroristé bez napojení na nějakou větší organizovanou skupinu. TURES, John A., *The Myth of the Lone Wolf Terrorist*. In: Huffington Post [online], [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: http://www.huffingtonpost.com/john-a-tures/the-myth-of-the-lone-wolf_b_8563886.html.

Elser pracoval jako umělecký truhlář. Později byl zaměstnaný v továrně na hodinky a poté v továrně na letadla. Právě zkušenost z továrny na hodinky a letadla mu poskytla praktické znalosti k výrobě časovače u nástražného zařízení.⁶⁸

Elser byl voličem a příznivcem komunistické strany. Nevěřil Hitlerovi ani nacistické ideologii. Po vypuknutí mnichovské krize se obával další války a rozhodl se, že Hitlera odstraní. Od podzimu roku 1938 začal připravovat plán na úspěšné provedení atentátu. Využil oslav výročí osmého listopadu, kdy nacisté oslavovaly pokus o pivní puč z roku 1923. Na těchto oslavách nemohl Hitler chybět. Bomba měla vybuchnout v Měšťanském pivovaru přímo při pronášení Hitlerova projevu.⁶⁹

Při oslavách v roce 1938 podnikl návštěvu mnichovského pivovaru. Po důkladném pozorování ostrahy, místnosti i řečnického pultu se rozhodl, že bombu umístí do nosného sloupu, který byl umístěn přímo za řečnickým pultíkem. Ihned poté se dal do přípravy samotného atentátu. Dal výpověď v práci, aby ho od příprav nic nerušilo.⁷⁰

Do Mnichova se Elser přesunul v srpnu 1939. Původně chtěl být v pivovaru zaměstnán, ale místo se mu nepodařilo získat, proto začal v pivovaru denně večeřet. V pivovaru se vždy po večeři ukryl, aby po zavírací době mohl začít nerušeně pracovat na přípravě dutiny ve sloupu. Jako umělecký truhlář neměl s přípravou místa pro bomby žádný problém a podařilo se mu ho dokonale zakrýt. Přes den vyráběl časový mechanismus, který mohl nastavit až na dobu šest dní před výbuchem, a samotné výbušné zařízení.⁷¹

Na začátku listopadu vsadil Elser bombu do připravené kovové schránky, kterou umístil do díry v nosném sloupu. Sedmého listopadu ještě jednou kontroloval, zdali je vše nastaveno správně. Časovač byl nastavený na detonaci v 21:20 osmého listopadu 1939. Elser počítal s tím, že v tento čas bude začínat

⁶⁸ STERN, Petr, J., *Hitler, vůdce a lid*, Praha 1992, s. 109.

⁶⁹ KNOPP, *Atentáty*, s. 64.

⁷⁰ STERN, s. 112.

⁷¹ MOORHOUSE, s. 68.

druhá polovina Hitlerova projevu. Poté opustil Mnichov a chtěl zmizet do Švýcarska. Nepočítal však s tím, že Hitler změní své plány.⁷²

Projev kvůli válečným operacím byl ukončen už v devět hodin. Při výbuchu bomby⁷³ už seděl Hitler ve vlaku do Berlína. Bomba vybuchla a zabila sedm lidí a dalších 63 zranila, jeden z nich později zemřel.⁷⁴

Johann Elser byl zadržen ve městě Konstanz na hranicích se Švýcarskem při pokusu o útěk do této země. Nedaleko hranice ho zastavili dva strážníci, kteří u něj našli kleště, rozbušku, komunistický odznak a pohlednici z Mnichova. Poté co do města Konstanz dorazila zpráva o výbuchu, byl obviněn jako potenciální atentátník a převezen zpět do Mnichova. Po převozu ho čekal tvrdý výslech gestapa. Nacistické vedení bylo přesvědčeno, že se jedná o akci britské tajné služby, ale Elser se ke všemu po několika dnech mučení přiznal. Nacistické vedení bylo překvapené, že se nejedná o žádnou akci západu, Židů nebo politických odpůrců, ale že atentát provedl německý dělník, o nichž si mysleli, že je mají na své straně a že o ně se může strana opřít.⁷⁵

Za provedení atentátu byl Elser převezen do koncentračního tábora Sachsenhausen, kde s ním bylo nakládáno jako se zvláštním vězněm, který měl později sehrát hlavní roli po vítězství ve válce. Měl být souzen v monstrprocesu u lidového soudu jako člen britského spiknutí s cílem zabít Adolfa Hitlera. Později byl převezen do tábora v Dachau, ale protože se blížila západní fronta, byl z Hitlerova přímého rozkazu 9. dubna 1945 zastřelen příslušníkem SS.⁷⁶

3.2. Plánované atentáty skupinou Černá kapela

Černá kapela (*Schwarze Kapelle*) bylo označení německé tajné policie gestapa pro skupinu spiklenců z řad nejvyšších důstojníků uvnitř německé armády a

⁷² GERSTE, Ronald D., *Wie das Wetter Geschichte macht. Katastrophen und Klimawandel von der Antike bis heute*. Klett-Cotta Verlag, Stuttgart 2015, s. 200–201.

⁷³ *Sprenstoffanschlag am 8.11.1939 im Bürgerbräukeller in München, in dem alljährlich die Teilnehmer an den sogenannten „Marsch auf die Feldherrnhalle“ am 9.11.1923 ihre Erinnerungsfeier veranstalteten*. In: Bundesarchiv Bild 183-E12329 [online], [cit. 2016-04-22]. Dostupné z: http://www.bild.bundesarchiv.de/archives/barchpic/search/_1461278197/?search%5Bform%5D%5BSIG%5D=NATUR%5D=Bild+183-E12329, viz příloha č. 3.

⁷⁴ KOBLANK, Peter *Die Toten und Verletzten des Bürgerbräuattentats*. In: Online-Edition Mythos Elser [online], [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: <http://www.mythoselser.de/opfer4.htm>.

⁷⁵ MOORHOUSE, s. 73–74.

⁷⁶ KNOPP, *Atentáty*, s. 85.

vojenské kontrarozvědky. Jejich cílem bylo svržení nacistického režimu, zavraždění Adolfa Hitlera a nastolení nové vlády. Do tohoto uskupení patřili nejvyšší představitelé německé armády (*Wehrmacht*) i vojenské kontrarozvědky (*Abwehr*), kteří se obávali Hitlerovi politiky. Mysleli si, že Hitlerova politika povede ke zničení celé země.⁷⁷

Doufali, že svržení nacistické strany zachová německou suverenitu a jednotu celého státu. Prostřednictvím admirála Wilhelma Canarise byli spiklenci v kontaktu s politiky ve Velké Británii i v jiných spojeneckých nebo neutrálních státech. Spojenci s konspirátory nechtěli jednat. Nevěřili, že se jedná o skutečnou organizaci v taktu vysokých vojenských kruzích, která chce změnit režim v Německu. Mysleli si, že se jedná pouze o zástěrku gestapa. Navíc spiklenci neměli v plánu obnovit tzv. Výmarskou republiky a vrátit Německo mezi mírové a demokratické národy. Jejich hlavním cílem bylo odstranit nacisty a Adolfa Hitlera. Připojená území, především Rakousko a Sudety, měli v plánu nechat začleněné do nového velkého Německa.⁷⁸

První spiklenci byli aktivní už před vypuknutím války, kdy ještě poměrně snadno mohli Hitlera odstranit. Akce atentáčníků omezovala Velká Británie. Informovali britskou vládu o jejich plánech, ale britští úředníci byli proti. Nechtěli zasahovat do vnitřních záležitostí jiného státu. Důvěru Británie navíc narušil incident ve Venlo z roku 1939, kdy byli zadrženi dva angličtí důstojníci, kteří měli rozsáhlé znalosti britské špionáže na kontinentu. Jako zástěrka byl použit příběh o nespokojených konzervativních politicích, kteří chtějí změnit poměry v Německu. Proti spiklencům byl i vývoj situace ve střední Evropě, kdy se Hitlerovi podařilo přesvědčit představitele Francie a Velké Británie k zabránění části československého území. Tím získal Sudety a později celý stát. To narušilo jejich plán na odstranění Adolfa Hitlera.⁷⁹

Spiklenci z řad vysokých důstojníků armády se nejvíce obávali Hitlerova plánu na podzimní útok přes neutrální státy do Francie. Mysleli si, že by to v tomto ročním období byla vojenská katastrofa. V této době už se navíc ke

⁷⁷ BROWN, Anthony, *Bodyguard of Lies*, New York 1975, s. 133–134.

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ SHIRER, William, *Vzestup a pád třetí říše*, Brno 2004, s. 375.

spiklencům dostaly zprávy o barbarství vykonaném na původním obyvatelstvu v okupovaném Polsku.⁸⁰

Odstraněním Hitlera byl pověřen kapitán Heinz, který ho měl zastřelit při inscenovaném pokusu o zatčení, ale spiklenci po několika protichůdných informacích o tom, že byli jejich plány prozrazeny, celou operaci zrušili. To byly poslední snahy spiklenců až do září roku 1941, protože do této doby Hitler nebyl poražen a neustále postupoval na všech frontách. Nebylo tedy optimální období na změnu režimu, protože by to nejspíš vedlo až k občanské válce. Z vojenského pohledu Německo neustále vítězilo, proto se spiklenci rozhodli využít situace a vyčkat, dokud Německo připojovalo nová území.⁸¹

Členové odbojového hnutí měli velký problém rekrutovat nové členy. Konference v Casablance v lednu 1943 jim situaci ještě ztížila. Spojenci se zde dohodli, že přijmou pouze bezpodmínečnou kapitulaci Německa. Admirál Canaris si uvědomil, že už se mu nepodaří získat nové stoupence mezi německými generály a polními maršály.⁸²

Přesto se spiklenci opět pokusili Hitlera odstranit. Generál Henning von Tresckow připravil 13. března 1943 plán na odstranění Hitlera výbuchem jeho letadla. Jeho pobočník Fabian von Schlabrendorff umístil časovanou bombu do nákladového prostoru na palubu Hitlerova letadla *Focke-Wulf Fw 200 Condor*, která však i přes jejich předchozí ověření funkčnosti neexplodovala. Hitler přistál bez zranění. Nejpravděpodobnější je, že během letu zamrzla rozbuška. V plánu měli ještě odstranit Hitlera během výstavy ukořistěných ruských zbraní 21. března 1943 v Berlíně, ale ani tento pokus o atentát se nezdařil. 11. února 1944 se o podobný atentát pokusil poručík von Kleist, který se chtěl odpálit při předvádění nových uniforem před Hitlerem, ale setkání se neuskutečnilo.⁸³

⁸⁰ DEUTSCH, Harold, *The Conspiracy Against Hitler in the Twilight War*, Minneapolis 1968, s. 226–232.

⁸¹ Tamtéž.

⁸² CRITCHLEY, Sandy - HALL, Allan, *Germans salute the man who tried to kill Hitler*. In: The Scotsman [online], [cit. 2016-01-22]. Dostupné z: <http://www.scotsman.com/news/world/germans-salute-the-man-who-tried-to-kill-hitler-1-538978>

⁸³ FEST, *Staatsstreich*, s. 197–199.

4. Atentát na Adolfa Hitlera z 20. července 1944

Atentát na říšského kancléře a hlavního představitele nacistického Německa Adolfa Hitlera z 20. července 1944 byl nejlépe připravenou akcí protihitlerovského odboje, i když sám skončil neúspěchem. Můžeme o tomto atentátu hovořit jako o vyvrcholení snah různých odbojových skupin a členů spikleneckých hnutí o odstranění hlavní postavy nacistické strany.

Atentát i veškeré události, které měly následovat po odstranění Adolfa Hitlera, byly několik měsíců plánovány opoziční skupinou vedenou Carlem Friedrichem Goerdelerem, generálem Olbrichtem, plukovníkem Stauffenbergem a dalšími konspirátory z řad armády i civilistů. I přes jejich snahu připravit jednotlivé kroky do nejmenšího detailu, většina účastníků pochybovala o úspěšnosti této akce.⁸⁴

Avšak situace v Německu na začátku roku 1944 začínala být kritická, proto se rozhodli tento pokus o státní převrat uskutečnit. Na rozdíl od všech předchozích pokusů, zde měli připravený plán, co se bude dít po smrti Adolfa Hitlera, jak ukončit válku, koho jmenovat novým kancléřem⁸⁵ a jak změnit vládu v Německu. Ostatní pokusy o odstranění hlavní postavy nacistické strany s dalším vývoje vůbec nepočítaly a soustředili se pouze na zabití Adolfa Hitlera. Zatímco hlavním cílem spiklenců bylo odstranit Hitlera, lišily se důvody jejich zapojení do spiknutí. Většina členů odbojové skupiny 20. července byli konzervativní nacionalisté, kteří sdíleli mnoho společných cílů a politických názorů s Hitlerem a příliš nevěřili v demokratické principy.⁸⁶

Spiklenci nemohli očekávat pomoc od polních maršálů a generálů z Hitlerova nejužšího vojenského velení. Po několik měsíců probíhala tajná jednání mezi zástupci spiklenců a polním maršálem a velitelem skupiny armád Střed Klugem, ale byla neúspěšná. Stejně neúspěšná byla jednání s polním maršálem Paulusem, ale ani zde neuspěli a tato jednání je přesvědčila, že se budou muset obejít bez pomoci polních maršálů. Na těchto jednáních se podíleli

⁸⁴ EVANS, Richard, *Rereading German History. From Unification to Reunification 1800–1996*, Londýn 1997, s. 196–198.

⁸⁵ WHEELER-BENNETT, s. 622–623, viz příloha č. 2.

⁸⁶ EVANS, s. 196–198.

generálplukovník Ludwig Beck, doprovázený Dr. Carlem Friedrichem Goerdelerem.⁸⁷

Celá skupina od prvních myšlenek na provedení akce věděla, že jejich čin bude podle platných zákonů posouzen jako velezrada. Zradí nejen svého vrchního velitele, ale především svojí vlast a poruší vojenskou přísahu. Chtěli však ukázat celé Evropě a západním spojencům, že v Německu stále žijí lidé, kteří jsou odhodláni svou vlast zbavit nacismu.⁸⁸

Zlomovým momentem se pro ně stal okamžik, kdy byl Hitler odhodlaný obětovat celý svůj národ a Goebbelsem byla vyhlášena totální válka. Adolf Hitler chtěl dosáhnout svých cílů, tedy totálního vyhlazení některých národů a zotročení celé Evropy, za všech okolností.⁸⁹

Odstranění Hitlera mělo být impulsem ke spuštění dalších plánů spiklenců, kteří nepůsobili pouze v centru nacistického Německa, ale například také v Paříži. Zde vznikala do roku 1944 poměrně vlivná skupina vysokých důstojníků, kteří se připravovali na změnu ve vedení říšského Německa. Jedním z hlavních představitelů této skupiny byl například vojenský velitel ve Francii Carl-Heinrich Stülpnagel nebo Cäsar von Hofacker, bratranec plukovníka Stauffenberga. Tito spiklenci se na svoji stranu pokoušeli dostat i členy nejvyššího vedení armády ve Francii, konkrétně se jednalo o Erwina Rommela nebo polního maršála von Klugeho. Postavení těchto osob v plánu atentátníku je poměrně složité, ale minimálně Kluge s nimi sympatizoval a byl připraven jednat v případě úspěchu spiklenců. Oficiálně je odmítal a jednání ve Francii i na východní frontě byla neúspěšná.⁹⁰

4.1. Plán akce s krycím názvem „Walküre“

Přípravy na využití plánu Valkýra k provedení státního převratu začaly ještě před příchodem plukovníka Stauffenberga jako náčelníka štábu do Všeobecného armádního úřadu (*Allgemeines Heeresamt*) v září roku 1943. Na přípravách se

⁸⁷ SHIRER, s. 894.

⁸⁸ BROŽ, Ivan, *Atentáty. Nezdařené pokusy*, Praha 2011, s. 72–74.

⁸⁹ LONGERICH, Peter, *Goebbels. A Biography*, New York 2015, s. 549–550.

⁹⁰ KNOPP, *Hitlerovi válečníci*, s. 69.

podílela opoziční skupina vedená generálem Olbrichtem. Do této skupiny patřili generálplukovník Ludwig Beck, generál pěchoty Friedrich Olbricht, generálmajor Henning von Tresckow a mimo armádu dr. Carl Goerdeler, který byl do roku 1937 primátorem města Lipska. Spiklencům bylo jasné, že nemohou spoléhat na pomoc od armádního štábu. Z tohoto důvodu se upnuli k myšlence provést převrat nasazením záložní armády (*Ersatzheer*) a spuštěním nouzového bezpečnostního plánu s krycím názvem Valkýra (*Walküre*).⁹¹

Ersatzheer byla tvořena především čerstvými branci ve výcviku, veterány a starými muži, kteří sloužili jako strážci na domácí půdě. Celá *Ersatzheer* čítala cca 1 až 1,5 milionů ozbrojených vojáků. Plán s krycím jménem Valkýra byl navržen štábem generála Friedricha Olbrichta a schválen Hitlerem. Spuštěním tohoto plánu měla být nasazena rezervní armáda pro řešení vnitřních nepokojů proti veřejnému pořádku, násilí vůči osobám i majetku, demonstracím nebo pro případ masivního nasazení nepřátelských parašutistů a invazi do říšského Německa.⁹²

Jednotky záložní armády měly kasárna v každém větším německém městě, ale největší posádka se nacházela v Berlíně. Toho chtěli spiklenci využít pro odstranění velitelů SS a hlavních představitelů Národně socialistické německé dělnické strany.⁹³

Spiklenci v období od září 1943 do ledna 1944 zorganizovali dalších šest neúspěšných pokusů o atentát, i když je otázkou, zdali se jednalo jen o myšlenku na atentát a jestli někdy došlo k plné realizaci. První operace s názvem Počáteční zážeh (*Initialzündung*) byla plánována na březen roku 1943. Tento plán spočíval v umístění výbušného zařízení britské výroby⁹⁴ do Hitlerova letadla typu *Focke-*

⁹¹ FEST, Joachim, *Plotting Hitler's Death. The German Resistance to Hitler, 1933–1945*, New York 1996, s. 219–223.

⁹² *Der Chef der Heeresrüstung und Befehlshaber des Ersatzheeres*, „Walküre II“, A H A Ia VII Nr 1720/42 g Kdos, Berlin 26. 5. 1942. Spis: BArch RH 12-21/8. In: Bundesarchiv [online], [cit. 2016-01-22]. Dostupné z: https://www.bundesarchiv.de/oeffentlichkeitsarbeit/bilder_dokumente/00845/index-29.html.de, viz příloha č. 5.

⁹³ FEST, *Plotting Hitler's Death*, s. 219–223.

⁹⁴ RAF dopravila do okupované Evropy celou řadu zbraní pro spojenecké agenty a domácí odboj. Abwehru se podařilo k těmto zbraním dostat a předat je spiklencům. Britské bomby byly vhodnější, protože před výbuchem nevydávaly žádný zvuk. Německé před výbuchem syčely a mohly by tak zhatit atentát. SHIRER, s. 898.

Wulf Fw 200A Condor při jeho cestě do Minsku. Na přípravě tohoto atentátu spolupracoval s von Tresckowem nižší důstojník Fabian von Schlabrendorff. Jejich plánem bylo, aby zabití Hitlera vypadalo jako nehoda. V této době měl Hitler ještě mnoho podporovatelů, kteří by se mohli spiklencům postavit na odpor. Spiklencům se podařilo výbušninu propašovat na palubu letadla, ale po víc než dvou hodinách dorazila zpráva, že Hitler bezpečně přistál v Rastenburgu.⁹⁵

Neúspěšná akce s bombou v Hitlerově letadle spolu s dalším neúspěšným pokusem 21. března a na podzim roku 1944⁹⁶, utvrdila generála Olbrichta, že původní plán na puč byl nedostatečný. Hitlerova technika neustále měnit svoje plánované cesty vedla spiklence k úplnému přehodnocení plánu na změnu režimu. Velký zásah pro konspirátory představovalo zatčení některých členů Abwehru a jeho rozpuštění. Abwehr byl začleněn pod RSHA. Himmlerovi se podařilo oslabit moc vlivných generálů. Konspirátoři zároveň přišli o informace získané vojenským zpravodajstvím. Podezřelým se stal v Hitlerových očích i admirál Canaris, který patřil mezi odbojáře od počátku války, a proto byl jmenován šéfem Úřadu pro obchodní a hospodářskou válku. Ztratil tak veškerou moc.⁹⁷

Hlavní slovo v dalším pokusu o státní převrat by měla mít rezervní armáda *Ersatzheer* zmíněná výše. Spiklenci si navíc byli vědomi toho, že budou muset všechny své plány výrazně upravit. Hitler neustále měnil svůj program a nebylo snadné vybrat místo ani čas, kde by se jim podařilo dostat do jeho bezprostřední blízkosti. Jedinou událostí, kterou Hitler nikdy nevynechal a pravidelně se jí účastnil, byly vojenské porady s generály OKW a OKH, které se konaly dvakrát denně. Konspirátoři se tedy rozhodli, že Hitlera musí zavraždit během jedné z nich.⁹⁸

⁹⁵ FEST, *Plotting Hitler's Death*, s. 219–223.

⁹⁶ Kapitán pěchoty Alex von Bussche se měl v blízkosti Adolfa Hitlera odpálit. Plán se mu nezdařil a později byl těžce raněn. Nahradil ho Heinrich von Kleist, ale ani jemu se atentát nepodařil. SHIRER, s. 905.

⁹⁷ Tamtéž, s. 904–906.

⁹⁸ Tamtéž, s. 904–907.

4.2. Claus Schenk von Stauffenberg

Claus von Stauffenberg byl důstojníkem generálního štábu, člen tradiční německé šlechtické rodiny a jeden z nejdůležitějších členů spiklenecké skupiny připravující atentát na Adolfa Hitlera z 20. července 1944. Právě Claus Schenk von Stauffenberg doručil osobně bombu do místnosti s Adolfem Hitlerem. Zároveň se podílel na přípravě a plánování celého státního převratu.

Hrabě Claus Philipp Maria Schenk Graf von Stauffenberg se narodil 15. listopadu roku 1905 v bavorské obci Jettingen. Až do pádu monarchie patřila jeho rodina mezi vlivné šlechtické rodiny. V roce 1926 vstoupil do armády (*Reichswehr*) meziválečné německé republiky a podstoupil s určitými obtížemi základní výcvik. V dubnu roku 1927 nastoupil k 17. jízdnímu pluku v Bamberku a absolvoval jezdeckou školu v Hannoveru. Z počátku podporoval myšlenky Adolfa Hitlera a byl jeden z řady důstojníků Reichswehru, kteří i přes oficiální politickou nezávislost uvítali nástup nacistů k moci.⁹⁹

Hlavním důvodem, proč souhlasil s nástupem nacistů byla část jejich politického programu, která vyzývala k vytvoření lidového vojska. V této době, na začátku 30. let, měl Stauffenberg kladný postoj ke všem změnám, které v Německu probíhaly. Velmi dobře přijal i jmenování Hitlera říšským kancléřem. Na NSDAP nahlížel jako na cestu, jak německý lid překoná hospodářskou i společenskou krizi.¹⁰⁰

Další kladné body si u Stauffenberga získal Hitler sjednocením Němců ze Sárska, Rakouska a Sudet do jednoho státu, protože byl zastáncem velkoněmecké myšlenky.¹⁰¹ Se změnou režimu z demokracie na diktaturu neměl z počátku problém, protože si myslel, že demokracie neuspěla a stejně neuspěla ani předchozí monarchie.¹⁰²

V roce 1939 Stauffenberg počítal stále pouze s lokální válkou s Polskem. Byl jejím velkým příznivcem, protože rozšíření německého území bylo důležité

⁹⁹ HOFFMANN, *Stauffenberg*, s. 46.

¹⁰⁰ KNOPP, Guido, *Hrabě von Stauffenberg. Pravdivý příběh*, Praha 2011, s. 48–49.

¹⁰¹ VENOHR, *Stauffenberg*, s. 72–84.

¹⁰² Tamtéž, s. 54.

pro velikost a moc německé říše. Celé území Polska mělo být podle něho kolonizováno.¹⁰³

Rychlé vítězství v polském tažení na Stauffenberga velice zapůsobilo, stejně jako na většinu důstojnického sboru. Hitler získal všeobecnou podporu u obyvatelstva i u armády. V květnu roku 1940 byl Stauffenberg nasazen na západní frontě ve Francii. Odtud byl později přeložen do organizačního oddělení štábu pozemního vojska, kde zůstal až do počátku roku 1943. Od června roku 1941, tedy v době kdy Německo zaútočilo na Sovětský svaz, Stauffenberg působil často přímo na frontě, kde zjistil jak kritická je situace se zásobováním armády. Podle přátel a lidí se kterými sloužil, poznal čeho je schopný nacistický režim v Polsku. Po neočekávaném úspěchu války v Polsku a proti Francii však nemohl proti Hitlerovi nijak zasáhnout. V této době byl Hitler na vrcholu popularity, ale nad jeho odstraněním přesto uvažoval a kritizoval celé vrchní velení. To se dostalo až ke spiklencům z *Wehrmachtu* a *Abwehru*. Na začátku roku 1943 byl za účasti svého bratrance kontaktován Helmuthem von Moltkem, ale v této době ještě odmítal jakékoliv kroky proti hlavě státu, protože Německo bylo stále ve válce a ta měla přednost přede vším.¹⁰⁴

Během působení na štábu byl povýšen na majora a v lednu 1943 povýšen na podplukovníka generálního štábu 10. obrněné divize, která se účastnila války v Africe. Stauffenberg začal uvažovat o atentátu na Hitlera už za svého působení u 10. divize. Ve vysokých důstojnických otevřeně mluvil o tom, že je zapotřebí Vůdce odstranit. Říkal, že se toho sám zhostí a atentát provede. Zajímavé je, že ho nikdo z ostatních důstojníků nenahlásil.¹⁰⁵

Působení na generálním štábu využíval k osobním návštěvám u nejvyššího vedení, tedy u polních maršálů a generálů. Osobně jednal s generálem Geyerem, von Sodensternem, generál plukovníkem Kleistem a Halderem. Zklamal ho však přístup polního maršála Mansteina, který ho odmítl, i když po válce se Manstein

¹⁰³ HOFFMANN, *Claus Schenk*, s. 256.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 256–260.

¹⁰⁵ KNOPP, *Hrabě von Stauffenberg*, s. 105–106.

snažil obhájit tím, že Stauffenberga správně nepochopil. Stauffenberg nenašel mezi generalitou nikoho, kdo by dokázal Hitlera odstranit, všichni ho odmítli.¹⁰⁶

Válka pro Stauffenberga dočasně skončila 7. dubna 1943, jeho jednotka byla napadena anglickými hloubkovými letci. Stauffenberg byl velmi těžce raněn, musela mu být amputována pravá ruka nad zápěstím, přišel o levé oko a dva prsty levé ruky.¹⁰⁷ Vážná zranění a dlouhá rehabilitace, kterou musel podstoupit, ho od provedení atentátu neodradily. Získal čas si všechno promyslet a připravit celý plán. V této době Stauffenberg prohlásil, že generálové měli dost času něco změnit a teď je na řadě, aby se do toho aktivně zapojili plukovníci.¹⁰⁸ Při pobytu na lůžku sdělil své ženě „*Je na čase, abych zachránil Německou říši*“.¹⁰⁹

Během pobytu v nemocnici požádal o zařazení pod generála pěchoty Friedricha Olbrichta, který vedl Všeobecný armádní úřad (*Allgemeines Heeresamt*) v Berlíně. V červnu roku 1944 byl Stauffenberg přeložen od generála Olbrichta k Frommovi, veliteli záložního vojska *Ersatzheer*. Stauffenberg věděl, že provedení atentátu bude na něm samotném. Provedení atentátu a osud Stauffenberga je zpracován v kapitole Průběh atentátu. Po neúspěchu atentátu byl Claus Schenk von Stauffenberg zatčen, odsouzen k trestu smrti za velezradu a před 1:00 hodinou ráno 21. července 1944 byl popraven ve dvoře Bendlerblocku.¹¹⁰

4.3. Friedrich Olbricht

Friedrich Olbricht byl generálem pěchoty a spolu s Clausem von Stauffenbergem patřil k hlavním osobám atentátu z 20. července 1944. Olbricht po celou svoji vojenskou kariéru nedůvěřoval nacistům a jako jeden z mála vysokých důstojníků podporoval Výmarskou republiku. Jeho přesvědčení utvrdil

¹⁰⁶ HOFFMANN, *Claus Schenk*, s. 338–341.

¹⁰⁷ FINKER, s. 83–84.

¹⁰⁸ VENOHR, *Stauffenberg*, s. 156–158.

¹⁰⁹ BREKLE, Ursula, *Die starke Frau Nina Schenk Gräfin von Stauffenberg*. In: Leipzig-Lese [online], [cit. 2016-01-22]. Dostupné z: http://www.leipzig-lese.de/index.php?article_id=291.

¹¹⁰ HOFFMANN, *Widerstand*, s. 861.

neúspěšný nacistický pivnicový puč z 8. listopadu 1923. V této době se od nacistů distancoval.¹¹¹

Narodil se roku 1888 v Leisnigu v Sasku. Po maturitě roku 1907 nastoupil k armádě do 106. dělostřeleckého regimentu v Lipsku jako praporčík. Se svojí jednotkou se účastnil bojů v první světové válce a jako jeden z mála vojáků zůstal v armádě i po roce 1918, kde získal hodnost kapitána. Roku 1926 byl povolán na ministerstvo obrany (*Reichswehrministerium*), kde se postupně stal šéfem štábu divize a od roku 1935 šéfem štábu IV. armády. Po invazi do Polska v roce 1939 už velel 23. pěší divizi. V roce 1940 se stal náčelníkem Hlavního velitelství pozemních vojsk (*Oberkommando der Heeresleitung*). Potom, co viděl v Polsku a doslechl se o činnosti SS, nabyl přesvědčení, že Hitlerova vláda musí být odstraněna a aktivně se zapojil v roce 1942 do organizování puče. Po neúspěšném pokusu zabít Hitlera nastraženou výbušninou v letadle, začal připravovat s plukovníkem Stauffenbergem puč s krycím názvem Valkýra.¹¹²

Po neúspěšném atentátu z 20. července byl Friedrich Olbricht v noci z 20. na 21. července 1944 z podnětu generála Friedricha Fromma popraven společně s von Quirnheimem, von Stauffenbergem a von Haeftenem ve dvoře komplexu Bendlerblock v Berlíně. Poprava byla okamžitě provedena zastřelením. Olbrichtovo tělo bylo spolu s dalšími oběťmi 20. července pohřbeno na starém hřbitově St. Matthäus v Berlíně.¹¹³

Olbricht byl pohřben v uniformě se všemi řády a vyznamenáními, ale 4. srpna byl posmrtně propuštěn z armády ze ztrátou všech poct a vojenských vyznamenání. O několik dní později byla těla spiklenců včetně Olbrichtova exhumována příslušníky SS z rozkazu Heinricha Himmlera, kteří je spálili a popel rozptýlili.¹¹⁴

¹¹¹ GEORGI, Friedrich, *Soldat im Widerstand; General der Infanterie Friedrich Olbricht*, Berlin und Hamburg 1989, s. 26.

¹¹² *Friedrich Olbricht 1888-1944*. In: Lebendiges Museum Online [online], [cit. 2016-02-02]. Dostupné z: <https://www.dhm.de/lemo/biografie/friedrich-olbricht>.

¹¹³ Von ARETIN, Karl Otmar, *Olbricht, Friedrich*. In: Von ARETIN, Karl Otmar (ed.), *Neue Deutsche Biographie*, Berlin 1999, s. 501–502.

¹¹⁴ SCHERZER, Veit, *Die Ritterkreuzträger 1939–1945 Die Inhaber des Ritterkreuzes des Eisernen Kreuzes 1939 von Heer, Luftwaffe, Kriegsmarine, Waffen-SS, Volkssturm sowie mit Deutschland verbündeter Streitkräfte nach den Unterlagen des Bundesarchives*, Jena 2007, s. 161.

4.4. Carl Friedrich Goerdeler

Carl Friedrich Goerdeler byl německý právník, politik za Německou národně lidovou stranu DNVP. Od roku 1920 do roku 1930 působil jako starosta Královce¹¹⁵. V roce 1930 se stal primátorem Lipska a tuto funkci zastával spolu s funkcí říšského komisaře pro dozor nad ceninami (*Reichspreiskommisar*). Goerdeler byl další z předních osob protinacistického odboje a atentátu z 20. července 1944. V případě úspěšného provedení atentátu se měl Goerdeler stát budoucím říšským kancléřem.¹¹⁶

Z počátku byl velkým příznivcem NSDAP, protože celou svoji politickou kariéru zastával konzervativní názory, ale od počátku odmítal do strany vstoupit kvůli Hitlerově náboženské a rasové politice. Jeho vztah k národním socialistům se postupně vyvíjel, až se v roce 1936 stal odpůrcem nacistů. Jednou z důležitých událostí, které změnilo jeho názor na NSDAP, bylo zničení židovského památníku v Lipsku v listopadu 1936. Od této doby před nacismem varoval i v zahraničí, snažil se lobovat u zahraničních vlád a hledal spojence proti nacismu. V roce 1937 odstoupil z politických funkcí a stal se poradcem ve firmě Bosch, ale i po odchodu z politiky si udržoval kontakt s vojenskou opozicí a pracoval na plánech, co se stane Německem po odstranění Hitlera. Zde se však dostával do sporu s vojenským odbojem, protože odmítal odstranění Hitlera atentátem, který pro něj byl pouze obyčejnou vraždou.¹¹⁷

Od roku 1936 se Goerdeler snažil navázat kontakt s podnikateli a úředníky, kteří se stavěli do opozice k současnému režimu. Celou dobu se snažil neustále předkládat memoranda Hitlerovi a dalším nacistickým vůdcům s nadějí, že je přesvědčí o změně politického kurzu Německa.¹¹⁸ Při zahraničních cestách pro firmu Bosch se mezi lety 1937 a 1938 snažil varovat politiky ve Francii, Velké

¹¹⁵ Na základě závěrečného protokolu postupimské konference město připadlo s celou severní částí Východního Pruska Sovětskému svazu a bylo přejmenováno na Kaliningrad. *The Berlin (Potsdam) Conference, July 17-August 2, 1945 (a) Protocol of the Proceedings, August 1, 1945*. In: *Yale Law School [online]*, [cit. 2016-01-20]. Dostupné z: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/decade17.asp.

¹¹⁶ WHEELER-BENNETT, s. 622–623, viz příloha č. 2.

¹¹⁷ WÜRZ, Markus, *Carl Friedrich Goerdeler*. In: *Lebendiges Museum Online* [online], [cit. 2016-01-20]. Dostupné z: <https://www.dhm.de/lemo/biografie/carl-friedrich-goerdeler>.

¹¹⁸ MÜLLER, Klaus-Jürgen, *The Structure and Nature of the National Conservative Opposition in Germany up to 1940*. In: KOCH, Howard W. (ed.), *Aspects of the Third Reich*, Berlin 1999, s. 133.

Británii, Spojených státech, Balkánu, Blízkém východu a Kanady před nebezpečnou a agresivní politikou nacistického Německa. Nesnažil se však ovlivnit pouze cizí vlády, ale působil i na vedení armády, aby uvažovalo o svržení nacistů.¹¹⁹

Během návštěv ve Velké Británii, kdy se setkal například s Winstonem Churchillem, vyslovil myšlenku, aby byl nacistický režim nahrazen pravicovou vojenskou diktaturou, která se bude snažit navázat spojenecký vztah s Velkou Británií.¹²⁰

V nervózní a napjaté atmosféře poloviny roku 1938 Goerdeler dál plánoval puč, který by svrhl nacistický režim a dovolil mu převzít moc na pozici nového kancléře. Události Mnichovské dohody v 29. září 1938 pro něj byly obrovským zklamáním a všechno změnilo. Podpisem této dohody přišlo podle něj Německo o nejlepší šanci na převrat proti nacistickému režimu. Po Mnichovské dohodě napsal Goerdeler jednomu ze svých amerických přátel:

„Německý lid nechce válku, armáda by udělala cokoli proto, aby se jí vyhnula. Svět byl varován a včas informován. Kdyby mé varování uposlechli, tak mohlo být Německo bez diktátora a obrátilo by se proti Mussolinimu. Během několika týdnů jsme mohli vybudovat trvalý světový mír na základě spravedlnosti, rozumu a slušnosti. Nová německá vláda by spolu s Británií a Francií odstranila Mussoliniho a se Spojenými státy vytvořila takové podmínky, aby byl zajištěn mír i na Dálném východě.“¹²¹

V zimě roku 1938–1939 probíral s generálem Beckem, diplomaty von Hassellem a Planckem o možnostech, jak nejlépe svrhnout nacistický režim.¹²² Na přelomu roku 1939–1940 pokračoval v jednání s konzervativními politiky, diplomaty a generály v budování opozice vůči Adolfu Hitlerovi. V říjnu 1939 Goerdeler vypracoval mírové požadavky, které chtěl předložit Velké Británii a Francii. Podle Goerdelerova plánu si mělo Německo ponechat všechny oblasti

¹¹⁹ WHEELER-BENNETT, s. 386.

¹²⁰ WEINBERG, Gerhard, *The Foreign Policy of Hitler's Germany Starting World War II*, Chicago 1980 s. 43.

¹²¹ ROTHFELS, s. 60.

¹²² MÜLLER, *The Structure and Nature*, s. 171–172.

v Polsku, které mu náležely před rokem 1918, Rakousko by bylo nezávislé a Sudety by byly navraceny do Československa, ale pod podmínkou všeobecného odzbrojení. Obnovit chtěl globální volný obchod a ukončit protekcionismus.¹²³

Co se týče pohitlerovského uspořádání, během roku 1941 Goerdeler jednal s Popitzem, Bechem a Hasselem o možnosti dosadit zpět na trůn Hohenzollerny. Korunní princ Vilém byl odmítnut, protože měl špatnou reputaci. Byl nezodpovědný, alkoholik a sukničkář. Popitz naopak trval na dynastické poslušnosti a tedy dosazení korunního prince na trůn. Dojednali budoucí ústavu Německa a seznam možných ministrů. Popitz chtěl návrat k ústavě před rokem 1918, tedy k autoritářskému systému. Goerdeler naopak se svými kolegy prosazoval britský styl konstituční monarchie s císařem v čele státu.¹²⁴

Nová ústava měla mít silnou výkonnou moc, vysokou míru decentralizace a Reichstag měl být tvořen částečně členy místních rad, zástupců křesťanských církví, odborů, univerzit a obchodních skupin. V případě úspěchu atentátu z 20. července 1944 a svržení nacistického režimu se měl stát Goerdeler kancléřem v nové vládě. Další jednání v roce 1941 ho zklamaly, protože dostával informace od západních spojenců, že podmínkou k jednání o novém Německu je úplné odzbrojení Německa. Goerdeler přitom počítal se silnou rolí armády, která by měla dohlížet na nové uspořádání.¹²⁵

V tomto roce se rozšířil okruh protinacistických spiklenců. Přidali se k němu sociální demokraté Wilhelm Leuschner a Herman Maas.¹²⁶ V dubnu 1942, při další návštěvě Švédska, Goerdeler kontaktoval rodinu Wallenbergů a požádal je, aby předali zprávu Winstonu Churchillovi o mírových podmínkách, které Německo bude požadovat po Britech jakmile bude nacistický režim svržen.¹²⁷ Goerdelera v boji proti nacistické vládě utvrdilo, když se v květnu 1942 dozvěděl, že jeho syn Christian byl zabit v akci na východní frontě.¹²⁸

¹²³ WHEELER-BENNETT, s. 485.

¹²⁴ Tamtéž, s. 508–519.

¹²⁵ Tamtéž.

¹²⁶ ROTHFELS, s. 92.

¹²⁷ WHEELER-BENNETT, s. 553.

¹²⁸ RITTER, s. 243.

V listopadu 1942 chtěl Goerdeler získat při tajné a ilegální návštěvě ve Smolensku podporu polního maršála von Klugeho a von Tresckowa. Oba mu slíbili uvěznit Hitlera, když byl na východní frontě. Změna nastala při návratu do Berlína, kdy obdržel zprávu od maršála von Klugeho, že změnil názor a nepřipojí se aktivně k žádnému puči. Je možné, že von Kluge změnil názor díky obrovskému úplatku přímo od Hitlera. Ten mu poslal 30. října 1942 dopis s přáním všeho dobrého a šek v hodnotě 250 000 říšských marek. V listopadu obdržel von Kluge další dar 250 000 marek od Hitlera a to ho již úplně přesvědčilo o změně názoru na protinacistický puč.¹²⁹

V roce 1943 Goerdeler zjišťoval, že korupce zasáhla široký okruh vrchního velení německé armády. Štědré příspěvky získali například generál Heinz Guderian, který od Hitlera dostal narozeninový dárek o hodně 250 000 říšských marek a velké panství v Polsku. Podobnými dary si Hitler zajišťoval loajalitu. Konspirátoři neměli šanci přesvědčit Guderiana o zapojení do spiknutí, protože věřil v další zisky, pokud zůstane věrný Hitlerovi a Třetí říši. Goerdeler napsal svým známým v druhé polovině roku 1943, že vysocí důstojníci myslí jen na sebe.¹³⁰

Situace u spiklenců se nevyvíjela dobře až do prohrané bitvy u Stalingradu, která byla zvratem ve vývoji druhé světové války na východní frontě. Po celou dobu byl Goerdeler v kontaktu se svými přáteli ve Švédsku, které využíval ke kontaktu s britskou a americkou vládou. Snažil se s nimi neustále projednávat, co bude po změně režimu. V květnu 1944 se ještě Goerdeler pokoušel oživit myšlenku na osobní přesvědčení Hitlera, aby dosáhl mírového konce nacistického Německa. Goerdeler chtěl Hitlerovi vysvětlit, že jeho vedení vede Německo do záhuby a doufal, že Hitler odstoupí a jmenuje ho jeho nástupcem. Tato představa byla značně naivní. Podle britského historika Iana Kershawa tyto úvahy odráží nedostatek rozumného uvažování Goerdelera.¹³¹

¹²⁹ WHEELER-BENNETT, s. 530.

¹³⁰ GODA, Norman, *Black Marks Hitler's Bribery of his Senior Officers During World War II*. In: KREIKE, Emmanuel, JORDAN, William, *Corrupt Histories*, Toronto 2005, s. 125–126.

¹³¹ KERSHAW, *Nemesis*, s. 664–665.

V červnu roku 1944 dokončil Goerdeler svůj konečný seznam nového kabinetu. V čele země by stanul jako prezident generál Ludwig Beck, kancléřem by se stal sám Carl Friedrich Goerdeler, ministrem války by byl generál Friedrich Olbricht a jeho tajemník plukovník hrabě Claus Schenk von Stauffenberg. Další funkce by zastávali Julius Leber, Paul Lejeune-Jung, Ewald Loeser, Joseph Wirmer a další politici napříč demokratickými i konzervativními politickými stranami (DNVP, Zentrum).¹³²

Od 16. července 1944 se Goerdeler naplno zapojil do příprav atentátu. V tento den naposledy viděl svoji ženu a děti v Lipsku a poté odcestoval do Berlína. Ve dnech předcházejících atentátu bydlel v domě generála Becka v berlínské čtvrti Lichterfelde. Na rozdíl od Becka věřil v úspěch plánovaného puče. Jeho dcera, historička Marianne Meyer-Krahmer o něm v roce 2004 řekla „*Můj otec byl někdo, kdo chtěl zabránit tomu, aby to bylo ještě horší*“ a obdivovalo jeho i všechny členy odboje, protože „*mohli všechno ztratit a přesto to udělali*“.¹³³

17. července byl vydán rozkaz k zatčení Carla Goerdelera, ten se proto uchýlil do úkrytu na statek svého přítele barona Palombriniho, kde čekal na potvrzení úspěšného atentátu rádiem. Po neúspěchu atentátu ho začalo intenzivně hledat gestapo. Prohledali pokoj v hotelu Anhalter, kde se Goerdeler před několika dny skrýval a objevili zde velkou sbírku dokumentů vztahujících se k puči včetně připraveného rádiového projevu k německému lidu.¹³⁴

Goerdeler byl zatčen 12. srpna 1944 v Marienwerderu¹³⁵ při návštěvě hrobu jeho rodičů. Po zatčení bylo osm členů jeho rodiny posláno do koncentračního tábora. Podle výslechů gestapa Goerdeler tvrdil, že hlavní důvod pro svržení nacistického režimu a zabití Hitlera byl holokaust. To napsal i ve svém

¹³² WHEELER-BENNETT, s. 622–623.

¹³³ KRAHMER-MEYER, Marianne, *Die letzte Umarmung*. In: Frankfurter Allgemeine Zeitung [online], [cit. 2016-02-02]. Dostupné z: <http://www.faz.net/aktuell/politik/carl-goerdeler-die-letzte-umarmung-1178468.html#/elections>.

¹³⁴ MANVELL, Roger, FRANKEL, Heinrich, *The Men Who Tried to Kill Hitler*, New York 2008, s. 157–167.

¹³⁵ Dnes Kwidzyn v Polsku.

posledním dopisu z cely smrti¹³⁶ 9. září 1944 byl po procesu u lidového soudu¹³⁷ odsouzen k trestu smrti. Popraven byl oběšením 2. února 1945 v Plötzensee v Berlíně. Na rozloučenou řekl, že žádá svět aby přijal jejich mučednickou smrt jako pokání za německý lid.¹³⁸

4.5. Ludwig Beck

Ludwig August Theodor Beck byl generálplukovník a náčelník generálního štábu před vypuknutím druhé světové války v letech 1935 až 1938. Nikdy nebyl členem NSDAP, ale ve 30. letech byl velkým příznivcem myšlenek prosazovaných Adolfem Hitlerem. Souhlasil s myšlenkou odmítnutí diktátu Versaillské smlouvy i nutnosti kompletního přezbrojení a rozšíření německé armády. Tento názor dokládá i jeho svědectví v obžalobě tří mužů ze členství v nacistické straně září a říjnu 1930. V této době byla NSDAP zakázána pro členy Reichswehru. Při slyšení hovořil Beck jménem tří obviněných důstojníků. Popisoval NSDAP jako pozitivní sílu, která je dobrá pro Reichswehr a že by nemělo být zakázáno vstupovat do nacistické strany.¹³⁹

Postupně se však od nastupujícího nacismu odklonil a začal mít o změnách v Německu pochybnosti. Obával se, že nacistická strana vede Německo do války, na kterou ještě není připravené. Beck si přál obnovení vojenské síly země v hodnotách před koncem první světové války. Od roku 1933 prosazoval navyšování vojenských výdajů. Podle Becka by Německo mělo vést sérii válek, až by bylo dostatečně připravené a vyzbrojené. Získalo by tak zpět své postavení přední evropské mocnosti a dovolilo by mu to ovládat celou střední a východní Evropu.¹⁴⁰

V roce 1936 Beck podporoval snahu Adolfa Hitlera na remilitarizaci Porýní. Neshodl se s Wernerem von Blombergem, který se obával tvrdé

¹³⁶ HOFFMANN, Peter, *The German Resistance and the Holocaust*. In: MICHALCZYK, John J. (ed.), *Confront! Resistance in Nazi Germany*, New York 2004, s. 116–117.

¹³⁷ *Volksgerichtshof, Prozess zum 20. Juli 1944. – Dr. Carl Goerdeler als Angeklagter vor dem Richtertisch*. In: Bundesarchiv Bild 151-58-16 [online], [cit. 2016-02-15]. Dostupné z: http://www.bild.bundesarchiv.de/archives/barchpic/search/_1461278066/?search%5Bform%5D%5BSIG%5D=NATUR%5D=Bild+151-58-16, viz příloha č. 6.

¹³⁸ ROTHFELS, s. 152.

¹³⁹ WHEELER-BENNETT, s. 217.

¹⁴⁰ MÜLLER, *The Structure and Nature*, s. 158–159.

francouzské reakce.¹⁴¹ Na konci roku 1937 a na počátku roku 1938 se vyostřily spory mezi Beckem a dalšími důstojníky o místě a významu generálního štábu v německé vojenské hierarchii. Beck si přál, aby všechny rozhodovací pravomoci měl generální štáb a tedy on sám.¹⁴²

V polovině 30. let si Beck vytvořil vlastní zpravodajskou síť, která zahrnovala německé vojenské přidělence. Využíval je ke shromažďování informací a k řízenému úniku dezinformací. Kromě vojenských přidělců začal rekrutovat civilisty do své soukromé zpravodajské sítě. Mezi tyto dobrovolníky patřil i Carl Goerdeler.¹⁴³

V roce 1937 odmítl Beck vypracovat rozkazy k provedení akce operace Otto (*Unternehmen Otto*), což byl krycí název „*Vojenského rozkazu pro vpochodování do Rakouska z 11. března 1938*“ k tzv. anšlusu Rakouska. Obával se, že by to mohlo vést k válce na kterou není německá armáda připravená. Když zjistil, že Německu nehrozí žádná reakce od západních mocností, tak se do přípravy obsazení Rakouska rychle zapojil.¹⁴⁴

Do zářijové krize roku 1938 se Beck snažil odradit Hitlera od využití sudetských Němců jako záminky v vyvolání války s Československem. Neměl námitky proti samotné válce proti Československu, ani snaze připojit německé obyvatelstvo v Sudetech k Německu. Věřil, že ještě nenastal čas na vedení války. Jako nejbližší možný termín odhadoval rok 1940 a tvrdil, že každá válka, která by začala před tímto rokem, by mohla vést k porážce Německa. Využíval argument, že v případě napadení Československa by se muselo Německo bránit francouzské armádě na západní frontě, která byla stále považována za nejsilnější bojovou sílu v Evropě. Zároveň pokud by do války vstoupila Francie, připojila by se i Británie.¹⁴⁵

Beck řekl Hitlerovi, že vojensko-ekonomická situace v Německu je horší, než byla ve válečných letech 1917 a 1918. Současný stav armády, politiky ani

¹⁴¹ MAY, Ernst, *Strange Victory*, New York 2000, s. 37.

¹⁴² MÜLLER, *The Structure and Nature*, s. 155.

¹⁴³ Tamtéž, s. 152-153.

¹⁴⁴ WEINBERG, s. 296–297.

¹⁴⁵ MÜLLER, *The Structure and Nature*, s. 160.

ekonomiky nebyl připravený na druhou velkou válku.¹⁴⁶ Spolu s šéfem Abwehru, admirálem Wilhelmem Canarisem a státním tajemníkem, baronem Ernstem von Weizsäckerem se snažili zamezit nadcházející válce na podzim roku 1938. V této době se ještě nesnažili odstranit Adolfa Hitlera, ale spíš ho přesvědčit, aby ustoupil od svých plánů.¹⁴⁷

Nesouhlasil ani s rostoucím vlivem polovojenských SS na úkor tradiční armády a přestávala mu vyhovovat funkce diktátora, do které se Adolf Hitlera pasoval. Tyto události ho přiměly k rezignaci na funkci náčelníka generálního štábu 18. srpna a odstoupení z funkce 27. srpna 1938.¹⁴⁸

V roce 1938 Ludwig Beck usoudil, že Německo nemá s Hitlerem budoucnost a bude muset být on i jeho strana odstraněna od vlády. V prvních měsících a letech po odstoupení z funkce měl jen malý vliv na německé vojenské záležitosti. Přesto zůstal v intenzivním kontaktu s některými německými důstojníky včetně admirála Wilhelm Canarisem, generála Haldera, Carla Goerdelera a dalšími. Beck se brzy stal hlavní osobností protihitlerovského odboje.¹⁴⁹

V lednu a únoru roku 1940, po sérii setkání mezi Goerdelerem, Beckem, Hassellem a Popitzem vznikla dohoda, že po svržení nacistické vlády, se Beck stane dočasnou hlavou státu. Na těchto plánech pracoval v následujícím roce spolu s Goerdelerem, Hassellem a von Witzlebenem.¹⁵⁰ V této době si Beck uvědomil, že není možné odstranit nacistický režim při zachování Hitlera na jeho stávající pozici. Hitler musel být odstraněn. V případě úspěšného puče, měl v čele Německa stát Beck, Goerdeler a Schacht, který by měl za cíl vyjednat mír s Británií a Francií. Konspirátoři věřili, že Německu zůstanou nově získaná území včetně Rakouska, západního Polska a říšského protektorátu Čechy a Morava.¹⁵¹

Během roku 1943 se Beck zapojil do dvou neúspěšných pokusů o atentát na Adolfa Hitlera pomocí bomby, ale jak bylo zmíněno v předchozí kapitole, tak

¹⁴⁶ MAY, s. 69.

¹⁴⁷ MÜLLER, *The Structure and Nature*, s. 162.

¹⁴⁸ MÜLLER, *Generaloberst*, s. 334–340.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 388–390.

¹⁵⁰ WHEELER-BENNETT, s. 508.

¹⁵¹ MAY, s. 216–219.

oba dva byly neúspěšné. Na jednáních s polním maršálem Rommelem se mu podařilo domluvit, že by se Rommel do spiknutí zapojil, ale jen když bude Beck hlavou státu v nové vládě. V červnu a červenci roku 1944 se Ludwig Beck stal vůdčí osobností spiknutí z 20. července, ale Hitlera se nepodařilo zabít. Beck byl zatčen generálem Friedrichem Frommem, který mu nabídl, že může spáchat sebevraždu, aby nesl následky svých činů proti režimu. Beck tuto nabídku přijal, dvakrát se pokusil zastřelit, ale při pokusu o sebevraždu se nezabil. Pouze se těžce zranil a byl zabit tzv. ránou z milosti jedním z nižších důstojníků. Beck tak unikl ponižujícímu lidovému soudu a odsouzení za velezradu.¹⁵²

4.6. Friedrich Fromm

Friedrich Fromm byl generálplukovníkem a od roku 1939 do provedení atentátu 20. července 1944 velitelem rezervní armády (*Ersatzheer*). Je otázkou, jak daleko byl Fromm zapojen do plánování atentátu. Nepatřil mezi nejbližší okruh spiklenců, ale nasazení rezervní armády bylo jedním ze stěžejních bodů plánovaného převratu. Musel vědět o přípravách a změnách v zákoně. Pokud o nich věděl, minimálně je toleroval a není jisté, jestli s nimi přímo spolupracoval. Nezapojil se do aktivního provedení atentátu, ale byl připraven využít příležitosti při změně režimu.¹⁵³

Dne 20. července ráno vydal předběžné rozkazy pro spuštění operace Valkýra. O přípravách provedení tohoto plánu věděl, ale nejspíš netušil, že toho dne bude proveden atentát na Adolfa Hitlera a bude svržen nacistický režim. Když se dozvěděl o atentátu ve Vlčím doupěti, rozhodl se spiklence zatknout, ale byl zadržen a zamčen ve své kanceláři v Bendlerblocku v Berlíně. Po selhání vzpoury byl Fromm svými vojáky z *Ersatzheeru* osvobozen. Poté co se dozvěděl, že Hitler žije, vyjádřil mu svoji naprostou loajalitu. Se svými muži zatknul vůdce spiknutí, zinscenoval vojenský soud a odsoudil je k trestu smrti zastřelením. Ani

¹⁵² FEST, *Staatsstreich*, s. 280.

¹⁵³ MUELLER, Gene, *Generaloberst Friedrich Fromm*. In: UEBERSCHÄR, Gerd a kol., *Hitlers militärische Elite*, Darmstadt 1998, s. 71–72.

rychlé vypořádání s vedeným spiknutím, ho nezachránilo od podezření, že s nimi na atentátu spolupracoval.¹⁵⁴

Friedrich Fromm byl zatčen a mučen gestapem. Na základě obvinění ve znění „zbabělost před nepřítelem“ (*Feigheit vor dem Feind*) byl před lidovým soudem odsouzen k trestu smrti a 19. března 1945 popraven pověšením.¹⁵⁵

4.7. Helmuth Stieff

Helmuth Stieff byl německým generálem a členem OKH. Stieff se narodil v západním Prusku. Byl absolventem Infanterieschule v Mnichově a od roku 1922 byl poručíkem pěchoty. Od roku 1927 začal sloužit v německém generálním štábu Reichswehru a v roce 1938 v koordinačním oddělení (*Organisationsabteilung*) generálního štábu Wehrmachtu. Díky svým vynikajícím schopnostem se Stieff stal v říjnu 1942 náčelníkem koordinačního oddělení v OKH. Byl velkým odpůrcem nacistické invaze do Polska v září 1939. Viděl hrůzy páchané nacisty a byl znechucen chováním vojáků v Polsku i hitlerovským vedením války. V létě 1943 se Stieff nechal přesvědčit o aktivním zapojení do odporu proti Hitlerovi.¹⁵⁶

Přestože měl Stieff přímý přístup k Hitlerovi, odmítal provést útok sám. Přesvědčil ho až plukovník Stauffenberg. Provést atentát měl Stieff už 7. července 1944 na zámku Klessheim v Salzburgu. Přestože byly příznivé podmínky, Stieff útok neprovedl. Dvakrát měl šanci Hitlera zabít, ale vždy vycouval. Jak už bylo řečeno v úvodu kapitoly, právě nerozhodnost Stieffa přesvědčila Stauffenberga, že bude muset atentát provést on sám. Přestože atentát nechtěl provést sám, tak 20. července letěl se Stauffenbergem a poručíkem Haeftenem z Berlína do východního Pruska do Vlčího doupěte. Po neúspěšném provedení atentátu byl Stieff zatčen v noci z 20. na 21. července 1944 ve Vlčím doupěti v Rastenburgu. Gestapo ho mučilo a snažilo se z něj dostat informace o dalších spiklencích. Jeho mlčení zachránilo podle historika Horsta Mühleisena

¹⁵⁴ CLARK, Alan, *Barbarossa*, Londýn 1965, s. 478.

¹⁵⁵ MUELLER, s. 76.

¹⁵⁶ *Helmuth Stieff*. In: Gedenkstätte Deutscher Widerstand [online], [cit. 2016-02-03]. Dostupné z: <http://www.gdw-berlin.de/en/recess/biographies/biographie/view-bio/stieff/>.

Axela von Dem Bussche, Rudolfa Freiherra von Gersdorffa, bratry Georga a Philippa von Boeselagera a mnohé další.¹⁵⁷

4.8. Průběh atentátu

Převrat byl naplánován s vojenskou přesností a vyžadoval od každého člena maximální poslušnost a disciplínu. Základním předpokladem úspěchu převratu, kromě smrti Adolfa Hitlera, bylo doručení přesných rozkazů pro všechna velitelství v celém Německu. Spiklenci museli před provedením atentátu vyřešit problém, kdy ke spuštění operace Valkýra, bylo potřeba vydání rozkazu od velitele záložní armády generála Fromma. Ten však byl dlouho dobu na vážkách, jestli se do převratu zapojit nebo ne. Přesné znění rozkazů neznal nikdo, kromě úzké skupiny konspirátorů. Rozkazy připravili von Trescow společně se Stauffenbergem. Každý ze série rozkazů začínal větou „*Vůdce Adolf Hitler je mrtev!*“ („*Der Führer Adolf Hitler ist tot!*“).¹⁵⁸ K úspěšnému provedení státního převratu se atentátníci museli dostat dostatečně blízko k Hitlerovi a i to představovalo problém.

Provedení atentátu předcházelo několik schůzek Stauffenberga s Hitlerem. Na prvním setkání 7. června si nechal Stauffenberg podepsat úpravy v nouzovém bezpečnostním plánu s krycím názvem Valkýra. Opět se Stauffenberg setkal s Hitlerem 15. července 1944 s Karlem Jeskem von Puttkamerem a Wilhelmem Keitelem.¹⁵⁹ Hitler sám de facto schválil plán proti vlastní osobě. Podpis Adolfa Hitlera pod bezpečnostním plánem byl jeden z trumfů konspirátorů atentátu, který chtěli využít proti jednotkám SS a případným odpůrcům nové vlády. V tento moment u sebe výbušniny nosil ještě generálmajor Helmut Stieff, ale při dvou příležitostech zabít Hitlera odmítl atentát uskutečnit.¹⁶⁰

¹⁵⁷ MÜHLEISEN, Horst, *Hellmuth Stieff und der deutsche Widerstand*. In: Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte 39, 1991, 3, s. 370–371.

¹⁵⁸ KERSHAW, *Příběh*, s. 32–34.

¹⁵⁹ *Führerhauptquartier „Wolfsschanze“*. – vlnr. Claus Schenk Graf von Stauffenberg, Karl-Jesko von Puttkamer, unbekannt, Adolf Hitler, Wilhelm Keitel am 15.7.1944. In: Bundesarchiv Bild 146-1984-079-02 [online], [cit. 2016-02-112]. Dostupné z: http://www.bild.bundesarchiv.de/archives/barchpic/search/_1457900134/?search%5Bform%5D%5BSIGNATUR%5D=Bild+146-1984-079-02, viz příloha č. 7.

¹⁶⁰ MOORHOUSE, s. 251–252.

4.8.1. Průběh dne 20. července do výbuchu bomby

Celý průběh dne 20. červenec 1944 je shrnut v následujících odstavcích a vychází z chronologie *20. Juli 1944: Eine Chronologie* připravené pro oficiální stránku německého ministerstva obrany (*Bundesministerium der Verteidigung*). Některé časové údaje mohou být pouze orientační. V literatuře se často přesný časový rozpis, především v odpoledních hodinách, liší.¹⁶¹

Plukovník Claus Schenk von Stauffenberg brzy ráno odešel ze svého bytu v Berlíně. V 7:00 odletěl se svým pobočníkem poručíkem Wernerem von Haeftenem z letiště Rangsdorf. Na palubě letadla byl i generálmajor Stieff. Cílem letu byl Vůdcův hlavní stan s krycím názvem Vlčí doupě (*Wolfsschanze*) ve Východním Prusku nedaleko Rastenburgu.¹⁶²

V 10:15 přistálo letadlo v Rastenburgu a Stauffenberg odjel do Vlčího doupěte. Poručík Haeften a generálmajor Stieff odjeli do hlavního stanu pozemní armády. V 11:00 se Stauffenberg účastnil porady s generálporučíkem Buhlem a von Thaddenem. Mezi 11:30 a 12:00 se Stauffenberg spolu s Buhlem a von Thaddenem nahlásil polnímu maršálovi Wilhelmu Keitelovi ve Vlčím doupěti. Zde se Stauffenberg dozvěděl, že porada s Hitlerem byla přesunuta ze 13:00 na 12:30.¹⁶³

Ve 12:30 se rozjíždí plán akce v Berlíně. Jako sídlo si spiklenci vybrali komplex budov Bendlerblock, kde sídlilo Vrchní velení ozbrojených sil OKH. V budově byli přítomni kapitán Ulrich von Schwanefeld, generálplukovník Erich Hoepner, policejní viceprezident Fritz-Dietlof, Graf von der Schulenburg, Peter Yorck von Wartenburg, Eugen Gerstenmaier a mladší bratr Clause Berthold Schenk Graf von Stauffenberg. Mezitím poručík Haeften vyměnil v hlavním stanu vrchního velení pozemní armády dokumenty ve své aktovce za

¹⁶¹ *20. Juli 1944. Eine Chronologie*. In: BMVg [online], [cit. 2016-02-02]. Dostupné z: http://www.bmvg.de/portal/poc/bmvg?uri=ci:bw.bmvg.journal.dossiers.der_20_juli_1944&de.conet.contentintegrator.portlet.current.id=01DB01000000001|6E9GU3980INFO.

¹⁶² Dnes leží dřívější Vůdcův hlavní stan na území Polské republiky na adrese Gierłoż, 11-400 Kętrzyn. *Baza turystyczna* In: Wilczy Szaniec [online], [cit. 2016-03-15]. Dostupné z: <http://wolfsschanze.pl/index.php/turystyka>.

¹⁶³ *20. Juli 1944. Eine Chronologie*. In: BMVg [online], [cit. 2016-02-02]. Dostupné z: http://www.bmvg.de/portal/poc/bmvg?uri=ci:bw.bmvg.journal.dossiers.der_20_juli_1944&de.conet.contentintegrator.portlet.current.id=01DB01000000001|6E9GU3980INFO.

nálože a vrátil se do Vlčího doupěte. Ve 12:00 už čekal Haeften na Stauffenberga. Ve 12:20 se Keitel spolu s Buhlem vydali na cestu ke konferenční budově, kde se měla porada konat. Stauffenberg žádal Keitelova pobočníka, majora Freyenda, aby mu ukázal, kde se může převléci.

Ve 12:22 Stauffenberg spolu s Haeftenem připravili nálože. Ve 12:27 nadrotmistr Vogel žádal Stauffenberga, aby výměnu košile urychlil, že na něj čekají v jednací místnosti a že se mu pokouší dovolat generál Fellgiebel. Vogel svůj vzkaz vyřídil přes dveře a Stauffenberga mu vzkázal, že hned přijde. Po chvíli už jej popoháněl i major Freyend. Tato dvě vyrušení byla nejspíš hlavním důvodem, proč Stauffenberg umístil do aktovky pouze jednu výbušninu místo dvou původně plánovaných. Aktivace bomby spočívala ve spuštění časové pojistky s kyselinou a zasunutí do bomby. Druhou bombu se mu nepodařilo aktivovat a nepřidal ji ani do aktovky. Stauffenberg se přesunul do jednací místnosti, kde už ho očekával Hitler. Hitlerovi měl podat zprávu o reorganizaci rezervních jednotek. Po příchodu položil aktovku k blízkosti Hitlera pod dubový stůl. Pod záminkou, že musí vyřídít telefonát, odešel z konferenční místnosti.¹⁶⁴

V konferenční místnosti stálo okolo masivního dřevěného stolu v době výbuchu 24 lidí. Kromě Adolfa Hitlera se účastnili porady rovněž generálové Bodenschatz, Buhle, Korten, Warlimont, Jodl, kontradmirál Jesko von Puttkamer a Hans-Erich Voß, generálmajor Scherff, SS-Gruppenführer Fegelein nebo polní maršál Keitel.¹⁶⁵

4.8.2. Výbuch bomby a spuštění plánu „Walküre“

Stauffenberg se po uložení bomby a zahájení porady omluvil, že si musí na chvíli odskočit. Čepici a opasek zanechal v předpokojí, aby to vypadalo, že se na poradu brzy opět vrátí. Odešel mimo konferenční budovu, kde už na něj čekal Haeften, který přistavil vůz. Setkal se i Fellgiebelem. V 12:42 došlo k výbuchu

¹⁶⁴ 20. Juli 1944. *Eine Chronologie*. In: BMVg [online], [cit. 2016-02-02]. Dostupné z: http://www.bmvg.de/portal/poc/bmvg?uri=ci:bw.bmvg.journal.dossiers.der_20_juli_1944&de.conet.contentintegrator.portlet.current.id=01DB01000000001|6E9GU3980INFO.

¹⁶⁵ Rozestavení účastníků na poradě 20. července 1944. *Besprechung in der Lagebaracke des Führerhauptquartiers „Wolfsschanze“ am 20. Juli 1944. Nach einer Skizze* In: UEBERSCHÄR, Gerd: Stauffenberg - Der 20. Juli 1944, Frankfurt/Main 2004, viz příloha č. 8.

nálože. Pět lidí v konferenční chatě bylo okamžitě zabito, několik dalších zraněno.¹⁶⁶ Hitler měl však pouze zraněnou nohu a nebyl ohrožen na životě.¹⁶⁷

V době výbuchu byl Stauffenberg ve vzdálenosti asi 200 metrů od Vlčího doupěte. V této době byly výbuchy v okolí časté. To umožnilo Stauffenbergovi poměrně snadno uniknout. Během cesty vyhodil Haeften druhý nepoužitý balíček s bombou z vozu. Ve 13:00 byly ve Vlčím doupěti přerušeny veškeré telefonní linky. To se však netýkalo členů jednotek SS, takže se Goebbels krátce po 13. hodině dozvěděl v Berlíně o pokusu o atentát, ale nedostali se k němu žádné informace o stavu Adolfa Hitlera.¹⁶⁸

Ve 13:15 odletěl Stauffenbergem a Haeftenem připraveným letadlem do Berlína. Ve 14:00 plukovník Albrecht Mertz Ritter von Quirnheim spustil z vlastního podnětu bezpečnostní plán s krycím názvem Valkýra pro vojska v Krampnitzu (*Panzertruppenschule*) a Döberitzu (*Infanterieschule*). V čase 14:45 – 15:15 přistálo Stauffenbergovo letadlo v Berlíně na letišti Rangsdorf. Haeften volal přímo z letiště a podal spiklencům v Bendlerblock zprávu o úspěšném provedení atentátu a Hitlerově smrti. Generál Olbricht váhal, jestli plán plně spustit. Quirnheim na základě informací od Haeftena obcházel Olbrichta a vydával rozkazy k poplachu. Olbricht se poté snažil přesvědčit Fromma, aby vyhlásil plán Valkýra, že vůdce je mrtev. Fromm se spojil s Keitelem, který smrt Hitlera popřel, proto se do plánu spiklenců nezapojil. V 16:30 dorazil Stauffenberg a Haeften do Bedlerstrasse. Velitel rezervní armády, generál Fromm, odmítal podepsat rozkazy k plánu Valkýra. Chtěl spiklence nechat zatknout, ale sám byl zadržen a uzamčen ve své kanceláři. Spiklenci spustili plán a rozesílali rozkazy související s tímto bezpečnostním

¹⁶⁶ *Führerhauptquartier „Wolfsschanze“ bei Rastenburg, Ostpreußen. Inneres der zerstörten „Lager-Baracke“.* In: Bundesarchiv Bild 146-1972-025-12 [online], [cit. 2016-02-10]. Dostupné z: http://www.bild.bundesarchiv.de/archives/barchpic/search/_1457899144/?search%5Bform%5D%5BSIG%5D=NATUR%5D=Bild+146-1972-025-12, viz příloha č. 10.

¹⁶⁷ *Führerhauptquartier „Wolfsschanze“ bei Rastenburg, Ostpreußen, Hose Hitlers nach dem Attentat.* In: Bundesarchiv Bild 146-1972-025-64 [online], [cit. 2016-02-10]. Dostupné z: http://www.bild.bundesarchiv.de/archives/barchpic/search/_1461278327/?search%5Bform%5D%5BSIG%5D=NATUR%5D=Bild+146-1972-025-64, viz příloha č. 4.

¹⁶⁸ 20. Juli 1944. *Eine Chronologie.* In: BMVg [online], [cit. 2016-02-02]. Dostupné z: http://www.bmv.g.de/portal/poc/bmv.g?uri=ci:bw.bmv.g.journal.dossiers.der_20_juli_1944&de.conet.conte.nintegrator.portlet.current.id=01DB01000000001|6E9GU3980INFO.

plánem V této době už ale přicházeli protichůdné zprávy z Vlčího doupěte v Prusku.¹⁶⁹

Byl rozeslán rozkaz dálnopisem pro všechny držitele výkonné moci v zemi. Ten obsahoval informaci o tom, že je Adolf Hitler mrtev. V úvodu je popsáno, že *„Klika bezohledných, frontě odcizených stranických vůdců se pokusila využít situace, vpadnout těžce zkoušené frontě do zad a ze zjištěných důvodů na sebe strhnout moc.“*¹⁷⁰, že je ohrožen celý německý stát, a proto říšská vláda v zájmu zachování práva a pořádku přenáší všechna práva výkonné moci na jednotky Wehrmachtu. Ve skutečnosti tedy na strůjce atentátu na Adolfa Hitlera. V dálnopisu z 20. července byl rozkaz, že se nové výkonné moci musí podřídit všechny jednotky Wehrmachtu, Waffen-SS, RAD a OT, všechny orgány veřejné správy (říšské, zemské i obecní), všichni důstojníci a řadoví členové NSDAP, dopravní a veřejné služby.¹⁷¹

Ve třetí části dálnopisu byla informace o tom, že celá Waffen SS je začleněna s okamžitou platností do německé armády. V závěru byla výzva potlačit jakýkoliv odpor proti vojenské výkonné moci. Dále aby všichni velitelé armády, letectva a námořnictva věnovali veškerou svoji energii pro záchranu Německa *„5. V této hodině největšího nebezpečí pro jednotu ozbrojených sil je udržení maximální disciplíny na prvním místě. Proto mají všichni velitelé armády, námořnictva a letectva za povinnost podporovat držitele výkonné moci při plnění jejich nelehkého úkolu všemi dostupnými prostředky a zajistit soulad s jejich pokyny od všech podřízených. Německý voják je konfrontován s historickým úkolem. Jeho energie a postoj určí, zda Německo bude zachráněno.“*¹⁷² Tento rozkaz platil okamžitě pro všechny územní velitele, vrchní velitelství Wehrmachtu, Luftwaffe i Kriegsmarine, tedy armádu, letectvo

¹⁶⁹ Tamtéž.

¹⁷⁰ Z německého originálu *Fernschreiben der Verschwörergruppe Stauffenberg an die Inhaber der vollziehenden Gewalt (20. Juli 1944)*. In: Deutsche Geschichte in Dokumenten und Bildern (DGDB) [online], [cit. 2016-01-20]. Dostupné z: http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/sub_document.cfm?document_id=1518, viz příloha č. 9.

¹⁷¹ Tamtéž.

¹⁷² Tamtéž.

i námořnictvo. Podepsán pod tímto rozkazem byl Erwin von Witzleben, polní maršál a nový vrchní velitel celé německé armády.¹⁷³

V 17:30 byla z rozkazu majora Remera na základě spuštěného plánu Valkýra obsazena berlínská vládní čtvrť. Operace mimo Berlín byly rovněž úspěšně dokončeny. Obsazena byla taktéž rozhlasová stanice *Masurenallee* v Berlíně, ale jednotka z Döberitzu vedená majorem Friedrichem Jacobem nedokázala přerušit vysílání loajálních sil k Hitlerovi a nacistickému režimu. Vysílání z této rozhlasové stanice umožnilo dostat zprávy o neúspěšném atentátu, nezranění Adolfa Hitlera a o rozkazu na zatčení spiklenců k celému německému národu. Zpráva o zmařeném atentátu se pravidelně opakovala a Joseph Goebbels několikrát ujišťoval národ, že Adolf Hitler je v naprostém pořádku a nezraněn. Stauffenberg a spiklenci se snažili tyto zprávy dementovat, že se jedná pouze o akci Goebbelse a SS, kteří chtějí převzít moc v Německu. V 19:00 byl major Otto Ernst Remer spojen telefonicky přímo s Adolfem Hitlerem, který mu nařídil, aby okamžitě potlačil povstání v Berlíně za použití svých jednotek a nastolil opět pořádek. Zrušil obklíčení vládní čtvrti a tím se plán spiklenců o půl hodiny později rozpadl.¹⁷⁴

4.8.3. Zatčení účastníků atentátu, odsouzení a poprava

Ve 20:15 si konspirátoři uvědomili, že pokus o převrat zřejmě selhal. Ve 22:30 v budově Bendlerblock, kde spiklenci připravovali změnu režimu, začala vzpoura nižších důstojníků, kteří nebyli do spiknutí zasvěceni a byli nespokojeni s vysvětlením všech událostí. Ozbrojili se a došlo k přestřelce, kdy byl Stauffenberg lehce zraněn. Ve 22:50 byl osvobozen zadržený Friedrich Fromm. Následovalo postupné zatčení organizátorů převratu. Ludwig Beck, Claus von Stauffenberg, von Quirnheim a von Haeften byli eskortováni do Frommovi kanceláře. Ten jim oznámil, že jsou zatčeni za vlastizrada. Po jedenácté hodině je Bendlerblock obsazen armádou. V čase mezi 23:15 až 23:45 umožňuje Fromm

¹⁷³ Tamtéž.

¹⁷⁴ Z německého originálu *Fernschreiben der Verschwörergruppe Stauffenberg an die Inhaber der vollziehenden Gewalt (20. Juli 1944)*. In: Deutsche Geschichte in Dokumenten und Bildern (DGDB) [online], [cit. 2016-01-20]. Dostupné z: http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/sub_document.cfm?document_id=1518, viz příloha č. 9.

Beckovi spáchat sebevraždu jeho osobní zbraní, ale po dvou neúspěšných pokusech, je zastřelen jedním z poddůstojníků.¹⁷⁵

V čase kolem 0:15 až 0:30 je svolán jménem generála Froma vojenský soud, který Friedricha Olbrichta, Wenera von Haeftena, Albrechta von Quirnheima, Clause von Stauffenberga shledal vinným z velezrady a odsoudil je k trestu smrti. Poprava byla vykonána okamžitě. Poprava je provedena postupně ve vnitrobloku Bendlerblocku. Stauffenberg umírá s výkřikem „*At' zije posvátné Německo!*“.¹⁷⁶

Vojenským soudem začala série represí namířená nejen proti hlavním strůjčům atentátu, ale také proti jejich rodinným příslušníkům, spolupracovníkům a dalším lidem na které padlo podezření z napojení do přípravy atentátu na Hitlera.¹⁷⁷

4.8.4. Jaký byl další postup v případě smrti Adolfa Hitlera?

Pokud by státní převrat proběhl úspěšně a Adolf Hitler byl zavražděn, měli spiklenci připravený plán na poválečnou organizaci Německa. Připravili návrhy na složení nové říšské vlády, nového kancléře a co bylo nejdůležitější, připravovali jednání se spojenci. Autorem plánu na uspořádání Německa „po Hitlerovi“ byl Carl Goerdeler. Jak bylo uvedeno v kapitole o osobě Carla Goerdelera, ten se svými kolegy prosazoval britský styl konstituční monarchie s císařem v čele státu. Nová ústava měla mít silnou výkonnou moc, vysokou míru decentralizace a Reichstag měl být tvořen částečně členy místních rad, zástupců křesťanských církví, odborů, univerzit a obchodních skupin. Během měsíce května roku 1944 byl sepsán dokument s požadavky na spojence. V tomto dokumentu byly vypsány jednotlivé body, jakých chtějí konspirátoři dosáhnout, pokud se zavraždění Hitlera uskuteční. Mezi tyto body se kterými chtěli

¹⁷⁵ 20. Juli 1944. *Eine Chronologie*. In: BMVg [online], [cit. 2016-02-02]. Dostupné z: http://www.bmvg.de/portal/poc/bmvg?uri=ci:bw.bmvg.journal.dossiers.der_20_juli_1944&de.conet.contentintegrator.portlet.current.id=01DB01000000001|6E9GU3980INFO.

¹⁷⁶ 20. Juli 1944. *Eine Chronologie*. In: BMVg [online], [cit. 2016-02-02]. Dostupné z: http://www.bmvg.de/portal/poc/bmvg?uri=ci:bw.bmvg.journal.dossiers.der_20_juli_1944&de.conet.contentintegrator.portlet.current.id=01DB01000000001|6E9GU3980INFO.

¹⁷⁷ Dnes je na tomto místě umístěna pamětní deska. KLEMM, Michael, *Gedenktafel zu Ehren der Widerstandskämpfer vom 20. Juli 1944 im Innenhof des Bendlerblocks*. In: Wikimedia Commons [online], [cit. 2016-02-15]. Dostupné z: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/de/f/f2/Gedenktafel_Bendlerblock.JPG, viz příloha č. 11.

předstoupit před západní spojence patřilo okamžité zastavení leteckých náletů proti Německu, zrušení všech invazních plánů a běžících vojenských akcí vůči Německu, zamezení okupace země, zaručení německých hranic z roku 1914 na východě a zachování všech připojených území s německým obyvatelstvem, tedy Sudet a Rakouska.¹⁷⁸

V červnu téhož roku dokončili spiklenci plán na personální obsazení nového kabinetu. Prezidentem by se stal generál Ludwig Beck, kancléřem Carl Friedrich Goerdeler, ministrem války generál Friedrich Olbricht a jako jeho blízký spolupracovník by se stal jeho tajemníkem plukovník Claus von Stauffenberg. Další funkce by zastávali politici napříč přednacistickými demokratickými i konzervativními politickými stranami jako byly DNVP nebo Zentrum.¹⁷⁹

Snažili se zjistit, jak by západní spojenci s jejich požadavky naložili a jak by vůbec reagovali na takto velkou změnu ve vedení Německa. Je však více než pravděpodobné, že by v druhé polovině roku 1944 nedošlo ze strany spojenců k jednání. Je téměř jisté, že by požadovali po spiklencích a nové německé vládě podepsání bezpodmínečné kapitulace. Zároveň by se musely ukončit boje na všech frontách. Podle uniklého dokumentu z britského ministerstva zahraničí byli dokonce představitelé Velké Británie rádi, že se atentát z 20. července 1944 nepodařil a Hitler přežil. Ušetřilo je to situace, kdy by museli začít s Němci jednat a bylo otázkou, jak by dokázali rozlišit pravověrné nacisty od konspirátorů.¹⁸⁰

¹⁷⁸ VENOHR, *Patrioti*, s. 227–229.

¹⁷⁹ WHEELER-BENNETT, s. 622–623, viz příloha č. 2.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 350–351.

5. Následky a vliv atentátu z 20. července 1944

Represe, které atentát z 20. července vyvolal, zasáhly několik tisíc lidí zapojených v různých fázích do přípravy atentátu nebo se jednalo o příbuzné a členy rodiny atentátníků. Nacistické vedení překvapilo, o jak rozsáhlé spiknutí se jednalo. Více než 200 lidí bylo odsouzeno a popraveno v nejbližších měsících po atentátu. Represe celkově zasáhly na 20 000 Němců, kteří byli zabiti, posláni do koncentračních táborů nebo odsouzeni k trestu odnětí svobody.¹⁸¹

Celkově bylo popraveno 4980 lidí, ale většina z nich nebyla na atentát nijak napojena. Hitler a gestapo pouze využili události 20. července jako záminku ke zničení všech politických protivníků a nepřátel režimu.¹⁸²

Mnoho zatčených bylo při výslechu mučeno a některým rodinám Himmler vyhrožoval, že je kompletně vyhladí. To se týkalo například rodiny Stauffenbergů, ale do konce války k tomu nedošlo. Další rodiny a příbuzní spiklenců byli uvězněny. Represe byly důkazem, že i v roce 1944 měl ještě režim dostatečnou moc v Německu a dokládal, že i kdyby se podařilo Adolfa Hitlera odstranit, tak by spiklenci museli čelit celé řadě věrných nacistů a nejspíš i občanské válce.¹⁸³

Někteří vysocí důstojníci nebyli zatčeni, ale byla jim dána možnost ukončit svůj život sebevraždou. Kromě Ludwiga Becka dostal tuto možnost i Erwin Rommel. Při mučení účastníků atentátu jich několik zmínilo Rommelovo jméno a také to, že se jedná o aktivního účastníka spiknutí. Je sporné, jak moc byl Rommel do atentátu zapojen, ale minimálně o plánu spiklenců věděl a nepokusil se Hitlera nijak varovat. Hitler se rozhodl Rommela odstranit, ale nemohl si dovolit velký skandál, jelikož se Rommel těšil všeobecné podpoře doma i na frontě. Dostal proto možnost sebevraždy pomocí kyanidové kapsle nebo proces před lidovým soudem. Rommel věděl, že stání před lidovým soudem se rovná trestu smrti, navíc by represe zasáhly jeho rodinu. 14. října 1944 tak spáchal

¹⁸¹ HOFFMANN, Peter, *The Second World War, German Society and Internal Resistance to Hitler*. In: LARGE, David, Clay (ed.), *Contending with Hitler. Varieties of German Resistance in the Third Reich*, New York 1994, s. 127.

¹⁸² KERSHAW, *Nemesis*, s. 693.

¹⁸³ KERSHAW, *Příběh*, s. 62–64.

Erwin Rommel sebevraždu. Jako oficiální příčina smrti byl označen infarkt způsobený následkem zranění na frontě. Rommelovi byl vypraven státní pohřeb a byl pohřben žehem se všemi vojenskými poctami.¹⁸⁴

5.1. Politický proces

Lidový soudní dvůr (*Der Volksgerichtshof*) byl zřízen zákonem z 24. dubna 1934 k odsouzení lidí za velezradu, útoku na vládní nebo zemské činitele, špionáž, odboj, dezerci a hospodářskou sabotáž.¹⁸⁵

Mezi 8. srpnem 1944 a 9. dubnem 1945 bylo zavražděno ve vězení Plötzensee na základě rozsudku od lidového soudu celkem 90 osob, kteří podle prokuratury patřili do nejbližšího okolí spiklenců z 20. července 1944 nebo je podporovali.¹⁸⁶ Jedním z odsouzených v monstrprocesu před lidovým soudem byl Stauffenbergovo bratr Berthold Schenk Graf von Stauffenberg.¹⁸⁷

10. srpna 1944 byli Berthold spolu s Erichem Fellgiebelem, Fritz-Dietlofem von der Schulenburgem, Alfredem Kranzfelderem a Georgem Hansenem shledáni vinnými z vlastizrady a soudcem Rolandem Freislerem odsouzeni k trestu smrti. Berthold von Stauffenberg byl popraven pomalým uškrcením drátem z klavíru ve vězení Plötzensee ještě tentýž den. Provedení poprav trvalo dlouho, protože vždy před uškrcením byl drát povolen, aby se doba poprav co nejvíce prodloužila. Celá poprava byla z Hitlerova rozkazu natočena, aby si video mohl později pustit.¹⁸⁸

Hitler sám vybíral i další způsoby poprav u vybraných odsouzených. Někteří byli oběšeni na ocelových strunách zavěšených na jatečních hácích. Represe zasáhly i rodiny odsouzených a rodina Stauffenbergů měla být celá

¹⁸⁴ EVANS, Richard, *The Third Reich at War*, Londýn 2009, s. 642–643.

¹⁸⁵ VLČEK, Lukáš, *Lidový soudní dvůr v Berlíně - Volksgerichtshof - a jeho historie*. In: *Securitas imperii* 18, 2011, 1, s. 144–167.

¹⁸⁶ *Execution of Alleged Conspirators in „July 20“ Plot*. In: Jewish Virtual Library [online], [cit. 2016-02-01]. Dostupné z: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Holocaust/Plotzensee1.html>.

¹⁸⁷ Berthold von Stauffenberg před soudem. *Berlin-Plötzensee Berthold Schenk Graf von Stauffenberg und andere Angeklagte am 10. August 1944 beim Prozess gegen die Hitler-Attentäter des 20. Juli 1944 vor dem „Volksgerichtshof“, zwischen Polizisten sitzend*. In: Bundesarchiv Bild 146-2008-0185 [online], [cit. 2016-03-18]. Dostupné z: http://www.bild.bundesarchiv.de/archives/barchpic/search/_1461423411/?search%5Bform%5D%5BSIGNATUR%5D=Bild+146-2008-0185, viz příloha č. 12.

¹⁸⁸ HOFFMANN, *The Second World War*, s. 127.

odstraněna a podle slov lidí z nejbližšího Hitlerova okruhu vymazána z paměti národa.¹⁸⁹

5.2. Odkaz hnutí 20. července v poválečném Německu

V rozděleném poválečném Německu byl postoj k útoku ze dne 20. července 1944 značně smíšený. Členové odbojového hnutí byli zobrazováni jako zrádci, kteří porušili přísahu Adolfu Hitlerovi. Tento názor sdílelo mnoho Němců i po skončení druhé světové války v obou částech rozděleného státu. Německé vyrovnání s nacistickou minulostí bylo zdlouhavé a bolestivé. Na konci druhé světové války považovalo 80 % západních Němců za správné, aby nacisté skončili na lavici obžalovaných, ale po norimberském procesu v letech 1945 a 1946 se do německé společnosti šířil názor, že za nacistické zločiny už byli hlavní viníci potrestáni a tím je celá minulost vyřešená. Z toho důvodu v 50. letech už jen 38 % lidí souhlasilo s denacifikací, protože by se mohla přímo dotknout i jich, jelikož nacistická strana měla v roce 1945 přes 8 milionů členů, což tvořilo víc jak 10 % německé populace.¹⁹⁰

Většina německého národa proto chtěla udělat tlustou čáru za minulostí. Dokládá to i osud koncentračního tábora Dachau, kde byla od roku 1950 stálá expozice popisující hrůzy, které se v táboře udály, ale v roce 1953 chtěli bavorští politici tábor v Dachau odstranit. Dne 5. května 1953 rozhodl bavorský kabinet o odstranění výstavy z krematoria a zavření pro veřejnost. O týden později byla výstava odstraněna, muzeum uzavřeno, zakázány prohlídky i prodej tiskovin v kremačním komplexu. Bavorský ministr financí oznámil, že bylo nutné vyklidit expozici, aby se nešířil kult nekontrolované propagandy.¹⁹¹

Svůj vliv měla i probíhající denacifikace, která však byla řízená spojenci. V západním Německu lidé považovali represe vůči bývalým nacistům za nespravedlivé a po vzniku Spolkové republiky Německo nová vláda zrušila

¹⁸⁹ KERSHAW, *Příběh*, s. 62–64.

¹⁹⁰ McNAB, Chris, *Hitler's Master Plan*, Londýn 2011, s. 22–23.

¹⁹¹ Bayerisches Hauptstaatsarchiv: kopie zprávy z 12. 5. 1953 Bavorské správy (Byerische Verwaltung) směřovaná bývalému vězni a kurátoru muzea v krematoriu v Dachau Ericu Preussovi a kopie zprávy Preusse bavorskému ministru financí Zietschovi z 13. května 1953, Stk. 113 628.

omezení pro lidi spojené s nacistickou stranu. Také schválila amnestii pro bývalé nacisty a vrátila na své dřívější pozice elity z řad justice, polity a státní správy.¹⁹²

Několik zákonů o amnestii se týkalo více než 792 000 lidí. Byli jim prominuty půlroční tresty odnětí svobody a osvobozeno bylo na 35 000 lidí odsouzených na dobu do jednoho roku odnětí svobody. Amnestie se týkala i více než 3000 funkcionářů SS, NSDAP a SA, 20 000 odsouzených za vraždy, 30 000 odsouzených za újmu na zdraví a 5200 za zločiny spáchané v době zastávání úřadu. V důsledku těchto amnestií se mohli bývalí funkcionáři vrátit zpět do politického aparátu západního Německa.¹⁹³

5.2.1. Odkaz hnutí v západním Německu

Průzkum institutu Allensbach v roce 1951, který chtěl zjistit, co si lidé myslí o spiknutí z 20. července 1944. Průzkum ukázal, že pouze jedna třetina z respondentů měla pozitivní názor na účastníky atentátu, kteří se neúspěšně snažili svrhnout nacistický režim.¹⁹⁴

Důležitou událostí pro vyrovnání Němců s nacistickou minulostí a dějinný milník, který ovlivnil pohled na atentát z 20. července, byl proces s Ottou Ernstem Remerem. Remer 20. července 1944 sloužil jako velitel berlínské záložní armády a výrazně se podílel na potlačení pokusu o svržení Hitlerovy diktatury. Remer na počátku 50. let vstoupil do politiky a získal si popularitu jako bojovník proti zrádcům.¹⁹⁵

V roce 1951 na schůzi Socialistické říšské strany (*Sozialistische Reichspartei*) popsal Remer spiklence z 20. července jako zrádce, kteří byli najati ze zahraničí a jejich pozůstalí by měli co nejdřív stanou před německým soudem. V červnu 1951 podal ministr vnitra Robert Lehr, který byl důvěrníkem Carla Friedricha Goerdelera, stížnost na Remera za urážku na cti. Ta se však nedostala

¹⁹² ART, David, *The Politics of the Nazi Past in Germany and Austria*, Cambridge 2005, s. 53–55.

¹⁹³ FREI, Norbert, *Nazi Past. The Politics of Amnesty and Integration*, New York 2002, s. 5–24.

¹⁹⁴ DITTRICH, Monika, *How traitors became heroes*. In: Deutsche Welle [online], [cit. 2016-02-17]. Dostupné z: <http://www.dw.com/en/how-traitors-became-heroes/a-17796469>.

¹⁹⁵ Závěrečná řeč generálního prokurátora Dr. Fritze Bauera v procesu s Ottou-Ernstem Remerem z března 1952 v zemském soudu v Brunšviku. *Remer-Prozess März 1952, Braunschweig-Landgericht-Plädoyer. Generalstaatsanwalt Dr. Bauer*. In: Braunschweiger Zeitung [online], [cit. 2016-01-24]. Dostupné z: <http://www.braunschweiger-zeitung.de/media/755236--2695/Plaedoyer-Fritz-Bauer-Remer-Prozess-1952.pdf>.

až k soudu, dokud ji nepřevzal Fritz Bauer. Spolu s Annou von Harnack podali žalobu na Remera pro urážku na cti a pro urážku příslušníků protinacistického odboje, které obvinil Remer ze spolupráce s válečnými nepřáteli Německa.¹⁹⁶

Soudní líčení v roce 1952 vneslo několik otázek, se kterými se německá společnost musela v příštích desetiletích vyrovnávat. Jednou z nich byla už výše zmíněná přísaha Hitlerovi. Jestli její porušení a odpor proti nacistickému režimu byl správný z pohledu morálky a práva. Zdali byly důležitější závazky vůči státnímu zřízení, německému národu nebo morálním zásadám. Proces se konal v březnu 1952 a přilákal velkou pozornost veřejnosti a podle právníka Rudolfa Aquariuse se jednalo o nejdůležitější proces od norimberského trestního tribunálu. V tomto procesu byl obviněn nacistický režim. Fritz Bauer požadoval, aby byl projeven náležitý respekt odbojářům z 20. července a aby soud odmítnul celý nacistický režim.¹⁹⁷ Soud dospěl k jednomyslnému závěru, že členové odbojového hnutí z 20. července nebyli zrádci, ale naopak jednali ve prospěch Německa.¹⁹⁸

To dokládá i rozsudek zemského soudu v Brunšviku z března 1952 ve kterém bylo řečeno, že soudní komora se jednomyslně shodla, že národně socialistický stát nebyl právním státem, ale stavem nespravedlnosti a nesloužil nejlepšímu zájmu německého lidu.¹⁹⁹ Otto Ernst Remer byl odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání tří měsíců. Podle rozhodnutí soudu nejsou žádné důkazy o napojení atentátníků na zahraniční tajné služby. Atentát byl projevem nesobeckého sebeobětování vůči svému lidu a důkaz pravého vlastenectví.²⁰⁰

Odsouzení Otty Ernsta Remera se dostalo velkému mediálnímu ohlasu a bylo zmiňováno ve všech velkých německých denících například v

¹⁹⁶ Závěrečná řeč generálního prokurátora Dr. Fritze Bauera v procesu s Ottou-Ernstem Remerem z března 1952 v zemském soudu v Brunšviku. *Remer-Prozess März 1952, Braunschweig-Landgericht-Plädoyer. Generalstaatsanwalt Dr. Bauer.* In: Braunschweiger Zeitung [online], [cit. 2016-01-24]. Dostupné z: <http://www.braunschweiger-zeitung.de/media/755236--2695/Plaedoyer-Fritz-Bauer-Remer-Prozess-1952.pdf>.

¹⁹⁷ WASSERMANN, Rudolf, *Zur juristischen Bewertung des 20. Juli 1944. Der Remer-Prozess in Braunschweig als Markstein der Justizgeschichte.* In: Recht und Politik 2, 1984, s. 68–70.

¹⁹⁸ BAUR, Tobias, *Das ungeliebte Erbe*, Frankfurt nad Mohanem 2007, s. 93–94.

¹⁹⁹ WOJAK, Irmtrud, *Fritz Bauer 1903–1968. Eine Biographie*, München 2009, s. 276.

²⁰⁰ KRAUS, Herbert (ed.), *Die im Braunschweiger Remer-Prozeß erstatteten moraltheologischen und historischen Gutachten nebst Urteil*, Hamburk 1953, s. 128.

*Hannoversche Allgemeine Zeitung*²⁰¹ nebo *DIE WELT*²⁰². Zprávy o průběhu procesu se objevovaly po celé trvání soudního líčení až do vynesení rozsudku.²⁰³

Tím se tento proces stal důležitým pro změnu veřejného mínění a zakotvení událostí 20. července 1944 do německého povědomí a historie. Postupně se tak ze spiklenců a zrádců stali národní hrdinové. Tento proces měl velký vliv na veřejné mínění a názor na atentátníky z 20. července. Jak bylo uvedeno na začátku kapitoly, v roce 1951 pouze 38 % respondentů mělo kladný názor na události z 20. července, ale už devět měsíců po soudním přelíčení a kampani v médiích se názor obyvatelstva výrazně změnil. V průzkumu uvedlo 58 % respondentů, že atentátníci nebyli zrádci. Pouze 7 % lidí uvedlo, že se o zrádce jednalo. Jedinou skupinou, kde zůstal zakořeněn názor, že se jednalo o zrádce bylo mezi mladými lidmi do 21 let.²⁰⁴

První oficiální vzpomínková akce se uskutečnila u příležitosti desátého výročí 20. července 1954. Na akcích konajících se ve věznici Plötzensee i Benderblocku vystoupil prezident Spolkové republiky Německo Theodor Heuss i kancléř Konrad Adenauer.²⁰⁵

Později v projevu na Svobodné univerzitě v Berlíně hovořil Theodor Heuss o velikosti oběti atentátníků z 20. července, že i přes hrozící nebezpečí se odhodlali tito muži zachránit zemi a národ před úplným zničením. Vyzdvihl, že mysleli na osud Německa, nebylo jim lhostejné, že Hitler by radši celé Německo zničil, když by nevypadalo podle jeho představ. Zabýval se také otázkou porušení rozkazů a důstojnické cti, která by vždy měla stát nad rozkazem vyšších důstojníků. Hitler byl tím důvodem, proč porušili své vojenské povinnosti, a proto by na ně nemělo být nahlíženo jako na zrádce. Mluvil o tom, že lidé nesmí podléhat kampani, kterou proti spiklencům z 20. července rozpoutal Goebbels. Kampaň proti skupině, která chtěla přinést Německu mír. Svůj projev zakončil

²⁰¹ *Hannoversche Allgemeine Zeitung* Nr. 58, 8. März 1952, viz příloha č. 13.

²⁰² *DIE WELT* 8. März 1952, s. 1, viz příloha č. 14.

²⁰³ *Hannoversche Allgemeine Zeitung* Nr. 64, 17. März 1952, s. 2, viz příloha č. 15.

²⁰⁴ *Report No. 167, 12 Jan 1953*. In: MERRIT, Anna, MERRIT, Richard Merrit (ed.), *Public Opinion in semisovereign Germany. The HICOG Surveys, 1949–1955*. Urbana 1980, s. 198.

²⁰⁵ *Der 20. Juli 1944*. In: *Gedenkstätte Deutscher Widerstand* [online], [cit. 2016-03-26]. Dostupné z: <http://www.20-juli-44.de/>.

poděkováním za dědictví, které muži 20. července vytvořili pro Německo a že jejich odkaz stále trvá.²⁰⁶

K odkazu odbojářů se odvolávala i nově založená německá armáda. Ta v roce 1955 zavedla, že vojáci budou skládat slib odkazující na odbojáře z roku 1944. „*Jejich přístup a jejich postoj jsou naším vzorem*“ napsal v roce 1959 první velitel nové německé armády Adolf Heusinger svým důstojníkům. Dodnes skládají jednotky WachBtl BMVg svůj slavnostní slib ve dvoře Bendlerblocku a pokládají květiny k památníku atentátníků.²⁰⁷

I přes tuto změnu v názorech společnosti, slibu nové německé armády a prvních oslavách, existovala stále velká část Němců, kteří nesouhlasili s uctíváním odbojářů z roku 1944. Ještě v roce 1956 vyvstal velký odpor v německé společnosti k pojmenování školy po Clausy Schenkovi von Stauffenbergovi. S tímto postojem nesouhlasil Theodor Heuss, první poválečný prezident Spolkové republiky Německo. Pokračoval v přesvědčování Němců, že odboj proti Hitlerovi nebyla zrada, ale velká oběť a pokus vrátit Německu čest.²⁰⁸

Postupně se i názor Němců na pojmenování škol, silnic, ulic a dalších míst jménem atentátníků změnil a vzpomínkových míst přibývalo. Odkaz odbojářů z 20. července se v Německu vyvíjel a názor celé společnosti se měnil. Názor na téma odbojářů se měnil i u politiků. V poválečném německém parlamentu se poslanci stavěli k atentátníkům negativně, ale většinou se členové parlamentu k této události nevyjadřovali. Změna nastala až na počátku 60. let, kdy se začaly připravovat celostátní oslavy včetně výzdoby veřejných budov k připomínce atentátníků 20. července. Přidala se k tomu i Spolková pošta, která k 20. výročí vydala sérii poštovních známek s tvářemi představitelů německého odboje proti

²⁰⁶ *Ansprache des Bundespräsidenten Prof. Dr. Theodor Heuss am 19. Juli 1954 im Auditorium Maximum der Freien Universität Berlin.* In: Gedenkstätte Deutscher Widerstand [online], [cit. 2016-03-26]. Dostupné z: http://www.20-juli-44.de/uploads/tx_redenj2044/pdf/1954_heuss.pdf.

²⁰⁷ WERKHÄUSER, Nina, *German army shaped by anti-Nazi legacy.* In: Deutsche Welle [online], [cit. 2016-02-17]. Dostupné z: <http://www.dw.com/en/german-army-shaped-by-anti-nazi-legacy/a-17797014>.

²⁰⁸ DITTRICH, Monika, *How traitors became heroes.* In: Deutsche Welle [online], [cit. 2016-02-17]. Dostupné z: <http://www.dw.com/en/how-traitors-became-heroes/a-17796469>.

nacismu. Na známkách se objevila vedle Clause von Stauffenberga a Ludwiga Becka i Sophie Scholl nebo Alfred Delp.²⁰⁹

V roce 1968 bylo právo na odboj všech Němců proti každému, kdo se rozhodne porušit ústavu a zákony země, zaneseno do ústavy Spolkové republiky Německo (*Das Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*) ve 20. článku, 4. odstavci.²¹⁰ Zároveň byl v Bendlerblocku k oslavám 24. výročí neúspěšného pokusu o atentát otevřen památník *Stauffenbergstrasse memorial* a vzdělávací centrum. Dnes se na tomto místě nachází památník celého německého odboje.²¹¹ Trvalo však ještě mnoho let, než odbojáři z 20. červenci našli místo v kolektivní paměti německého národa.

5.2.2. Odkaz hnutí ve východním Německu

Ve východním Německu byla situace jiná než v západním. Sjednocená socialistická strana Německa ignorovala vzpomínky na pokus o atentát po celá desetiletí. Bylo to z důvodu, že se spiklenci rekrutovali z konzervativních a aristokratických kruhů kolem osoby hraběte Clause Schenka von Stauffenberga, což neodpovídalo socialistickému ideálu a boji proti buržoazii.²¹² V komunistickém Německu zároveň proběhla důkladná výměna politických elit a zbavili se tak bývalých členů NSDAP. DDR se později prezentovala jako antifašistická část Německa. Odmítala platit reparace Izraeli, protože tvrdila, že není nástupcem nacistického Německa.²¹³

Až do konce 60. let se ve východním Německu výročí atentátu z 20. července nijak nepřipomínalo. Podle komunistické strany byli atentátníci agenti amerického imperialismu. Celé spiknutí bylo provedeno z jediného důvodu, aby

²⁰⁹ 20. Jahrestag des Attentats auf Adolf Hitler, Erstaussgabetag 20. Juli 1964 (1964-07-20), Herausgeber Deutsche Bundespost. In: Landeszentrale für politische Bildung Baden-Württemberg [online], [cit. 2016-03-05]. Dostupné z: http://stauffenberg.lpb-bw.de/die_beteiligten.html, viz. příloha č. 16.

²¹⁰ Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, Art 20. In: Gesetze im Internet [online], [cit. 2016-04-14]. Dostupné z: http://www.gesetze-im-internet.de/gg/art_20.html.

²¹¹ Berlin after 1945. In: Berlin.de [online], [cit. 2016-03-21]. Dostupné z: <https://www.berlin.de/berlin-im-ueberblick/en/history/berlin-after-1945/>.

²¹² DITTRICH, Monika, *How traitors became heroes*. In: Deutsche Welle [online], [cit. 2016-02-17]. Dostupné z: <http://www.dw.com/en/how-traitors-became-heroes/a-17796469>.

²¹³ STRAŠÍK, Lukáš, *Německé vyrovnání s holocaustem. Když zlo i pokora dostaly tvář*. In: Česká televize [online], [cit. 2016-02-17]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/1496760-nemecke-vyrovnani-s-holocaustem-kdyz-zlo-i-pokora-dostaly-tvar>.

byl zachráněn německý imperialismus a kapitalismus před jeho zničením. Později o nich komunističtí představitelé mluvili jako o skupině třídních nepřátel a tzv. „*užitečných idiotech*“, které využil západ pro splnění svých cílů.²¹⁴

V letech 1969 – 1972 nastal změna. Sovětským svazem a režisérem Jurijem Ozerovem byla natočen pětidílná série filmů *Osvobození (Освобождение)* ve které atentát z 20. července 1944 zabírá poměrně velký prostor a vyznívá pozitivně. Atentát je zpracován ve třetím filmu s názvem *Osvobození III – Směr hlavního úderu (Освобождение III. – Направление главного удара)* z roku 1971.²¹⁵

Po roce 1980 nejužší vedení SED začalo na odbojáře z 20. července nahlížet pozitivněji. Erich Honecker zahájil „rehabilitaci“ nekomunistického německého odboje vůči Hitlerovi a dalších důležitých historických osobností Německa, které byly v komunistickém Německu potlačovány. Cílem bylo dát upadajícímu komunistickému režimu národní legitimitu a vysvětlit německou historii z pohledu socialistického národa. K tomu využil nejen atentátníky, ale také Martina Luthera, Fridricha Velikého nebo Ottu von Bismarcka.²¹⁶

Poměrně významnou se stala oslava 40. výročí atentátu na Hitlera v roce 1984, která byla podstatně větší než jakákoliv dřívější připomínka osudu plukovníka Stauffenberga. Konzervativně nacionální postava Carla Goerdelera ustoupila do pozadí a středem pozornosti zůstal plukovník Stauffenberg. NDR u příběhu tohoto muže nebyla příliš ideologicky svázaná a poměrně věrně o něm referovala. Zvláště ve srovnání s komunistickým odporem, který byl až přehnaně oslavován a byl mu kladen větší důraz než na západě.²¹⁷

Poprvé se objevila odborná esej východoněmeckého historika Kurta Finkera, který nepsal pouze o Stauffenbergovi, ale zmínil také důstojníky Delpa, Reichweina, von Moltkeho nebo von Tresckowa. Finkerova esej obsahovala

²¹⁴ FINKER, s. 279 – 280.

²¹⁵ ОЗЕРОВ, Юрий Николаевич, Освобождение III - Направление главного удара [DVD] Киностудия имени М. Горького 1971. In: Ivi.ru [online], [cit. 2016-04-01]. Dostupné z: <http://www.ivi.ru/watch/osvobozhdenie/60274>.

²¹⁶ MALYCHA, Andreas, WINTERS, Peter Jochen, *Die SED. Geschichte einer deutschen Partei*, Mnichov 2009, s. 291–292.

²¹⁷ WOLFGRAM, Mark, „*Getting History Right*“. *East and West German Collective Memories of the Holocaust and War*, Lewisburg 2013, s. 111–112.

přesnější informace o odboji proti nacismu, jelikož západní autoři striktně odmítali psát o přínosu komunistických a levicových skupin. Východoněmecké práce o atentátech na Hitlera kladně hodnotil i západní novinář z *Frankfurter Allgemeine Zeitung*.²¹⁸

V červnu 1986 uvedl Erich Honecker v rozhovoru pro švédská noviny, že "Nyní jsme se začali dívat na historii novým způsobem."²¹⁹ Tím potvrdil změnu, která ve východním Německu nastala v otázce atentátu na Hitlera z roku 1944.

5.2.3. Odkaz atentátníků ve sjednoceném Německu v roce 1990

První celonárodní vzpomínková akce, věnovaná německému odboji za druhé světové války, se konala ve znovusjednoceném Německu v roce 1990. Předseda ústavního soudu Roman Herzog, pozdější německý prezident, promluvil k německému národu. Varoval před lidmi, kteří neudělali nic proti zločinnému režimu a jen se dívali jiným směrem. Dnes by podle něj situace nebyla jiná, a proto si Němci musí odbojáře a jejich činy proti nacismu z 20. července neustále připomínat. Z atentátníků se postupem času, i přes určité kontroverze s jejich motivací k provedení státního převratu, stali národní hrdinové, kteří jsou každoročně oslavováni při státním ceremonálu. Učí se o nich ve školách a z myšlenek protinacistického odboje se stal základ moderní Německé společnosti.²²⁰

Jméno některého z členů odbojové skupiny 20. července dnes nese celá řada škol, ulic, státních budov nebo studijních programů, takže zůstávají každodenní součástí nejen německého, ale i evropského života.²²¹

²¹⁸ WOLFGRAM, s. 111–112.

²¹⁹ SYLVESTER, Regine, *Im geteilten Deutschland war die deutsche Geschichte geteilt. Am Ende aber fanden die Offiziere des 20. Juli auch einen Weg in die DDR Wie Stauffenberg über die Elbe kam*. In: Berliner Zeitung [online], [cit. 2016-04-17]. Dostupné z: <http://www.berliner-zeitung.de/im-geteilten-deutschland-war-die-deutsche-geschichte-geteilt--am-ende-aber-fanden-die-offiziere-des-20--juli-auch-einen-weg-in-die-ddr-wie-stauffenberg-ueber-die-elbe-kam-15726234>.

²²⁰ DITTRICH, Monika, *How traitors became heroes*. In: Deutsche Welle [online], [cit. 2016-02-17]. Dostupné z: <http://www.dw.com/en/how-traitors-became-heroes/a-17796469>.

²²¹ Jedná se například o školy: *Stauffenburgschule Frankfurt am Main; Stauffenburgschule Heidelberg; Claus-von-Stauffenberg-Schule Gymnasiale Oberstufenschule; Graf-Stauffenberg-Schüler*. Jedním ze stipendijních programů je *Carl Friedrich Goerdeler-Kolleg: Stipendijní program pro mladé řídící pracovníky ze střední Evropy*.

6. Závěr

Předkládaná práce si klade za cíl přiblížit atentát na Adolfa Hitlera z 20. července 1944 a jeho odkaz po roce 1945 ve Spolkové republice Německo a Německé demokratické republice. V úvodní části diplomové práce je rozebráno teoretické vymezení protistátního odboje a nenásilného odporu. Tato část je zásadní pro pochopení z jakého okruhu obyvatel Německa se odbojáři rekrutovali, kdy byl protinacistický odboj a odpor nejsilnější a proč se postavili proti nacistické ideologii a režimu. Zároveň je zde popsáno, jak do protinacistického odboje zapadají spiklenci z 20. července 1944.

V úvodní kapitole jsou popsáni jednotlivé skupiny zahrnující politické odpůrce režimu, levicové aktivisty a anarchisty, církevní a náboženské společnosti, konzervativní kruhy, jednotlivce i nenásilná studentská hnutí. Z této kapitoly vyplývá, že struktura odpůrců režimu byla různorodá a do odporu se zapojili jak dělníci, tak mládež, příslušníci šlechtických rodů, inteligence, důstojnického sboru v armádě, církve a duchovní.

V další kapitole jsou shrnuty nejvýznamnější atentáty na Adolfa Hitlera od jeho nástupu do úřadu až po 20. červenec 1944. Na vůdce nacistického Německa bylo provedeno několik atentátů, ale pouze dva dospěly do závěrečné fáze, tedy do provedení atentátu.

První atentát byl spáchán uměleckým truhlářem Johannem Georgem Elserem 8. listopadu 1939 a druhý atentát se odehrál 20. července 1944 ve Vlčím doupěti. Atentát spáchal plukovník Stauffenberg. U ostatních pokusů nikdy nedošlo k ohrožení Adolfa Hitlera nebo k jeho zranění, protože některý z účastníků z provedení akce vycouval, domluvená schůzka se nekonala nebo se jednalo pouze o vymyšlený pokus bývalých členů nacistické strany. To dokládá i proces s Albertem Speerem, který až před norimberským tribunálem promluvil o přípravě svého vlastního atentátu na Adolfa Hitlera.

V této kapitole je i zodpovězena otázka čím se oba pokusy lišily. První z nich byla akce jednotlivce, který neměl žádné ambice v poválečném Německu a po spáchání atentátu se pokusil opustit zemi překročením hranice se Švýcarskem. Druhý pokus o atentát byl vyvrcholením mnohaletých snah

konzervativních kruhů v Německu o změnu režimu a ukončení prohrané války. Tyto snahy započaly už v roce 1938, kdy se generalita obávala nadcházející války a vyvrcholily 20. července 1944 při pokusu o svržení nacistického režimu, zatčení předních nacistů a zlikvidování polovojenských jednotek SS.

Atentát na říšského kancléře a hlavního představitele nacistického Německa Adolfa Hitlera z 20. července 1944 představoval nejlépe připravenou akci protihitlerovského odboje, i když sám skončil neúspěchem a pouze lehkým zraněním Adolfa Hitlera.

Události které atentátu předcházely, osobní pohnutky účastníků, provedení atentátu a konec před popravčí četou v berlínském Bendlerblocku jsou důležité pro pochopení odkazu atentátu v poválečném rozděleném Německu. Na přípravě atentátu se podílela skupina vedená generálem Olbrichem, Beckem, Stieffem, plukovníkem Stauffenbergem a bývalým politikem a doktorem Carlem Goerdelerem.

Do atentátu se zapojil i Friedrich Fromm, i když jeho míra zapojení je sporná. Na závěr 20. července provedl zatčení účastníků, odsouzení a popravu před vojenským soudem. Chtěl tím odstranit důkazy o svém zapojení do atentátu, ale podobně jako výše zmínění, skončil na popravišti.

V této kapitole je zodpovězena otázka, jaký byl postup v případě úspěšného zavraždění Adolfa Hitlera a následné složení nové vlády, jmenování kancléře i prezidenta. Také jaké cíle si spiklenci stanovili, jaké měli plány na jednání se západními spojenci i požadavky na zachování Rakouska, Sudet a Porýní v novém velkém Německu. Je jasné, že s těmito požadavky by spojenci v roce 1944 nesouhlasili, proto lze soudit, že plány spiklenců bylo poměrně naivní. Představitelé britského ministerstva zahraničí byli podle uniklého dokumentu dokonce rádi, že atentát z 20. července skončil neúspěchem.

Všechny tyto kapitoly poskytly dostatek informací, aby bylo možné zodpovědět hlavní otázku této práce, tedy jaký byl odkaz atentátníků z 20. července 1944 v poválečném rozděleném Německu. Postoj ke spiklencům a celému hnutí 20. července byl značně smíšený. Ještě mnoho let po válce lidé chápali spiklence jako zrádce, kteří porušili svoji vojenskou povinnost i přísahu

Adolfu Hitlerovi a zradili svůj národ a stát. Tento názor souvisel s bolestivým vyrovnáním s nacistickou minulostí. Snazší bylo přijmout vinu za holokaust než soucítit se skupinou spiklenců. Vliv na to měla i neúspěšná denacifikace v západním Německu, kdy zákony o amnestii pomohly vrátit do politiky i místní samosprávy bývalé členy nacistické strany.

Změna nastala až po medializaci problému v rámci procesu s Ottou Remerem, který byl v roce 1952 odsouzen za urážku na cti a urážku příslušníků protinacistického režimu. Z rozhodnutí soudu byl atentát projevem nesobeckého sebeobětování za Německý stát a lid. Odsouzení Otty Ernsta Remera se dostalo velkému mediálnímu ohlasu a bylo zmiňováno ve všech velkých německých denících. S tím, jak se o spiklencích začali kladně vyjadřovat přední politici, se v průběhu let stali ze spiklenců a zrádců národní hrdinové. Od první oficiální oslavy v roce 1954 až po společné oslavy v roce 1990 se stal odkaz odbojářů z 20. července nedílnou součástí německého kolektivního vědomí. Hrdiny se stali, i když jejich pohnutky nebyli úplně čisté a většina z nich sledovala pouze vlastní cíle. Dokázali se postavit nacismu a pokusili se odstranit jednoho z nejhorších diktátorů 20. století.

Práci zakončím citátem prvního velitele nové německé armády z roku 1959, který napsal svým důstojníkům „*Jejich přístup a jejich postoj jsou naším vzorem*“.²²²

²²² WERKHÄUSER, Nina, *German army shaped by anti-Nazi legacy*. In: Deutsche Welle [online], [cit. 2016-02-17]. Dostupné z: <http://www.dw.com/en/german-army-shaped-by-anti-nazi-legacy/a-17797014>.

7. Seznam zkratek

Abwehr - vojenská zpravodajská služba

FAUD - Freie Arbeiter Union Deutschlands, česky Svobodné dělnické odbory Německa

DNVP - Deutschnationale Volkspartei, česky Německá nacionální lidová strana

Gestapo - Geheime Staatspolizei, česky tajná státní policie

KPD - Kommunistische Partei Deutschlands, česky Komunistická strana Německa

DDR - Deutsche Demokratische Republik, Německá demokratická republika

NSDAP - Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei, česky Národně socialistická německá dělnická strana

OKH - Oberkommando des Heeres, česky Vrchní velení pozemních sil

OKW - Oberkommando der Wehrmacht, česky Vrchní velení ozbrojených sil

RSHA - Reichssicherheitshauptamt, česky Hlavní říšský bezpečnostní úřad

RAF - Royal Air Force, česky Královské letectvo

Reichswehr - česky Říšská obrana

SA - Sturmabteilung, česky úderné či útočné oddíly

SPD - Sozialdemokratische Partei Deutschlands, česky Sociálně demokratická strana Německa

SS - Schutzstaffel, česky ochranný oddíl

SED - Sozialistische Einheitspartei Deutschlands, česky Sjednocená socialistická strana Německa

Zentrum - Deutsche Zentrumspartei - Älteste Partei Deutschlands gegründet 1870, česky Německá strana centrum - Nejstarší strana Německa založena 1870

WachBtl BMVg - německá jednotka Wachbataillon beim Bundesministerium der Verteidigung

8. Seznam použité literatury a pramenů

8.1. Nevydané prameny

Bayerisches Hauptstaatsarchiv

Kopie zprávy z 12. 5. 1953 Bavorské správy (*Bayerische Verwaltung*) směřovaná bývalému vězni a kurátoru muzea v krematoriu v Dachau Ericu Preussovi a kopie zprávy Erica Preusse bavorskému ministru financí Zietschovi z 13. května 1953, Stk. 113 628.

Bundesarchiv [online]

Der Chef der Heeresrüstung und Befehlshaber des Ersatzheeres, „Walküre II“, A H A Ia VII Nr 1720/42 g Kdos, Berlin 26. 5. 1942. Spis: BArch RH 12-21/8. In: Bundesarchiv [online], [cit. 2016-01-22]. Dostupné z: https://www.bundesarchiv.de/oeffentlichkeitsarbeit/bilder_dokumente/00845/index-29.html.de.

Bundesarchiv Bild [online]

Berlin-Plötzense Berthold Schenk Graf von Stauffenberg und andere Angeklagte am 10. August 1944 beim Prozess gegen die Hitler-Attentäter des 20. Juli 1944 vor dem „Volksgerichtshof“, zwischen Polizisten sitzend. In: Bundesarchiv Bild 146-2008-0185 [online], [cit. 2016-03-18]. Dostupné z: http://www.bild.bundesarchiv.de/archives/barchpic/search/_1461423411/?search%5Bform%5D%5BSIGNATUR%5D=Bild+146-2008-0185.

Führerhauptquartier „Wolfsschanze“ bei Rastenburg, Ostpreußen, Hose Hitlers nach dem Attentat. In: Bundesarchiv Bild 146-1972-025-64 [online], [cit. 2016-02-10]. Dostupné z: http://www.bild.bundesarchiv.de/archives/barchpic/search/_1457899006/?search%5Bform%5D%5BSIGNATUR%5D=Bild+146-1972-025-64.

Führerhauptquartier „Wolfsschanze“. - vlnr: *Claus Schenk Graf von Stauffenberg, Karl-Jesko von Puttkamer, unbekannt, Adolf Hitler, Wilhelm Keitel*

am 15.7.1944. In: Bundesarchiv Bild 146-1984-079-02 [online], [cit. 2016-02-11]. Dostupné z: http://www.bild.bundesarchiv.de/archives/barchpic/search/_1457900134/?search%5Bform%5D%5BSIGNATUR%5D=Bild+146-1984-079-02.

Sprengstoffanschlag am 8.11.1939 im Bürgerbräukeller in München, in dem alljährlich die Teilnehmer an den sogenannten „Marsch auf die Feldherrnhalle“ am 9.11.1923 ihre Erinnerungsfeier veranstalteten. In: Bundesarchiv Bild 183-E12329 [online], [cit. 2016-04-22]. Dostupné z: http://www.bild.bundesarchiv.de/archives/barchpic/search/_1461278197/?search%5Bform%5D%5BSIGNATUR%5D=Bild+183-E12329.

8.2. Vydané prameny

Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, Art 20. In: Gesetze im Internet [online], [cit. 2016-04-14]. Dostupné z: http://www.gesetze-im-internet.de/gg/art_20.html.

KRAUS, Herbert (ed.), *Die im Braunschweiger Remer-Prozeß erstatteten moraltheologischen und historischen Gutachten nebst Urteil*, Hamburg 1953.

The Berlin (Potsdam) Conference, July 17-August 2, 1945 (a) Protocol of the Proceedings, August 1, 1945. In: Yale Law School [online], [cit. 2016-01-20]. Dostupné z: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/decade17.asp.

Závěrečná řeč generálního prokurátora Dr. Fritze Bauera v procesu s Ottou-Ernstem Remerem z března 1952 v zemském soudu v Brunšviku. *Remer-Prozess März 1952, Braunschweig-Landgericht-Plädoyer: Generalstaatsanwalt Dr. Bauer.* In: Braunschweiger Zeitung [online], [cit. 2016-01-24]. Dostupné z: <http://www.braunschweiger-zeitung.de/media/755236--2695/Plaedoyer-Fritz-Bauer-Remer-Prozess-1952.pdf>.

8.3. Periodika

Hannoversche Allgemeine Zeitung Nr. 58, 8. März 1952.

DIE WELT 8. März 1952, s. 1.

Hannoversche Allgemeine Zeitung Nr. 64, 17. März 1952, s. 2.

8.4. Literatura

ART, David, *The Politics of the Nazi Past in Germany and Austria*, Cambridge 2005.

BAUR, Tobias, *Das ungeliebte Erbe*, Frankfurt nad Mohanem 2007.

BEDÜRFTIG, Friedemann, *Třetí říše a druhá světová válka. Lexikon německého nacionálního socialismu*, Praha 2004.

BELLAMY, Chris, *Absolute War. Soviet Russia in the Second World War*, New York 2007.

BROWN, Anthony, *Bodyguard of Lies*, New York 1975.

BROŽ, Ivan, *Atentáty. Nezdařené pokusy*, Praha 2011.

CLARK, Alan, *Barbarossa*, Londýn 1965.

CLAY, David, *Contending with Hitler. Varieties of German Resistance in the Third Reich*, Cambridge 1994.

CORNWELL, John, *Hitlerův papež. Tajný příběh Pia XII.*, Praha 2008.

DAHRENDORF, Ralf, *Über Grenzen. Lebenserinnerungen*, Mnichov 2002.

DETLEF, Garbe, *Between Resistance and Martyrdom. Jehovah's Witnesses in the Third Reich*, Madison 2008.

DEUTSCH, Harold, *The Conspiracy Against Hitler in the Twilight War*. Minneapolis 1968.

ECKLER, Irene, *Die Vormundschaftsakte 1935–1958. Verfolgung einer Familie wegen „Rassenschande“*. *Dokumente und Berichte aus Hamburg*, Horneburg 1996.

ERPEL, Simone, *Zivilcourage: Schlüsselbild einer unvollendeten „Volksgemeinschaft“*. In: GERHARD, Paul (ed.), *Das Jahrhundert der Bilder*, Bd. 1: 1900–1949, Göttingen 2009, s. 490–497.

- EVANS, Richard, *The Third Reich at War*, Londýn 2009.
- EVANS, Richard, *Rereading German History. From Unification to Reunification 1800–1996*, Londýn 1997.
- FEST, Joachim, *Plotting Hitler's Death. The German Resistance to Hitler, 1933–1945*, New York 1996.
- FEST, Joachim, *Staatsstreich. Der lange Weg zum 20. Juli*, Berlin 2004.
- FINKER, Kurt, *Atentát na Hitlera. Stauffenberg a 20. červenec 1944*, Praha 1972.
- FREI, Norbert, *Nazi Past. The Politics of Amnesty and Integration*, New York 2002.
- GEORGI, Friedrich, *Soldat im Widerstand. General der Infanterie Friedrich Olbricht*, Berlin und Hamburg 1989.
- GERSTE, Ronald D., *Wie das Wetter Geschichte macht. Katastrophen und Klimawandel von der Antike bis heute. Klett-Cotta Verlag*, Stuttgart 2015.
- GODA, Norman, *Black Marks Hitler's Bribery of his Senior Officers During World War II*. In: KREIKE, Emmanuel – JORDAN, William, *Corrupt Histories*, Toronto 2005, s. 125–126.
- HAMEROW, Theodore, *On the Road to the Wolf's Lair - German Resistance to Hitler*, Harvard 1997.
- HOFFMANN, Peter, *Claus Schenk von Stauffenberg. Životopis*, Praha 2010.
- HOFFMANN, Peter, *Stauffenberg. A Family History, 1905–1945*, New York 1995.
- HOFFMANN, Peter, *The German Resistance and the Holocaust*. In: MICHALCZYK, John J. (ed.) *Confront! Resistance in Nazi Germany*, New York 2004, s. 105–126.
- HOFFMANN, Peter, *The History of the German Resistance, 1933–1945*, Montreal 1996.

- HOFFMANN, Peter, *The Second World War, German Society and Internal Resistance to Hitler*. In: LARGE, David, Clay (ed.), *Contending with Hitler: Varieties of German Resistance in the Third Reich*, New York 1994, s. 119–129.
- HOFFMANN, Peter, *Widerstand – Staatsstreich – Attentat. Der Kampf der Opposition gegen Hitler*, München 1970.
- HRBEK, Jaroslav, SMETANA, Vít, KOKOŠKA, Stanislav, *Draze zaplacená svoboda - Osvobození Československa 1944–1945*, Praha 2009.
- KERSHAW, Ian, *Hitler Nemesis*, New York 2001.
- KERSHAW, Ian, *Hitler: A Biography*, New York 2008.
- KERSHAW, Ian, *Příběh Operace Valkýra. Stauffenbergův atentát na Hitlera a jeho následky*, Praha 2009.
- KNOPP, Guido, *Hitlerovi válečníci*, Praha 2002.
- KNOPP, Guido, *Hrabě von Stauffenberg. Pravdivý příběh*, Praha 2011.
- KNOPP, Guido, *Atentáty na Hitlera* Praha: 2007.
- LONGERICH, Peter, *Goebbels. A Biography*, New York 2015.
- MANVELL, Roger, FRANKEL, Heinrich, *The Men Who Tried to Kill Hitler*, New York 2008.
- MALYCHA, Andreas, WINTERS, Peter Jochen, *Die SED. Geschichte einer deutschen Partei*, Mnichov 2009.
- McNAB, Chris, *Hitler's Master Plan*, Londýn 2011.
- METZ, René, *What is Canon Law?*, New York 1960.
- MICHALCZYK, John, MÜLLER, Josef Franz, *The White Rose Student Movement in Germany. Its History and Relevance Today*. In: John J. Michalczyk (ed.), *Confront! Resistance in Nazi Germany*, New York 2004, s. 211–220.
- MOORHOUSE, Roger, *Atentáty na Hitlera*, Praha 2007.
- MUELLER, Gene, *Generaloberst Friedrich Fromm*. In: UEBERSCHÄR, Gerd a kol., *Hitlers militärische Elite*, Darmstadt 1998, s. 71–77.

- MÜHLEISEN, Horst, *Hellmuth Stieff und der deutsche Widerstand*. In: Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte 39, 1991, 3, s. 370–371.
- MÜLLER, Klaus-Jürgen, *Generaloberst Ludwig Beck*, Paderborn 2008.
- MÜLLER, Klaus-Jürgen, *The Structure and Nature of the National Conservative Opposition in Germany up to 1940*. In: KOCH, Howard W. (ed.), *Aspects of the Third Reich*, Berlin 1999, s. 133–178.
- NOAKES, Jeremy, PRIDHAM, Geoffrey, *Nazism, 1919–1945 Volume 2. State, Economy and Society 1933-1939*, Exeter 2000.
- Report No. 167, 12 Jan 1953*. In: MERRIT, Anna, MERRIT, Richard Merrit (ed.), *Public Opinion in semisovereign Germany. The HICOG Surveys, 1949–1955*. Urbana 1980, s. 198.
- RITTER, Gerhard, *The German Resistance*, Londýn 1958.
- RITTHALER, Anton, KLUKE, Paul, *Der deutsche Widerstand Eine kritische Literaturübersicht*. In: *Historische Zeitschrift*, 169, 1949, 1, s. 136–161.
- ROTHFELS, Hans, *The German Opposition To Hitler*, Londýn 1961.
- SELIGMANN, Mathew, DAVISON, John, MCDONNALD, John, *Ve stínu hákového kříže. Život v Německu za nacismu 1933–1945*, Český Těšín 2008.
- SHIRER, William, *Vzestup a pád třetí říše*, Brno 2004.
- SCHERZER, Veit, *Die Ritterkreuzträger 1939–1945 Die Inhaber des Ritterkreuzes des Eisernen Kreuzes 1939 von Heer, Luftwaffe, Kriegsmarine, Waffen-SS, Volkssturm sowie mit Deutschland verbündeter Streitkräfte nach den Unterlagen des Bundesarchives*, Jena 2007.
- SCHOLDER, Klaus, *Die Mittwochsgesellschaft. Protokolle aus dem geistigen Deutschland 1932–1944. 2. Auflage*, Berlin 1982.
- SCHOLL, Inge, *The White Rose. Munich, 1942–1943*, Middletown 1983.
- SKODVIN, Magne, *Norwegian Non-violent Resistance during the German Occupation*. In: ROBERTS, Adam (ed.), *The Strategy of Civilian Defence: Non-violent Resistance to Aggression*, Faber, London, 1967, s. 136–153.

- STERN, Petr, J., *Hitler, vůdce a lid*. Praha 1992.
- TICEHURST, Rupert, *The Martens Clause and the Laws of Armed Conflict*. In: *International Review of the Red Cross* 317, 1997, s. 125–134.
- VENOHR, Wolfgang, *Patrioti proti Hitlerovi*, Praha 2008.
- VENOHR, Wolfgang, *Stauffenberg. Muž, který chtěl zabít Hitlera*, Líbeznice 2008.
- VLČEK, Lukáš, *Lidový soudní dvůr v Berlíně - Volksgerichtshof - a jeho historie*. In: *Securitas imperii* 18, 2011, 1, s. 144–167.
- Von ARETIN, Karl Otmar, *Olbricht, Friedrich*. In: Von ARETIN, Karl Otmar (ed.), *Neue Deutsche Biographie*, Berlin 1999, s. 501–502.
- WASSERMANN, Rudolf, *Zur juristischen Bewertung des 20. Juli 1944. Der Remer-Prozess in Braunschweig als Markstein der Justizgeschichte*. In: *Recht und Politik* 2, 1984, s. 68–70.
- WEINBERG, Gerhard, *The Foreign Policy of Hitler's Germany Starting World War II*, Chicago 1980.
- WELCH, David, *Němci proti Hitlerovi, Opozice v třetí říši 1933–1945*, Praha 2005.
- WHEELER-BENNETT, John, *The Nemesis of Power The German Army In Politics, 1918–1945*, Londýn 1967.
- WITTENSTEIN, George, *The White Rose. A Commitment*. In: John J. Michalczyk (ed.), *Confront! Resistance in Nazi Germany*, New York 2004, s. 199.
- WOJAK, Irmtrud, *Fritz Bauer 1903–1968. Eine Biographie*, München 2009.
- WOLFGRAM, Mark, *„Getting History Right“. East and West German Collective Memories of the Holocaust and War*, Lewisburg 2013.

8.5. Internetové zdroje

20. Jahrestag des Attentats auf Adolf Hitler, Erstausgabetag 20. Juli 1964 (1964-07-20), Herausgeber *Deutsche Bundespost*. In: Landeszentrale für politische Bildung Baden-Württemberg [online], [cit. 2016-03-05]. Dostupné z: http://stauffenberg.lpb-bw.de/die_beteiligten.html.

20. Juli 1944. Eine Chronologie. In: BMVg [online], [cit. 2016-02-02]. Dostupné z: http://www.bmvg.de/portal/poc/bmvg?uri=ci:bw.bmvg.journal.dossiers.der_20_juli_1944&de.conet.contentintegrator.portlet.current.id=01DB010000000001|6E9GU3980INFO.

Ansprache des Bundespräsidenten Prof. Dr. Theodor Heuss am 19. Juli 1954 im Auditorium Maximum der Freien Universität Berlin. In: Gedenkstätte Deutscher Widerstand [online], [cit. 2016-03-26]. Dostupné z: http://www.20-juli-44.de/uploads/tx_redenj2044/pdf/1954_heuss.pdf.

August Landmesser, Hamburg Shipyard Worker Who Refused To Make Nazi Salute (PHOTO). In: THE HUFFINGTON POST [online], [cit. 2016-04-07]. Dostupné z: http://www.huffingtonpost.co.uk/2012/02/08/august-landmesser-hamburg-shipyard-worker-who-refused-to-make-nazi-salute-photo_n_1262876.html.

Baza turystyczna. In: Wilczy Szaniec [online], [cit. 2016-03-15]. Dostupné z: <http://wolfsschanze.pl/index.php/turystyka>.

Berlin after 1945. In: Berlin.de [online], [cit. 2016-03-21]. Dostupné z: <https://www.berlin.de/berlin-im-ueberblick/en/history/berlin-after-1945/>.

BERWID-BUQUOY, Jan, *S atentáty na Hitlera se roztrhl pytel*. In: Reflex [online], [cit. 2016-04-14]. Dostupné z: http://www.reflex.cz/clanek/zpravy/47272/s-atentaty-na-hitlera-se-roztrhl-pytel.html?utm_source=reflex.cz&utm_medium

=copy.

BREKLE, Ursula, *Die starke Frau Nina Schenk Gräfin von Stauffenberg*. In: Leipzig-Lese [online], [cit. 2016-01-22]. Dostupné z: http://www.leipzig-lese.de/index.php?article_id=291.

DITTRICH, Monika, *How traitors became heroes*. In: Deutsche Welle [online], [cit. 2016-02-17]. Dostupné z: <http://www.dw.com/en/how-traitors-became-heroes/a-17796469>.

Execution of Alleged Conspirators in „July 20“ Plot. In: Jewish Virtual Library [online], [cit. 2016-02-01]. Dostupné z: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Holocaust/Plotzensee1.html>.

Fernschreiben der Verschwörergruppe Stauffenberg an die Inhaber der vollziehenden Gewalt (20. Juli 1944). In: Deutsche Geschichte in Dokumenten und Bildern (DGDB) [online], [cit. 2016-01-20]. Dostupné z: http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/sub_document.cfm?document_id=1518.

Friedrich Olbricht 1888-1944. In: Lebendiges Museum Online [online], [cit. 2016-02-02]. Dostupné z: <https://www.dhm.de/lemo/biografie/friedrich-olbricht>.

Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, Art 20. In: Gesetze im Internet [online], [cit. 2016-04-14]. Dostupné z: http://www.gesetze-im-internet.de/gg/art_20.html.

Hellmuth Stieff. In: Gedenkstätte Deutscher Widerstand [online], [cit. 2016-02-03]. Dostupné z: <http://www.gdw-berlin.de/en/recess/biographies/biographie/view-bio/stieff/>.

Julius Leber 1891-1945. In: Lebendiges Museum Online [online], [cit. 2016-02-05]. Dostupné z: <https://www.dhm.de/lemo/biografie/julius-leber>.

KHAN, Ali, *A Theory of International Terrorism*. In: Social Science Research Network Connecticut [online], [cit. 2016-04-20]. Dostupné z: https://papers.ssrn.com/sol3/Data_Integrity_Notice.cfm?abid=935347.

KLEMM, Michael, *Gedenktafel zu Ehren der Widerstandskämpfer vom 20. Juli 1944 im Innenhof des Bendlerblocks*. In: Wikimedia Commons [online], [cit. 2016-02-15]. Dostupné z: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/de/f/f2/Gedenktafel_Bendlerblock.JPG.

KOBLANK, Peter, *Die Toten und Verletzten des Bürgerbräuattentats*. In: Online-Edition Mythos Elser [online], [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: <http://www.mythoselser.de/opfer4.htm>.

KRAHMER-MEYER, Marianne, *Die letzte Umarmung*. In: Frankfurter Allgemeine Zeitung [online], [cit. 2016-02-02]. Dostupné z: <http://www.faz.net/aktuell/politik/carl-goerdeler-die-letzte-umarmung-1178468.html#/elections>.

OVERY, Richard, *Nuremberg. Nazis On Trial*. In: BBC [online], [cit. 2016-04-14]. Dostupné z: http://www.bbc.co.uk/history/worldwars/wwtwo/nuremberg_article_01.shtml.

ОЗЕРОВ, Юрий Николаевич, *Освобождение III - Направление главного удара* [DVD] Киностудия имени М. Горького 1971. In: Ivi.ru [online], [cit. 2016-04-01]. Dostupné z: <http://www.ivi.ru/watch/osvobozhdenie/60274>.

PODANÝ, Petr, *Neskončila pod gilotinou. Odešla bojovnice Bílé růže*. In: Týden [online], [cit. 2016-04-05]. Dostupné z: <http://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/de>

n-d/neskoncila-pod-gilotinou-odesla-bojovnice-bile-ruze_173571.htm?showTab=nejtenejsi-24.

SYLVESTER, Regine, *Im geteilten Deutschland war die deutsche Geschichte geteilt. Am Ende aber fanden die Offiziere des 20. Juli auch einen Weg in die DDR Wie Stauffenberg über die Elbe kam.* In: Berliner Zeitung [online], [cit. 2016-04-17]. Dostupné z: <http://www.berliner-zeitung.de/im-geteilten-deutschland-war-die-deutsche-geschichte-geteilt--am-ende-aber-fanden-die-offiziere-des-20--jul-auch-einen-weg-in-die-ddr-wie-stauffenberg-ueber-die-elbe-kam-15726234>.

ŠUSTROVÁ, Petruška, MLEJNEK, Josef, *Atentát na Adolfa Hitlera z 20. července 1944.* In: Moderní dějiny [online], [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/atentat-na-adolfa-hitlera-z-20-cervence-1944/>.

TURES, John A., *The Myth of the Lone Wolf Terrorist.* In: Huffington Post [online], [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: http://www.huffingtonpost.com/john-atures/the-myth-of-the-lone-wolf_b_8563886.html.

White Rose Leaflets „Translations of the 6 printed leaflets“. In: Holocaust Education & Archive Research Team [online], [cit. 2016-04-07]. Dostupné z: <http://www.holocaustresearchproject.org/revolt/wrleaflets.html>.

WERKHÄUSER, Nina, *German army shaped by anti-Nazi legacy.* In: Deutsche Welle [online], [cit. 2016-02-21]. Dostupné z: <http://www.dw.com/en/german-army-shaped-by-anti-nazi-legacy/a-17797014>.

WÜRZ, Markus, *Carl Friedrich Goerdeler.* In: Lebendiges Museum Online [online], [cit. 2016-01-20]. Dostupné z: <https://www.dhm.de/lemo/biografie/carl-friedrich-goerdeler>.

9. Resumé

Assassination attempt on Adolf Hitler on the 20th of July 1944 was one of the most ambitious and best-prepared attempts to eliminate the regime Reich Chancellor and the leader of Nazi Germany. Attempt was perpetrated by Claus von Stauffenberg and other conspirators, inside Adolf Hitler's Wolf's Lair field headquarters near Rastenburg. The main goal of the assassination attempt was to seize political control of Germany and its armed forces from the Nazi Party in order to obtain peace with the western Allies as soon as possible.

Assassination and all the events that followed were planned by opposition group and led by a conservative politician Carl Goerdeler, general Friedrich Olbricht, colonel Claus von Stauffenberg and other conspirators. The assassination attempt on the 20th of July was the culmination of the efforts by several groups in the German Resistance to overthrow the Nazi regime .

The main goal of the resistance was to kill or remove Hitler from power, but they did it for various reasons. The majority of the group behind the assassination were conservative nationalists who shared many goals with Hitler and did not necessarily believe in or understand democratic ideas. In this work this assassination will be set in the context of other resistance groups, but will also be covered by individuals and non-violent anti-Nazi resistance.

The main issue of this graduation thesis is to answer a set of questions related to the assassination of July 20, 1944 and its legacy after 1945 in the Federal Republic of Germany and the German Democratic Republic. How is it possible that the traitors and conspirators became national heroes of today's united Germany? The answer to this question is included in the last chapter, which includes public opinion polls, celebrations and discusses how the traitors became the German national heroes and how the view of conspirators changed over the decades.

10. Přílohy

Příloha č. 1: August Landmesser

Slavný snímek na kterém August Landmesser odmítá zvednout pravici a hajlovat. Nepřipojil se ta k oslavě spuštění nové válečné lodi *Horst Wessel* na vodu.

223

²²³ *August Landmesser, Hamburg Shipyard Worker Who Refused To Make Nazi Salute (PHOTO)*. In: THE HUFFINGTON POST [online], [cit. 2016-04-07]. Dostupné z: http://www.huffingtonpost.co.uk/2012/02/08/august-landmesser-hamburg-shipyard-worker-who-refused-to-make-nazi-salute-photo_n_1262876.html.

Příloha č. 2: Plánované složení ponacistické vlády

Pokud by atentát z 20. července 1944 byl úspěšný, nová německá vláda by vypadala následovně:

Prezident Německa (Regent-Reichsverweser): generálplukovník Ludwig Beck

Státní tajemník: Ulrich Wilhelm Graf Schwerin von Schwanenfeld

Kancléř: Carl Friedrich Goerdeler (DNVP)

Vicekancléř: Wilhelm Leuschner (SPD)

Zástupce vicekancléř: Jakob Kaiser (Christian odborový vůdce)

Ministr války: General Friedrich Olbricht

Státní tajemník ministra války: plukovník hrabě Claus Schenk von Stauffenberg

Vrchní velitel ozbrojených sil: polní maršál Erwin von Witzleben

Vrchní velitel armády: generálplukovník Erich Höpner

Ministr vnitra: Julius Leber (SPD)

Ministr hospodářství: Dr. Paul Lejeune-Jung (právník a ekonom)

Ministr financí: Ewald Loeser (DNVP)

Ministr spravedlnosti: Joseph Wirmer (Zentrum)

Ministr školství: Eugen Bolz (Zentrum)

Ministr zemědělství: Andreas Hermes (Zentrum)

Ministr rekonstrukce: Bernhard Letterhaus (Christian odborový vůdce)

Ministr informací: Theodor Haubach (SPD)²²⁴

²²⁴ WHEELER-BENNETT, John, *The Nemesis of Power The German Army In Politics, 1918–1945*, Londýn 1967, s. 622–623.

Příloha č. 3: Bürgerbräukeller 11. srpna 1939

Hromada trosek po prvním vyčištění po výbuchu bomby v 9:11 v pivovaru v *Bürgerbräukeller* v Mnichově.

225

²²⁵ Sprengstoffanschlag am 8.11.1939 im Bürgerbräukeller in München, in dem alljährlich die Teilnehmer an den sogenannten „Marsch auf die Feldherrnhalle“ am 9.11.1923 ihre Erinnerungsfeier veranstalteten. In: Bundesarchiv Bild 183-E12329 [online], [cit. 2016-04-22]. Dostupné z: http://www.bild.bundesarchiv.de/archives/barchpic/search/_1461278197/?search%5Bform%5D%5BSIG%5D=NATUR%5D=Bild+183-E12329.

Příloha č. 4: Hitlerovi kalhoty po atentátu z 20. července 1944.

²²⁶ *Führerhauptquartier „Wolfsschanze“ bei Rastenburg, Ostpreußen, Hose Hitlers nach dem Attentat.*
In: Bundesarchiv Bild 146-1972-025-64 [online], [cit. 2016-02-10]. Dostupné z:
http://www.bild.bundesarchiv.de/archives/barchpic/search/_1461278327/?search%5Bform%5D%5BSIG%5D=NATUR%5D=Bild+146-1972-025-64.

Příloha č. 5: „Walküre II“

137
31. Ia
22. 7. 1942
12.
c
11/11

Der Chef der Heeresrüstung und
Befehlshaber des Ersatzheeres
A H A Ia VII Nr 1720/42 g Kdos

Berlin den 26. 5. 1942
Ausfertigungen
Ausfertigung

Betr: "Walküre II"

Geheime Kommandosache

Bezug: OKH/AHA Ia VII Nr 1160/42 g Kdos
v 13 4 42 (nach besonderem Verteiler)

Allgemeines

I. In Fällen überraschender Bedrohung und sonstiger Notstände muss zu deren Beseitigung die Verwendungsbereitschaft des Ersatzheeres bzw. von Teilen des Ersatzheeres je nach Lage für einen Einsatz örtlich, in der Heimat oder im Grenzgebiet gewährleistet sein. Die Vorbereitungen und Durchführung laufen unter dem Stichwort

"Walküre II".

II. Hierzu ist durch die stellv. Gen Kdo (W Kdos) die Bildung von voll einsatzfähigen Verbänden (Division, Brigade, vorst. Regiment oder Kampfgruppen) aus den Ersatztruppenteilen ihrer Bereiche kalendermäßig so vorzubereiten, dass auf gegebenes Stichwort die Durchführung in 3 Stufen erfolgen kann.

a) 1. Stufe:+) Innerhalb von 6 Stunden Herstellung der Einsatzbereitschaft von Einheiten des Ersatzheeres zum örtlichen Einsatz als fechtende Truppe.

Die Vorbereitungen für die 1. Stufe können sich im allgemeinen auf die Maßnahmen beschränken, die im Alarmverfahren eine Einsatzbereitschaft von Einheiten des Ersatzheeres (zusammengestellten Kompanien, Batterien, Zügen evtl. auch nur Einzelgeschütze) in der vorgesehene Zeit gewährleisten. Der 1. Stufe unterliegen entsprechend ihrer Eigenart alle Truppenteile und Dienststellen des Ersatzheeres.

Eine Alarmbereitschaft ist mit den vorzubereitenden Maßnahmen nicht verbunden.

b) 2. Stufe: Gliederungs- u. befehlsmäßige Zusammenfassung der Einheiten der 1. Stufe zu Verbänden für örtlichen Einsatz und als Vorbereitung für die 3. Stufe. Örtliche Zusammenlegung dieser Verbände, soweit dies ohne Eisenbahn

+) Vorbereitung bereits mit Bezugsverfügung befohlen. Die Bezugsverfügung wird durch die nachfolgenden Bestimmungen ersetzt.

© Bundesarchiv Wf 649/42

VIII. Transporte.

1. Zur Herstellung der Verwendungsbereitschaft sind Eisenbahntransporte möglichst zu vermeiden.
2. Transportanmeldungen für die Verbände der 3. Stufe sind nach Stichworteingang umgehend bei den zuständigen Transportkommandanturen einzuzeichnen.

IX. Abschluß der Vorarbeiten.

1. Die Vorarbeiten sind in Art von Kalendern beschleunigt vorzunehmen und erfolgter Abschluß bis 10.7.1942 an OKH/Chef H Rüst u. BdE/AHA Ia VII zu melden.
2. Die Maßnahmen für 1. Stufe Walküre II müssen bereits auf Grund der Bezugsverfügung abgeschlossen sein.
3. Mit der Abschlussmeldung (vorstehend IX,1) ist zugleich in doppelter Ausfertigung die der Vorbereitung zu Grunde liegende Kriegsgliederung des Gesamtvorhabens (Ziffer II, 1. Absatz) einzureichen, aus der auch die Truppenbezeichnungen (s. Anlage A, III) ersichtlich sein müssen.
4. Da die personelle und materielle Ausstattung des Ersatzheeres fortlaufend Schwankungen unterworfen sind, die sich auf den Umfang der Einheiten und Verbände der Walküre II zwangsläufig auswirken, ist bei Auslösung des Stichwortes eine auf den zutreffenden Stand berichtigte Kriegsgliederung durch Kurier umgehend Chef H Rüst u. BdE/AHA vorzulegen.

X. Durchführungsbestimmungen sind in der Anlage enthalten.

XI. Geheimhaltung. Der an der Durchführung der Vorarbeiten zu beteiligende Bearbeiterkreis ist so eng wie möglich zu halten. Keinesfalls dürfen Dienststellen und Einzelpersonen außerhalb der Wehrmacht von den Absichten bzw. Vorarbeiten Kenntnis erhalten.

Verteiler.

1 Anlage

F. A.

Oberw.

²²⁷ Der Chef der Heeresrüstung und Befehlshaber des Ersatzheeres, „Walküre II“, A H A Ia VII Nr 1720/42 g Kdos, Berlin 26. 5. 1942. Spis: BArch RH 12-21/8. In: Bundesarchiv [online], [cit. 2016-01-22]. Dostupné z: https://www.bundesarchiv.de/oeffentlichkeitsarbeit/bilder_dokumente/00845/index-29.html.de.

Příloha č. 6: Dr. Carl Goerdeler před lidovým soudním dvorem

228

²²⁸ *Volksgerechtshof, Prozess zum 20. Juli 1944. - Dr. Carl Goerdeler als Angeklagter vor dem Richtertisch.* In: Bundesarchiv Bild 151-58-16 [online], [cit. 2016-02-15]. Dostupné z: http://www.bild.bundesarchiv.de/archives/barchpic/search/_1461278066/?search%5Bform%5D%5BSIG%5D=NATUR%5D=Bild+151-58-16.

Příloha č. 7: Setkání Stauffenberga a Hitlera ve Vlčím doupěti 15. 7. 1944

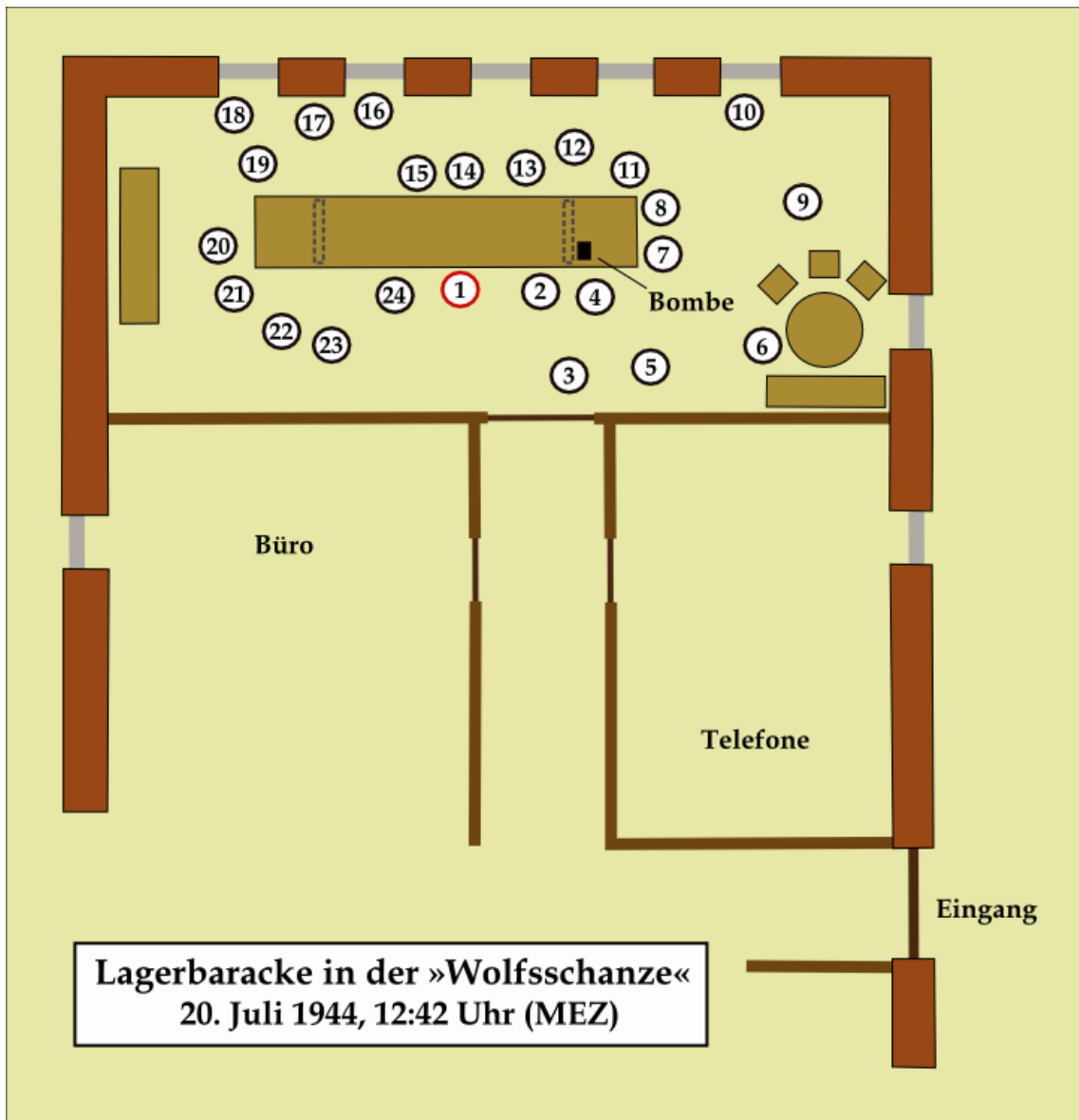
Setkání Clause von Stauffenberga, Karla Jeska von Puttkamery, Adolfa Hitlera a Wilhelma Keitela ve Vlčím doupěti 15. 7. 1944. Stauffenberg zvýrazněn.

229

²²⁹ *Führerhauptquartier „Wolfsschanze“*. - vlnr: *Claus Schenk Graf von Stauffenberg, Karl-Jesko von Puttkamer, unbekannt, Adolf Hitler, Wilhelm Keitel am 15.7.1944*. In: Bundesarchiv Bild 146-1984-079-02 [online], [cit. 2016-02-11]. Dostupné z: http://www.bild.bundesarchiv.de/archives/barchpic/search/_1457900134/?search%5Bform%5D%5BSIGNATUR%5D=Bild+146-1984-079-02.

Příloha č. 8: Rozestavení účastníků porady 20. července 1944

1. Adolf Hitler
2. Generalleutnant Adolf Heusinger
3. General Günther Korten
4. Oberst Heinz Brandt
5. General Karl Bodenschatz
6. Oberstleutnant Heinz Waizenegger
7. Generalleutnant Rudolf Schmudt
8. Oberstleutnant Heinrich Borgmann
9. General Walther Buhle
10. Konteradmiral Karl Jesko von Puttkamer

11. Stenograph Heinrich Berger
12. Kapitän z.S. Heinz Aßmann
13. Major Ernst John von Freyend
14. Generalmajor Walter Scherff
15. Konteradmiral Hans-Erich Voß
16. SS-Hauptsturmführer Otto Günsche
17. Oberst Nicolaus von Below
18. SS-Gruppenführer Hermann Fegelein
19. Stenograf Heinz Buchholz
20. Major Herbert Büchs
21. Ministerialdirigent Franz von Sonnenleithner
22. General Walter Warlimont
23. Generaloberst Alfred Jodl
24. Generalfeldmarschall Wilhelm Keitel²³⁰

²³⁰ *Besprechung in der Lagebaracke des Führerhauptquartiers „Wolfsschanze“ am 20. Juli 1944. Nach einer Skizze* In: UEBERSCHÄR, Gerd: Stauffenberg - Der 20. Juli 1944, Frankfurt/Main 2004.

Příloha č. 9: Dálnopis spiklenců pro držitele výkonné moci

Dálnopis spiklenců pro držitele výkonné moci (20 červenec 1944)

„Vůdce Adolf Hitler je mrtev!

I. Klika bezohledných, frontě odcizených stranických vůdců se pokusila využít situace, vpadnout těžce zkoušené frontě do zad a ze ziskných důvodů na sebe strhnout moc.

II. V této hodině nejvyššího nebezpečí vyhláší říšská vláda v zájmu zachování práva a pořádku výjimečný stav branné pohotovosti a zároveň přenáší práva výkonné moci na Wehrmacht.

III. Za tímto účelem přikazuji:

1. Přenáším výkonnou moc – s právem delegace územních velitelů – na domácím území na velitele záložní armády při současném jmenování hlavního velitele na domácím území.

2. Držitelům výkonné moci jsou povinni podřídit se:

a) Všichni přítomní ve svých obvodech a jednotky Wehrmachtu včetně Waffen-SS, RAD a OT.

b) Všechny orgány veřejné správy (říšské, zemské a obecní), a to zejména pořádkové, bezpečnostní a správní,

c) Všichni důstojníci a členové NSDAP a jejích přidružených organizací,

d) Dopravní a veřejné služby.

3. Celá Waffen SS je začleněna s okamžitou platností do armády.

4. Držitelé výkonné moci jsou zodpovědní za dodržování pořádku a veřejné bezpečnosti. Konkrétně se stanovují pro:

a) zajištění přílohy zpráv

b) neutralizace SD.

Jakýkoliv odpor vůči vojenské výkonné moci je potřeba nemilosrdně zlomit.

5. V této hodině největšího nebezpečí pro jednotu ozbrojených sil je udržení maximální disciplíny na prvním místě.

Proto mají všichni velitelé armády, námořnictva a letectva za povinnost podporovat držitele výkonné moci při plnění jejich nelehkého úkolu všemi dostupnými prostředky a zajistit soulad s jejich pokyny od všech podřízených. Německý voják je konfrontován s historickým úkolem. Jeho energie a postoj určí, zda Německo bude zachráněno.

Platí okamžitě pro všechny územní velitele, vrchní velitelství ozbrojených sil a vrchní velitelství spadající pod velení armády, námořnictva a letectva.

Vrchní velitel Wehrmachtu

podepsán V. Witzleben, polní maršál²³¹

²³¹ Z německého originálu *Fernschreiben der Verschwörergruppe Stauffenberg an die Inhaber der vollziehenden Gewalt (20. Juli 1944)*. In: Deutsche Geschichte in Dokumenten und Bildern (DGDB) [online], [cit. 2016-01-20]. Dostupné z: http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/sub_document.cfm?document_id=1518.

Příloha č. 10: Místo výbuchu bomby ve Vlčím doupěti

Zničený interiér po výbuchu bomby ve Vlčím doupěti 20. července 1944.

232

²³² *Führerhauptquartier „Wolfsschanze“ bei Rastenburg, Ostpreußen: Inneres der zerstörten „Lager-Baracke“.* In: Bundesarchiv Bild 146-1972-025-12 [online], [cit. 2016-02-10]. Dostupné z: http://www.bild.bundesarchiv.de/archives/barchpic/search/_1457899144/?search%5Bform%5D%5BSIG%5D=NATUR%5D=Bild+146-1972-025-12.

Příloha č. 11: Pamětní deska spiklenců z 20. července 1944

233

²³³ KLEMM, Michael, *Gedenktafel zu Ehren der Widerstandskämpfer vom 20. Juli 1944 im Innenhof des Bendlerblocks*. In: Wikimedia Commons [online], [cit. 2016-02-15]. Dostupné z: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/de/f/f2/Gedenktafel_Bendlerblock.JPG.

Příloha č. 12: Berthold Schenk Graf von Stauffenberg u soudu

Bundesarchiv, Bild 146-2008-0185
Foto: o. Ang. | 10. August 1944

234

²³⁴ *Berlin-Plötzensee Berthold Schenk Graf von Stauffenberg und andere Angeklagte am 10. August 1944 beim Prozess gegen die Hitler-Attentäter des 20. Juli 1944 vor dem „Volksgerichtshof“, zwischen Polizisten sitzend.* In: Bundesarchiv Bild 146-2008-0185 [online], [cit. 2016-03-18]. Dostupné z: http://www.bild.bundesarchiv.de/archives/barchpic/search/_1461423411/?search%5Bform%5D%5BSIG%5D=NATUR%5D=Bild+146-2008-0185.

Beginn des Remer-Prozesses in Braunschweig

Landesverrat und 20. Juli / Die ersten Zusammenstöße

Drahtbericht unsere: nach Braunschweig entandten Redaktionsmitgliedes

Pa. Braunschweig, 7. März. Vor dem Landgericht Braunschweig hat am Freitag die Verhandlung gegen den Generalmajor a. D. Ernst Remer begonnen. Der Saal war überfüllt. 20 in- und ausländische Journalisten befanden sich unter den Zuschauern, als Landgerichtsdirektor Hepp die Verhandlung eröffnete. Remer steht wegen Beleidigung der Widerstandskämpfer des 20. Juli 1944 vor Gericht. Nach der Anklage hat er am 2. Mai 1951 in einer öffentlichen Versammlung erklärt: „Es wird die Zeit kommen, in der man schamhaft verschweigt, daß man zu den Leuten des 20. Juli gehört hat. Wenn man schon bereit ist, Hochverrat zu begangen, dann bleibt die Frage offen, ob nicht in sehr vielen Fällen dieser Hochverrat Landesverrat ist. Diese Verschwörer des 20. Juli sind zum Teil in hohem Maße Landesverräter gewesen, die vom Ausland bezahlt wurden.“

Im Grunde hat Remer während des ersten Verhandlungstages die Äußerung nicht bestritten. Er nahm nur in Anspruch, daß manche Sätze ausgesprochen oder umgestellt worden seien. Remer sagte, es sei zum Teil die Schuld der Widerstandskämpfer, daß sie sich nicht deutlich genug von denen, die offensichtlich Landesverräter seien, distanzierten. Sie müßten das Interesse haben, eine reinliche Scheidung zu machen. Hochverrat könne man in einigen Fällen als eine Art Kavallerversgehen ansehen, aber für Landesverrat habe er kein Verständnis.

Lehr wegen Krankheit entschuldigt

Die Klage geht von Bundesinnenminister Dr. Lehr aus, der sich wegen Krankheit entschuldigen ließ. Die Verteidigung besteht jedoch auf dem Erscheinen Lehns als Zeuge, weil sie zunächst feststellen will, ob Dr. Lehr wirklich als Widerstandskämpfer anzusehen ist.

Der erste bemerkenswerte Zeuge in dem Verfahren war der Präsident des Bundesamtes für Verfassungsschutz, Otto John. John schloß über die Beweggründe der Widerstandskämpfer aus. Als ihre Absicht bezeichnete er es, das Unglück zu verhindern, das jetzt über Deutschland gekommen sei. Er, John, habe eng mit Goerdeler, Beck, Bon-

hoefer und Graf Stauffenberg zusammengearbeitet. Sein Auftrag sei gewesen, im Ausland die Möglichkeit für einen Friedensschluß zu sondieren.

Der Rahmen des Prozesses

Während der Vernehmung Johns machte die Verteidigung Remers einen Vorstoß, den Prozeß auszuweiten. Der Staatsanwalt, Generalstaatsanwalt Dr. Bauer, hatte angekündigt, er werde den Bericht Remers im Bormann vorlegen, in dem sich Remer seiner Rolle am 20. Juli rühme. Die Verteidigung parierte mit der Forderung, entweder werde der gesamte Ablauf des 20. Juli vor Gericht erörtert, oder es werde über den 20. Juli überhaupt nicht gesprochen. Schon jetzt ist ganz deutlich zu sehen, daß das Gericht das Verfahren auf die eigentlichen Widerstandskämpfer begrenzen will, während der Verteidigung daran liegt, auch die Komplexen, die innerhalb des eigentlichen Kreises vom 20. Juli liegen, wie die „Rote Kapelle“, in aller Breite vor Gericht zu erörtern. Die Verteidigung Remers begnügt sich dabei nicht nur, auf Offiziere, wie den General Oster, hinzuweisen, der — was auch vom Staatsanwalt als wahr unterstellt wurde — dem Ausland im Kriege bedeutsame militärische Nachrichten hat sukzessive lassen, sondern betrachtet jedes Gespräch mit dem feindlichen Ausland während des Krieges als Landesverrat.

John beharrt auf seinem Standpunkt

Das soll auch beispielsweise für die Versuche der Widerstandsbewegung des 20. Juli gelten, in Unterhaltungen mit dem feindlichen Ausland zu erfahren, welche Friedensbedingungen ein Deutschland finden würde, das sich von der nationalsozialistischen Herrschaft befreit habe. In diesem Zusammenhang kam es zu scharfen Zusammenstößen zwischen dem Zeugen John und der Verteidigung Remers. John beharrte auf seinem Standpunkt, daß jeder Tag der Kriegsverlängerung Deutschlands Lage verschlechtert habe, während die Verteidigung Remers dem entgegenhielt. Jede Unterhaltung mit dem Ausland habe den Feind moralisch gestärkt.

Zu einem scharfen Wortwechsel kam es, als der Sohn des nach dem 20. Juli 1944 hingerichteten Stadtkommandanten von Berlin, des General Haase, seinen Antrag auf Zulassung als Nebenkläger begründete. Haase wart Remer vor, er habe am 20. Juli, nachdem der Putsch gescheitert sei, die andere Partei ergriffen. Zuvor habe Remer bei General Haase und in den Kreisen der Berliner Kommandantur ganz klar als ein Mann gegolten, der zwar nicht Mitverschwörer und auch nicht Mitwisser sei, der aber jedoch mitspielt. Die Verteidigung Remers stellte erneut den Antrag, ausmehr den gesamten Komplex des 20. Juli aufzurollen, um diese Vorwürfe einwandfrei zu klären.

Die Gutachter haben das Wort

Die Gutachter führten den Prozeß auf das eigentliche Thema zurück. Professor D. Iwand (Göttingen) erklärte, daß nach der evangelischen Moralthologie der Christenmensch aus seiner Freiheit das Recht und die Pflicht zum Widerstand gegen ein tyrannisches System habe. Professor D. Wolff (Göttingen) ergänzte Professor Iwands und erklärte zur Frage des Eides, daß der Eid „bei Gott“ geleistet und daher alles, was mit Gottes Wort nicht übereinstimme, ausschließe. Die Formel „bei Gott“ bezeichne die Grenze des Eides. Professor Dr. Angermairer (Freising) sprach zu der Frage des Widerstandes und des Eides vom Standpunkt der katholischen Moralthologie aus. Widerstand ist nach Angermairer gerechtfertigt, wenn ein Tyrann nicht mehr mit dem sittlichen Bewußtsein der „besseren Mehrheit“, also der qualitativ besseren, übereinstimme. Zum Eid sagte Angermairer, daß der Eid auch den verpflichte, dem er geschworen sei. Vergehe sich der Eidträger gegen das göttliche Gemüts, dann sei ein Eid ein formeller Eidbruch, kein Eidbruch im moralischen Sinne mehr.

Professor Dr. Percy Schramm (Göttingen), der das Kriegstagebuch beim Oberkommando der Wehrmacht geführt hatte, sprach als Sachverständiger über die Kriegslage am 20. Juli 1944. Seine Quintessenz: Der Krieg war am 20. Juli 1944 absolut verloren.

Die Verhandlung dauerte bei Redaktionschluß noch an.

Scharfe Attacken im Remer-Prozess

Von unserem Korrespondenten

C. S. Braunschweig, 7. März

Ein Prozeß mit hochpolitischen Akzentu-ten begann am Freitag vor der Großen Strafkammer des Landgerichts in Braunschweig unter Vorsitz von Landgerichtsdirektor Heppa. Auf der Anklagebank saß der 2. Vorsitzende der SRF, Generalmajor a. D. Otto Ernst Remer, in dunkelbraunem Anzug mit roter Krawatte. Die Anklage warf Remer vor, die Widerstandskämpfer des 20. Juli 1944 beleidigt und das Andenken Verstorbener verunglimpft zu haben. Unter anderem hatte Bundesinnenminister Lehn, der dem Goerdeler-Kreis angehörte, Strafantrag gestellt.

Die Kardinalfrage des Prozesses läuft darauf hinaus, festzustellen, ob die Männer des 20. Juli Landesverräter waren oder nicht. Bereits zu Beginn kam es zu Kontroversen zwischen Anklagevertretung und Verteidigung, die der Oldenburger Rechtsanwalt Dr. Wehge führt.

Remer behauptete in der Beweisaufnahme, die Anklage sei konstruiert worden. Man müsse einen großen Unterschied zwischen Hoch- und Landesverrat machen. Während man Hochverrat als eine Art Kavallerielikt ansehen könne, müsse er Landesverrat aufs schärfste verurteilen. Hitler selbst sei überzeugt gewesen, daß die Verdächtigen des 20. Juli keine Landesverräter seien,

Der erste dramatische Zwischenfall bei ein, als Generalstaatsanwalt Dr. Bauer einwarf, Remer sei mehr oder weniger zählich in die Geschichte eingegangen. Die Verteidigung protestierte energisch, worauf der Anklagevertreter anheimgab, das Wörtchen „mehr“ zu streichen. Die Verteidigung erwirkte einen Gerichtsbeschuß, der besagte, es bestünde kein Anlaß, die Bemerkung der Staatsanwaltschaft zurückzuweisen, es wäre aber wünschenswert, auf beiden Seiten mit Werturteilen zurückzuhalten.

Dieser Beschluß stellte den Burgfrieden jedoch keineswegs her. Zu neuen scharfen Zusammenstoßen kam es bei der Vernehmung des Zeugen Dr. Otto John, Erzesidenten des Bundesamtes für Verfassungsschutz. John gehörte dem Kreis um den Grafen Stauffenberg an. Er formulierte seine Bestrebungen innerhalb des Widerstandskreises mit den Worten: Es war beabsichtigt, Deutschland vor dem katastrophalen Schicksal zu behüten, das es 1945 erlitt. Remers Tun sei für den Ablauf des 20. Juli keineswegs entscheidend gewesen. Er habe nur Befehle auszuführen gehabt.

Die Verteidigung ritt scharfe Attacken gegen John, die darauf hinstielen, ihn als Landesverräter hinzustellen. Zeitweilweckte das den Eindruck, als sei John der Angelegte.

Er wollte mitputschen

Klare Formulierungen fand der 27jährige, temperamentvolle cand. phil. Alexander von Haack, Sohn des nach dem 20. Juli hingerichteten Kommandanten von Berlin, Generalleutnants von Haack. Nach der Auffassung seines Vaters habe Remer nach den ihm gegebenen Befehlen im Klaren gewesen sein müssen, daß es sich um einen Putsch handelte. Remer habe zunächst mitgemacht, sich aber nach dem Mißlingen des Attentats um 180 Grad gedreht. Die Vernehmung dieses Zeugen war der Höhepunkt des ersten Prozeßtages, zumal dieses auch als Verteidiger seines hingerichteten Vaters auftrat.

Als erster Sachverständiger wurde der Theologieprofessor Dr. Iwand (Göttingen) gehört, der den Standpunkt der Protestanten zum Recht des Widerstandes gegen einen Tyrannen vertrat. „Der einzige Vorwurf, den man den Männern des 20. Juli machen könnte, ist, daß sie nicht schon eher begonnen haben.“ Das Recht

auf Umsturz sei gegeben, wenn nicht mehr menschliche, sondern bestialische Ideen und Kräfte regierten.

Der katholische Moral-Theologe Angermeyer erklärte, für die katholische Iustiz könne es keinen verbindlichen Eid einem Menschen gegenüber geben. „Gott steht immer noch über der Staatsgewalt“, führte der Theologe aus und wandte sich dagegen, daß dem Soldatenoid größere Bedeutung zukomme als dem menschlichen Gewissen.

Zur militärischen Lage am 20. Juli 1944 äußerte sich der Historiker Prof. Percy Schramm, der bis zum Zusammenbruch des Kriegstagesbuch des OKW führte. Damals seien die Fronten an allen Kriegsschauplätzen zusammengebrochen. Die Menschenverluste waren ins Unermeßliche gestiegen. Deutschland stand allein und die militärische Lage war aussichtslos.

236

Drei Monate Gefängnis für Remer

„Die Männer vom 20. Juli waren keine Landesverräter“

Eigener Bericht
G. W. Braunschweig, 16. März 1952

Der Remer-Prozeß vor dem Landgericht Braunschweig endete mit der Verurteilung des Angeklagten zu drei Monaten Gefängnis wegen übler Nachrede in Tateinheit mit Verunglimpfung des Andenkens Verstorbener. Remer erklärte nach der Urteilsverkündung: „Dieser Prozeß war eine gute Reklame für mich.“ Sein Verteidiger sagte, er werde Revision beim Bundesgericht einlegen.

Die Verurteilung erfolgte ausschließlich wegen des Vorwurfs gegen die Männer des 20. Juli, sie hätten Landesverrat begangen. In der Frage des Hochverrats, so führte der Vorsitzende der Strafkammer, Landgerichtsdirektor Heppel aus, habe der Angeklagte gegen die Verschwörer keinen sie diskriminierenden Vorwurf erhoben. Zum Landesverrat gehöre der Vorsatz, dem Reich zu schaden. Dieser Vorsatz habe bei den Widerstandskämpfern nicht vorgelegen, und in keinem Fall sei festgestellt worden, daß sie im Solde des Auslandes gestanden hätten. Soweit einzelne Widerstandskämpfer mit dem Ausland Verbindung aufgenommen hätten, hätten sie gehandelt, um die Einstellung des Feindes zu dem beabsichtigten inneren Umsturz zu sondieren. Daraus könne ihnen kein Vorwurf gemacht werden. Diese Fühlungnahme könne nicht als Verrat bezeichnet werden, sie sei aus tiefster Verantwortung und Sorge und, um dem Volk zu nützen, erfolgt. Das Gericht schloß sich der Ansicht der Staatsanwaltschaft an, daß das Dritte Reich kein Rechtsstaat, sondern ein Unrechtsstaat gewesen sei. „Es ist bitter und hart für ein deutsches Gericht“, sagte der Vorsitzende, „derartiges aussprechen zu müssen, aber es ist nicht möglich, zu einem anderen Ergebnis zu kommen. Was seit 1933 geschehen ist, war des deutschen Volkes unwürdig.“

Schließlich ging das Gericht auf die Fälle ein, in denen vielleicht militärische Mitteilungen an das Ausland gelangt sind, und erklärte dazu, selbst wenn man Remer zubilligen wolle, er habe vielleicht die Fälle Gisevius oder General Oster als Landesverrat betrachten können, berechtigte ihn das nicht zu seiner Formulierung, da diese bei den Zuhörern den Eindruck erwecken mußte, bei den Widerstandskämpfern habe es sich durchweg um unehrenhafte, im Auslandsolde stehende Männer gehandelt. Abschließend heißt es in der Urteilsbegründung: „Der Angeklagte lebt offenbar auch heute noch in den Anschauungen des Jahres 1944. Was damals verständlich war, ist heute unbelehrbarer Trotz.“

237

²³⁷ Hannoversche Allgemeine Zeitung Nr. 64, 17. März 1952, s. 2.

Příloha č. 16: Poštovní známky k 20. výročí 20. července 1944

238

²³⁸ 20. Jahrestag des Attentats auf Adolf Hitler, Ertausgabetag 20. Juli 1964 (1964-07-20), Herausgeber Deutsche Bundespost. In: Landeszentrale für politische Bildung Baden-Württemberg [online], [cit. 2016-03-05]. Dostupné z: http://stauffenberg.lpb-bw.de/die_beteiligten.html.